

Keserű Tibor:

Személytelen ember, személytelen állam

Esszé, értekezéstörödékek és arcképek.

BUDAPEST, 1932

Budai könyvnyomda, IV., Váci-utca 21. — Telefon: 877—68.

Első mottó:

*„Kovácsom, kovácsom udvari kovácsom,
Fordítsd meg a patkót, hódos paripámon,
Az elejét hátra, ne forduljon vissza”.*

(Bujdosó Rákóczi apokrif kuruc ballada.)

Második mottó:

*„Sárga csikó rúgd fel a port,
Ne nézz árkot, ne nézz bokori””.*

(Népdal)

Harmadik mottó:

„Gyürkőzni kell a halállal.

(Ady: Mesebeli János)

Előszó.

Minden írás tükör, a világot és az írókat tükrözi. A világot csak másodsorban az írói lélekben megfürösztve, az írókat elsődlegesen és mennél szubjektívebb annál tökéletesebben. Bizonyos kultúrfok mellett lehetetlen az írókat azért vonni feleletre, mert szubjektív. Ezért kellene a mai magyar társadalomnak a Szabó Dezsőt kiközösítő ítéletet is megváltoztatnia. A tükör nem tehet arról, ha torzít vagy nagyít, azért tükör. Az író első és legfőbb parancsa: az őszinteség. Ennek pedig a szubjektívebb író felel meg a legtökéletesebb mértékben.

A Rákóczi gyalázás vádjával illetett Szekfü is azzal védekezett annak idején, hogy ő olyannak látta Rákóczit források alapján, tehát nem vétett semmit. Ha Szekfüt szépírónak vesszük, akkor a védekezését el kell fogadnunk. A szépírónak, ha őszinte mindent szabad. így pl. szabad a főhőst pongyolában mutogatni páncélba öltöztetett urak és befűzött derekú hölgyek seregében. Szabad a főhőst, a maga meztelenségében naturalista írók tollával élethűen megrajzolni, a többi szereplőknél pedig antik művészek módjára borostyánlevéllel fődni be a kritikus helyet.

A történetíró és filozófus azonban ott kezdődnek, ahol a szépíró meghal. Ezek elvetélt írók és lélekgyilkosok, akik mielőtt a történeti hősokeket pusztítanak és a társadalmi babonák, meg tudományos előítéletek ellen szállanak hadba, saját magukat kasztrálják. Mert az írói objektivitás annyit jelent, mint összetörni magunkban az egyéniség tükreét és elszemélytelenedni. Kegyetlen dolog ez és teljesen sohasem sikerül, mert a tükör összetörik ugyan, de összetörten is tükör marad azért. Az egyéniséget trónra emelő XIX. század embere szerint ez lehetetlen kísérlet, Szabó Dezső szerint pl. nincs objektív író. Igaza van és még sincsen igaza. A világháború repülőgépei és léghajói, negyvenkettesei és harcokcsijai összetörték az individualizmus szép virágait, ami még megmaradt belőlük azt az orosz-tatár Lenin és az acélember Sztálin zúzták össze. Ezeket a moszkvai gigászokat a ma embere időben közelebb tudja magához az individualista Adynál és Szabónál. Mert a moszkvai emberek a háborúból lettek, Ady és Szabó a háború előttről jöttek.

Személytelen ember! Lehetséges ez? A legrégebb kulturszervezet a katolikus egyház Leninnél korábban tenyésztette ezeket. A szerzetesek mind ilyenek és a szerzetesi név, amit a novícius kap a szimbólumok nyelvén fejezi ki az egyéniség halálát és az új

élet kezdetét. A szerzetesek rendfőnöki dróton rángatott életét szánja Sztálin az egész emberiségnek. Az egyéniség Oroszországban teljesen meghalt.

A háború utáni magyar élet szörnyű dekadenciáját semmi sem bizonyítja jobban, minthogy mi még a szellemi és politikai élet minden megnyilvánulásában telítve vagyunk egyéniségekkel. Még mindig a világháború előtti Kassák Lajos a legmodernebb költőnk, mert a szocialista egyenruha megtanította az elszemélytelenülésre. A háború utáni Mécs László szerzetessége dacára egyéniségének teljes vértetében jelentkezik.

Az új magyar történetírók munkái az ábrázolt kort csak másodlagosan egyes színpaltokban rajzolják, íróik egyéniségét azonban már elsődlegesen és életnagyságban adják. Itt is az a helyzet, hogy a háború előtti évek kiváló gazdaságtörténésze Domanovszky Sándor modernebb a moderneknél. Parlamentünkben is hiányzik még mindig a személytelen politikusok családja. Politikai pártjaink sohasem voltak személytelenek, hanem kiváló egyéniségek köré való csoportosulások. Itt is a háború előtti függetlenségi politikus P. Ábrahám Dezső, az egyetlen személytelen ember, aki bár megtanulta a politikát a legjobb magyar mestertől, az emigráns Kossuth Lajostól, sohasem tartotta magát „az egyetlen politikusnak”, mint szegedi miniszterelnök azonnal félreállt, mihelyt Friedrich a maga csalhatatlanságát világgá kiáltotta. A Huszár-kormányban pedig miniszterelnökség után meglegedett szerényen a belügyi államtitkársággal, mert a koncentrációs kormány megalakulásától függött a román hadak kitakarodása, a koncentráció pedig nem volt teljes a Lovászypárt nélkül.

A mai magyar közélet annyira telítve van lírai, epikai és drámai motívumokkal, hogy a kezdő publicista akarata ellenére is kénytelen lirizálni, ha azt akarja, hogy megértsék, pedig egész szellemével a XX. században gyökeredzik és a lélekgyilkosságot saját magán kezdte, mikor összetörte Isten ajándékát a belletrista tükröt. Azok, akiknek foglalkozásuk betűkből emberi arcokat bányászni az írásban elszórt tükördarabokból, felfogják ismerni.

A pesszimizmus a lélek betegsége, de az egészséges optimisták, akik a pesszimizmákat elítélik gondolják meg, hogy az embernek szerzett tulajdonságai nincsenek, csak örökölték, a felmenőink élnek bennünk tovább. Ez az őszinte pesszimizmus jobb az áloptimizmusnál. Az őszinteség írói alapkövetelménye a publicistákat köti. Csakhogy a publicista, mint a kokottálet nő elkendőzi arcát és soha senkinek maradék nélkül nem adhatja magát.

Ez a nagy művészek az Ady Endrék és a Petőfi Sándorok

privilegiuma, ők a magyarságnak vagy a világszabadságnak megszentelt jegyesei. A publicisták velük szemben csak fizetett nők, akiknek egy része a jobb, a másik része a baloldali házakba van szerződtetve és az átlépés az egyik házból a másikba csak a gyengeelméjük szemében jár becselenséggel. Szabó Dezső egyik hervadhatatlan örök érdeme, hogy erre Magyarországon elsőnek mutatott rá.

Egy franciának ezt magyarázni nem nagyon kell, de a keleti naivságban és primitív becsületességben felnőtt magyar közvélemény még mindig aszerint ítéli meg a publicistát, hogy valaki egész életét a Budapesti Hírlapnál töltötte-e el, vagy vándorolt! Itt egyedüli szempont, hogy jó-e a pennája, vagy sem, Nem az az erkölcstelenség, ha egy újságíró cserbenhagyja a jobb vagy baloldali világnézetet, hanem az az erkölcstelenség, ha egy olyan publicisztikai tehetség, mint Szabó Dezső nem bír laphoz jutni. Mert nem azzal szegényedik a köz, ha egy értelmes ember, aki eddig baloldalról beszélt, ezentúl jobboldalról kiabál, csak azzal szegényedik, hogy örökre elnémul.

Ezekből az esszé és értekezés töredékekből, életképekből egy olyan nemzedék kiált, melyet a sors örökös joggyakornokságra és díjnokságra ítélt. A mi nemzedékünkre Verböczy törvényét alkalmazták ismét, nekünk is kényszerosztályra kell szorítani az előttünk járt nemzedéket, ordítva és öklökkel dörmöbölve: „Add ki a jussomat, pénzt, paripát, fegyvert!”

Talán nem az lesz a válasz, ami a Toldiban.

Budapest, 1932. VI. 14-én.

Dr. Keserű Tibor.

SZEMÉLYTELEN EMBER. AZ ÁRPÁDOK EGYÜTTES FÉNYKÉPE.

Politikai írók a köztársaságot tartják személytelen államformának a királysággal szemben, amely személyes. Ez a felfogás ma már túlhaladott, mert a francia vagy cseh köztársasági elnök épügy megszemélyesíti a maga államát, mint a monarcha. Hogy a köztársaságok elnökeitől a nemzeti közjogok megtagadják a szuverenitás külső attribútumait, az mitsem jelent. A katolikus középkor királya sem felség, felségnek az Istent tartotta és magát csak Isten földi helytartójának tudta.

A Szent István által gyakorolt államhatalom meghatározása körül azért találkozunk ellentétes nézetekkel, mert közjogásaink túlnyomó része Verböczy szemüvegén keresztül látja a szent királyt. Holott Szent István nem gyakorolta az államhatalmat a nemzettel megosztva és nem volt keleti despota sem, hanem csak katolikus autokrata, aki korlátlan hatalmat gyakorol ugyan, de azt abban a tudatban cselekszi, hogy őt ezért halála után az, akinek helytartója volt, feleletre vonja, A katolikus uralkodóra vall államszervezetének univerzális jellege. A gyöngé és törekény az egy nyelvű, egy szokású ország mondása úgy értelmezendő, hogy a katolikus uralkodó országában minden keresztény egyforma.

A középkori Isten kegyelméből való és egyetemes államszervezéssel szemben az ókori köztársaságok a népszuverenitás alapján állanak és individuálisak.

Jézus Krisztusnak, mint államszervezőnek abban áll a jelentősége, hogy a képviseleti gondolatot hozza. A római katolikus egyház minden tisztsége képviseleti. Téved Massaryk Tamás, mikor azt írja, hogy Augustus volt az első pápa. Augustus volt az első császár, mert a német római szent birodalomban a pogány római császárság tovább él. Pogány volt a hűbériség benne, mely a beneficiumból fejlődött ki. A beneficium pedig visszavezethető a római jogi praecariumra. A hűbériség szelleme az egyházat is érintette, de uralkodóvá lenni benne sohasem tudott, megakadályozta ezt a cölibatus bevezetése, így csak közvetve érezte a befolyását a főkegyúri jog révén.

A keresztény középkort ennek a két hatalomnak az egyháznak és a világi államnak a küzdelme jellemzi. A keleti császárság magába olvasztotta az egyházat, de nem tudta meg-

emészteni. Magyarországot földrajzi helyzete és minden érdeke a pápaság érdekszférájába utalta, két ellenséges császársággal szemben a pápaság volt a természetes szövetséges. Szent István volt az első magyar, aki ezt határozottan fölismerte. Nem minden magyar Szent István magyarja, akadnak közöttük Koppány ivadékok és kompromisszumos lelkek, akik a két típus közt közvetítenek. Szent István atyja Géza vezér az első kiegyező magyar, a Deák Ferencek őse. Vannak köztünk bizánci magyarok, Botond vezér, mikor bárdjával behasította Bizánc kapuját, utat nyitott a bizánci légáramlatoknak. Az Árpádok között III. Béla az első, akin felismerhetők a bizánci kéz nyomai.

Az Árpád családban nincs tipikus példány, nem akad közöttük egyetlen olyan arc, amely kifejezné mindet. Ahogy pl Ferenc József érzéki ajka és katona ruhája jellemző majdnem minden Habsburgra, vagy Deák türelme és szolid tekintete a régi magyar táblalíróra. Az Árpádok családja gazdag a sokrétű arckokban. Bizánci és nyugati, szláv és germán vonások változnak rajtuk. Endre és Béla fiainak párharcában pl. a germán és szláv vérű Árpádok csatáztak. Ezt sem tudjuk biztosan, csak sejtjük. A ma emberének az egyik Árpád király olyan, mint a másik, személytelen emberek mind valamennyien, akiket a városligeti Anonymus szobor hívebben tükröz a történetírók munkáinál. Arcukat elfödi az idő, nem láthatjuk őket, de ők látnak minket, mert az állam, amelynek alapjait rakták omladékaiban itt maradt közöttünk. Csak a szimbólumaik maradtak fenn nekünk, a kard, a törvénykönyv és a bírói pálca, de a szimbólum mindig személytelen.

Egyéni vonás csak az utolsó Árpád század királyain van. Ezekről sem az arcképek maradtak fenn, csak a lábuk nyoma. Ok az utazó Árpádok, II. Endre Lengyelországot, a Balkánt, Kisásziát járja, az ő jeruzsálemi útján keresztül vezetett IV. Béla Mohi felé minket. Követik őket V. István felkelő útjai és IV. László morvamezei sétalovaglása.

Ha a dolgok végső okát kutatjuk, be kell vallanunk, hogy Szent István államszervezése vezetett Mohihoz, mert a szent király választott el a rokonfajtáktól! A nyugati állami és társadalmi formák befogadása vonta maga után a hadszervezet és harcmódor reformját. Ez szerencsétlenségünkre éppen akkor következett be, mikor a régi taktika üdvözített volna. Felelőség terheli azonban azt a nyugati kereszténységet is, amely elfeledkezett a keresztény szolidaritás parancsáról velünk szemben. A közvetlen felelőség pedig azt az oligarcha csoportot terheli, akik Kuthent megölték. Mert ha a magyar nehéz lovaság két szárnyán a könnyű háti kunnal vonul Mohi alá, más az eredmény.

Mohi után nem is volt mit tenni, mint befogadni a kunt a lakatlan Alföldre, összeházasítani a fiatal V. Istvánt a megölt kun vezér leányával. így teljesedett be az Árpádok dinasztikus tragédiája V. István egyéni tragédiájában. A forróvérű és keleti török nő férje, — a kun török faj — férjnek és családapának éppen olyan tragikus hős, mint Szent István. Téves történet-szemlélet Imre herceg szüzességi fogadalmáért kizárólag a nevelőit tenni felelőssé. Hajlam nélkül senkit sem lehet szentté nevelni. Szent István idejében a török eredetű Árpádok és a bajor fejedelmi család között oly nagy volt a távolság, hogy ebből a kereszteződésből nem származhattak harmonikus utódok. Viszont a folytonos idegenből, főleg szlávok közül nősülő három század után V. István és a kun asszony vére volt idegen. Kun László az, aki minden előde közt legjobban hasonlít, a honszerző Árpádra. Nem európai uralkodó, amivé az Árpádok szelődültek, nomád lovas vezér. Született katona és nem hiányzott belőle az őseitől öröklött politikai ösztön sem. Mikor a sors feladta az egyetlen külpolitikai feladatot, amit meg kellett oldani, hiba nélkül végezte el, a hatalom nélküli Habsburg császárt segítette trónra a cseh királlyal szemben. A történelem az unokával fizetett itt az ősökért.

Ezúttal másodszor kereszteztük a szlávok útját, a honszerzés munkája ezzel lett teljessé. A kunnal megerősített magyarság végleg beékelődött az északi és déli szlávok közé.

Nem a kun nők sátorába dőzsölően és nem a királyi trónon ülve kell IV, Lászlót ábrázolnunk, hanem Árpádhoz hasonlóan lóháton, amint a szláv tengerből kiragadott második nomád népet vezet, mert az első egyedül nem állott volna meg. Rövid görbékardú, nyíratlan és kereszteletlen kunok állottak be a Mohinál megrikkult magyar arcvonalba.

Bizonyos historikusokból hiányzik a történelmi látás leg-primitivebb fajtája is. A népek sorsát azonban a historikusoknál bölcsebb kéz intézi és népek számára olyan királyt rendel, amilyen szükséges. Az orosz síkságon a magyarnál három és félévszázaddal tovább kóborló kunokból nem válhatott máról-holnapra keresztény. Ezért a Kun László szerencsétlen és kétbalkezes belpolitikája a századok távlatából valóságos áldás, egy szent király kikergette volna a kunokat. így legalább magunkhoz kapcsoltuk a rokon fajtákból egyetlen egyet. A többit elnyelte a szlávság.

A kun László után jövő utolsó Árpáddal a velencei III. Endrével fellebben a fátyol a személytelen arcon. Az európai népek közt az olasz a legkevertebb náció, III. Endre annyiban tekinthető típusnak, hogy mint olasz, az Árpádok egy részét, a rassz nélkülieket perszönifikálja.

KÖZÉLETI FELELŐSSÉG.

A felelősségrevonás gyakorlati lehetősége nem a jogi, vagy erkölcsi képsíkon fekszik, hanem a hatalomén. Az erkölcsi, vagy jogi normának nem alkateleme a kikényszeríthetőség. A nem érvényesíthető jogi vagy erkölcsi norma azonban tökéletlen norma.

A közéleti felelősség mindig személytelen, azért ami egy országban egy adott időpontban történik, vagy mindenki felelős vagy senki. Ezt az elvet azonban lehetetlen a jogalkotónak magáévá tenni, ép azért a személytelen felelősséget személyhez kötik. A modern állam szervezésben a miniszter az inasgyerek, akit az úrfi csíntevéséért elnászpágnak. Annyit jelent ez, hogy a miniszteri felelősségben idegen elemek is vannak. Ilyen mindekenekelőtt az államfőért való felelősség.

Lassan vezetett ide a fejlődés, a két történelmi alkotmányi! népek, az angolnak és a magyarnak a fejlődésmenete bizonyítja, hogy volt idő, amikor mind a kettő a királyt magát akarta jogilag is felelőssé tenni. Az angolok I. Károlyt lefejezték, a magyarok Zsigmondot bebörtönözték. A közéleti felelősségnek ez a lázas kutatása az újkor jellemzője, amely nem minden népnél egyszerre köszöntött be, nekünk magyaroknak Luxemburg Zsigmond az első újkori uralkodónk. A középkorban az alattvalók részéről fel sem merült az a gondolat, hogy a királyt felelőssé kell tenni. A középkori király fölött a pápa gyakorolta a számonkérő székét, aki rászolgált azt kiátkozta, a kiátkozott uralkodónak pedig megszűnt a hatalma. A középkori királyt saját lelkiismeretén kívül egyházi átok és néhol még alattvalóinak az ellenállási joga korlátozta. A katolikus autokrata sohasem volt keleti értelemben vett kényúr.

A gondolat a királyt jogilag felelőssé tenni, az alattvalókban akkor támadt először, mikor az első újkori értelemben vett uralkodó megjelent. Luxemburg Zsigmond, aki a magyaron kívül a cseh királyi és a német császári koronát is bírta, már nem érez maga fölött földi hatalmat, Hogy a pápát sem tekintette magánál többnek, arra legjobb bizonyíték a placetum regiumnak alatta történt bevezetése.

A Zsigmondot követő időkben előtérbe nyomul az a gondolat, hogy a királyt, mint az állami élet tetőpontját jogilag feleltre vonni nem lehet, a király helyett másokat kell számadásra vonni. II. Ulászló decretuma az első a kontinensen, amelyben, a miniszteri felelősség modern intézményének csírái fellelhetők.

A Habsburg korszak nem kedvezett alkotmányfejlődé-

süneknek, de a magyar alkotmány továbbfejlődésének mégsem a Habsburgok voltak az egyedüli kerékkötői. Az a fejlődés, amely már Mátyás alatt megindult s ami végeredményben odavezetett, hogy a szabad parasztság eltűnt s a különböző nem nemesi szabad rétegekből egységes jobbágyság alakult ki, tette a többek közt lehetetlenné, hogy a kontinentális nép a magyar megtegye ugyanazt az utat, mit az angol.

A miniszteri felelősség, bár annak csirái a rendi alkotmányban megvoltak, nem történeti fejlemény Magyarországon, hanem receptió a francia belga alkotmányból. Alig 80 esztendő intézménye ez közjogunknak és elmondható róla, hogy benne sűrűsödik egyéni felelősséggé az egész tárgyi értelemben vett közéleti felelősség. Ez föltétlenül hiba, mert amit több ember tesz, azért bajos egyénileg egyet felelőssé tenni. De a felelősségrevonás processzuális része is elhibázott. Az a többségi párt, amely a minisztériummal a kormányzásban osztozkodott, nem gyakorolhatja a felelősségrevonást. A pártok automatikus cseréjét elméletileg csakis a tiszta választások biztosítják, gyakorlatilag azok sem.

A közvéleménynek ahhoz, hogy a miniszter fölött ítélkezni tudjon, mindenekelőtt ismernie kellene a minisztert. Ez nem tartozik a lehetetlen feladatok közé. Ugyanis minden embert három tényező határoz meg: származás, környezet, nevelés. A három közül az utolsó a legfontosabb. A magyar közélet szereplői közül pl, Tisza István, ha nevelését tekintjük porosz junker és északi embertípus. Ezért nem véletlen műve, hogy mikor publicistát keresett, aki gondolatainak tolmácsolója legyen a közvélemény felé a kjeleennista Ráz Mihályon akad meg a szeme. Hogy Bethlen miért választotta protestáns erdélyi arisztokrata létére a katolikus nyugati magyar típusú Szekfűt publicistájának, azon sincs semmi megcsodálni valói Nevelésénél fogva gróf Bethlen István angol kultúrájú, miért is neki angol modorban író penna volt szükséges, mucai magyarral nem sokra ment volna.

Furcsa eredményekre jutunk, ha a történelmi szereplőket nevelésük alapján osztályozzuk, de igaz eredményekre. Massaryk professzor pl. letagadhatatlanul germán, ívott másoknál is, de a legtöbbet a német kultúrából merített. A mi II. Rákóczi Ferencünket pedig a nevelés, minthogy szláv bíboros és szláv jezsuiták tanították, a szlávok közé sorakoztatja. Rákóczinak, mint politikusnak a könyörtelenség volt a jellemzője. Volt szíve az érsekújvári békealkudozások meghiúsulta után a feleségét visszautaztatni a leforrázott császár karmaiba, volt szíve itthagyni 1,200,000 holdat és midőn a megvert kurucz sereg visszavonult a Tisza vonal mögé, kiadni a kemény parancsot — verekedni

utolsó emberig! A kegyetlenség, amivel a csehek a magyar politikusokat jellemezni szokták, tőlük ragadt ránk!

Igaz viszont, hogy a csehek már nem is tiszta szlávok, az oroszok azért nem tudták sem a cárizmus, sem a bolsevizmus alatt a cseheket a szekerük elé fogni, mert őket már germanizálta a nevelésük. Az okos németek ezt nagyon jól tudják és pl. a száműzött II. Vilmos egész más hangon beszél az új cseh államról, mint a lengyelről. A lengyel ugyanis latinizált szláv, francia iskolát járt. Nagyon fontos dolog ez. A németek pl. azért nem tudták a 71-ben elragadott tartományt megtartani, mert nem lehetett németté tenni azt a várost amelynek az a fő nevezetessége, hogy Geothe abban tanult franciául.

A magyar középosztály nevelése az utolsó 200 év óta, német és szláv, az arisztokráciánk és az a vagyonos nemesség, amelyik politikát csinál részben angol és francia kultúrájú, fascista hatás nem sok van rajtuk. Garibaldi és Cavour Olaszországa inkább hatott. A magyar szabadkőművesség ugyanis olasziskolát, járt. Dömötör Mihály belügyminiszter azért volt kénytelen a páholyokat feloszlatni, amiért Mussolini is szakítani kényszerült velük. Tökéletlen emberek voltak az olasz szabadkőművesek, a saját államukat sem bírták megszervezni, ezt is Mussolininek kellett elvégezni helyettük. Ez a magyarázata annak is, hogy a magyar szabadkőműves vezér Jászi Oszkár miért fordult oly nagy előszeregettel a nemzetiségi kérdés felé! Ez Mancini hatás h A békekonferencián is azért intéztek el olyan könnyörtelenül a francia és angol vének, mert az olasz Nitti járt közbe érttünk. Olaszország pedig rivális volt, legalább is a latin testvérnek, akit nem akartak általunk is erősíteni. Nitti mini pártfogó inkább ártott, semmint használt. Ez azonban nem ment fel bennünket vele és nemzetével szemben a hála kötelessége alól.

A 67 utáni magyar államszervezés azért vesztett minden vonalon csatát, mert a legrosszabb nevelőink voltak. Konzervatív politikusaink angol, helyett német leckét vettek. Progresszív politikusaink pedig a francia páholy helyett az olasztól; tanultak. Bánffy Dezső is Berlinbe tanult, a két Andrássy is. Akinek pedig nem futotta pénze a külföldi útra, azt Budapesten oktatta a hegeli hatást Stein Lőrincen keresztül magába szívott Concha.

A világháborúért való felelősség kérdése a békeszerződésekben éppen úgy el volt hibázva, mint a többi rendelkezések., 'De ez nem annyit jelent, hogy a háborús bűnösöket nem kell kutatnunk és büntetnünk, csakhogy nem éppen ott kell keresnünk, ahol eddig keresték a diplomaták és politikusok, meg a szerencsétlen publicisták között. Hiszen a sajtó napról-napra, veszít jelentőségéből! A politikusok és diplomaták csak másod-

rendű bűnösök, az elsőrendű bűnösök a filozófusok és tanítványaik a nagy belletristák és tudós egyetemi professzorok, harmadrendű bűnösök a katonák.

A német háborús felelősség ábrája a következőkép fest: elsőrendű bűnös Fichte és Hegel Nitschevel együtt, velük egyetemlegesen felelős II. Vilmos, az autokrata; másodrendű bűnösök a diplomaták és politikusok, a katona politikusok is ide tartoznak; harmadrendű bűnösök a nem politikus katonák. Itt sem a parancsnokok bűnösök, hanem a porosz katonai szellem. Kialakítói II. Frigyes és Klausevitz.

Mi magyarok annyira ártatlanok vagyunk mindenben ami történt, hogy nálunk háborús bűnös nincs. A mi történetfilozófusunk Kossuth Lajos békepárti volt, a háborút utálta, csakmint szükséges rosszat fogadta el, de a német szövetséget még mint szükséges rosszat sem akceptálta. Másodrendű bűnösünk sincs. Tisza Istvánról kiderült, hogy a koronatanácson ő ellenezte egyedül a háborút. Ezzel szemben áll, hogy magatartásának konzekvenciáit nem vont le. Nyugaton a miniszterelnöki felelősségnek ezt a fajtáját nem ismerik, viszont minket sem ismertek. Mióta kezdenek minket szemüveg nélkül vizsgálni, azóta enyhülnek irántunk. Tisza István azért maradt helyén, noha ellenezte a háborút, mert a magyar bajban levő embert nem szokott elhagyni, csata elől nem szokott elfutni. Harmadrendű bűnösünk sincs, a hadsereg magyar része, a honvédség defensív szellemben élt, a honvédségnek az ország területén kívül való felhasználását törvény tilalmazta. A közös hadsereg szelleméért, — mégha be is bizonyulna róla, hogy háborús volt, felelősség minket a cseheknél nagyobb mértékben nem terhelhet a közös hadseregben a magyar is néptörzs volt mint a cseh.

A magyar parlamentarizmusnak, amely Kossuth óta meggyökeresedett ép úgy megvan a maga íratlan törvénye, mint az angolnak vagy a franciának. Ez a törvény az individuális morális felelősség törvénye. A magyarnak nevezett török törzs a kollektív felelősséggel sohasem tudott megbarátkozni. Mikor első francia királyunk Anjou Károly kivégeztette az ellene mérénylő Zách Felicián csalását, ez a családirtás osztatlan felháborodást keltett. Talán azért is nem tartott ez az ember országgyűlést, mert nem akadt senki, aki elmenjen rá í

Nálunk, ha a fejedéin elkezd a csatát és az elvész, a vezér életével fizet. Itt vannak például I. Ulászló és II. Lajos, vagy II. Rákóczi György és Kemény János. II. Rákóczi György a szerencsétlen végű lengyel hadjárat után választhatta IV. Károly vagy II. Vilmos módszerét, ha otthagyja Erdélyt és átköltözik magyarországi birtokaira, ahol egy millió holdnál több földje volt, nyugodtan élheti le hátralevő idejét az életének. De

mert Rákóczinak hívták ismerte a törvényt, annak a fejedelemnek, aki Bethlen Gábor és I. Rákóczi György országát tönkretette, ezt nem volt szabad túlélnie. Ott terítette a janicsár golyója a szászfenesi mezőn. A török patkók azután megtíporták Erdélyt, de előbb a fejedelem gögös büszke testét.

Kemény János ugyanígy jár.

Itt a magyarázata annak, hogy gróf Tisza István miért nem menekült a forradalom elől. Törököknél a vezér, ha nem ő kezdte is a harcot a veszített csatáért életével fizet. Tiszából azért lett mártír, mert már nagyon európaiosodtunk és az ázsiai törvényt anachronizmusnak érezzük. Tisza porosz *nevelése* dacára annyira magyar, mint kartársai közül senki!

A háború után egy évtizedig kormányzó gróf Bethlen kétszer volt olyan helyzetben, mikor más európai miniszterelnök lemond és távozik. Először Budaörs után, másodsor a frankper idején. Miért nem távozott? A felelet erre nagyon egyszerű, mert nem érezte magát bűnösnek sem a polgárháborúban, sem a frankhamisításban. A magyar államférfiak pedig önként szoktak félreállni.

Gróf Károlyi Mihály szintén önként ment el. Két súlyos politikai hiba terheli a lelkét. Az első abban áll, hogy az összeomlás után autonómiát hirdetett és a nemzetiségeket felfegyverzete, a második még végzetesebb hibája a hatalom átadása volt a kommunisták részére. Voltaképp egyik sem az ő egyéni hibája, az elsőért Jászit, a szobatudóst, a másodikért Kunfit, a csirkefogót terheli a felelősség. De Károlyi Mihály gróf levonta a konzekvenciákat és ment. Kasztja többet várt el tőle, legalább is annyit, hogy megiszik egy csésze feketét ciankálival megcukrozva és mert ezt nem tette, hát kiközösítették.

A magyar középosztály germán kultúrájú része ezenfelül a francia barátot is gyűlöli benne. Legjellemzőbb példa erre Ulain képviselő esete, aki a parlamentben a feleségét is megtámadta. Ez már sok volt, mert a magyar a nőt nem bántja, nálunk a nőknek nincs is politikai szerepük. Ezt a férfiak intézik. Ezért kellett a következő két nyílt szavazásos választáson Ulainnak megbukni csúful. A második bukásnál a közigazgatási bíróság elégtételt szolgáltatott neki és petíciójának helyt adott. A bíróságot nem köti a parlamenti íratlan erkölcsi kódex. A magyar parlamenti etikának őre a mindenkori belügyminiszter a közigazgatási apparátusával. Aki a magyar individuális parlamenti etika ellen vét, az keleti módra lakol, a vezér életével fizet, a közembert kilövik a hadból.

Pogány erkölcsan ez, szemét-szemért, fogat-fogért. Am valahányszor közeledünk a nyugati erkölcsi normákhoz, az a pogány nyugat mindig visszakényszerít a keleti barbárságba!

NACIONALIZMUS, IMPERIALIZMUS ÉS TURANIZMUS.

Nacionalizmus egyenlő egy nép magára eszmélésével. Ez a népi öntudat két vonatkozásban érvényesülhet és pedig a jog az államszervezetben és az irodalomban. Legrégibb öntudatú nép az angol és francia. Az angolt speciális fejlődése miatt, amit szigeti fekvésének köszönhet, ki lehet egészen kapcsolni. A francia nacionalizmus több mint hatszáz éves, az „Unam sanctam” bulától van, irodalma sem fiatalabb sokkal. A francia után a legrégebb nacionalizmusú nép a kontinensen a cseh. Massaryk náluk Husztól számítja az öntudat ébredését. A német nacionalizmus Luthertől kezdődik az irodalomban, az államszervezésben pedig a porosz dinasztia felbukkanásától, időben a dátum 1648. Az olaszok irodalmi öntudata a legrégebb Európában, egyidős a francia államszervezeti nacionalizmussal, de a politikai nacionalizmusuk sokkal fiatalabb, a Borgiak bevezetői.

A magyar nacionalizmus az államszervezetben Mátyással és Werbőczivel kezdődik, Hunyady János török háborúi nem nacionalista mozgalom eredményei, ezek egyetemes keresztény megmozdulást jelentenek. Irodalmi nacionalizmusunk a protestantizmussal kezdődik, Tinódy az első katonája, de az igazi megalapítója mégsem ő hanem a jezsuita Pázmány. Ez is oly paroxodon, ami a magyaron kívül talán sehol sincsen.

Az imperializmus és a politikai nacionalizmus között minőségi különbség nincs, csak mennyiségi. Imperializmus a gyermek cipőket elhányt nacionalizmus. Nálunk ez egyidős a nacionalizmussal, a nemzeti király Mátyás rögtön hódítással kezdte* elődei az Anjouk szintén imperialisták, de mert akkor nacionalizmus még nincsen hódításaikból semmi sem marad meg. Mátyás halálával már csak Ausztriából szorulunk ki, a cseh tartományok megmaradnak, sőt Csehországgal perszónalunióba lépünk, jeléül annak, hogy a Hollós király politikusokat is nevelt, nemcsak katonákat, politikai végrendelete, hogy a török ellen nyugati hátvéd kell, átment a köréje csoportosuló magyar főurak vérébe. Corvin János királyságát nem a törvénytelen származás akadályozta meg, a renaissans korában ez inkább érdem volt, mint bűn. Megakadályozta ezt Podjebrad akkor amidőn apai érzelmek megtagadásával meghívta a cseh trónra a lengyel Jagellókat, ezt nem ok nélkül tette, hanem azért,

hogya már a magyarokkal való unió elkerülhetetlen, ez ne magyar, hanem szláv dinasztia alatt történjék meg. Podjebrad dinasztiája képtelen lett volna a trónon megmaradni, a Jagellóknak viszont kilátásuk volt a cseh trónról a magyarra is ráülni. Egy pillanatig sem habozott a családja érdekeit feláldozni a cseh nemzeti érdekekért. Kettőjük között Podjebrad a nagyobb politikus, mert ő győzött s ez annál nagyobb dicsősége, mert katonailag ő volt a gyengébb. A csehek nagy királyt tisztelnek benne, nekünk pedig végre tudomásul kell vennünk, a lengyel Jagellókon keresztül ez a hussita ásta meg a mohácsi sírgödört.

Második imperialista politikusunk Bethlen Gábor, inkább kül-, mint belpolitikus, utóda I. Rákóczi György inkább bel-, mint külpolitikusként. Ha utódaik nem ütnek el tőlük a török hódoltság likvidálása is más. Ez esetben, mint Kemény Zsigmond sejtí, nálunk is megismétlődik a német fejlődés egy protestáns Erdély és egy katolikus Magyarország. Nemcsak erdélyi, hanem egyetemes magyar tragédia van Erdély bukásában, amit a szerencsétlen II. Rákóczi György idézett fel a lengyel hadjárattal. Az imperialista politikának Erdély is megadta az árát.

II. Rákóczi Ferenc tragikumának csirái idenyúlnak vissza. Pázmány és Bethlen Gábor politikája közt, a mai távlatból nincs semmi különbség, mert ha a német megteszi nekünk azt a szívességet, hogy kiveri a törököt, Bethlen katolizál és Pázmány koronázta volna. Bethlen halálával a Rákócziak lettek a magyarság természetes dinasztiája, a Báthory lány a kis I. Rákóczi Ferencet katolikusnak neveli, de az ország földje közben kicsúszott a leendő dinasztia alól. II. Rákóczi Ferenc már nem a dédapa a nagy I. Rákóczi György és a Bethlen Gábor pallósával verekedett, hanem Thököly elhajított fokosával és az Erdélyt tönkretévő nagyapa sírjából előkotort tört és csorba karddal.

A magyar fejlődésben sok a tragikum, de valami ördögi humor is van benne. Ilyen humoros epizód pl. Werbőczy diplomáciai működése, mikor Luthert megakarja győzni, hogy vonja vissza tételeit, ne bontsa meg a nyugati kereszténység egységét, mert a törökkel harcoló magyarságnak egységes nyugati hátvéd kell. Ha Luther rendelkezett volna összehasonlító jogtörténeti tudással és ismerte volna Werbőczy hazai működését fölségesen ríposztozhatott volna, kb. így: „Uram én ugyanaz vagyok, ami ön, én az egyházpolitikában vagyok individualista, a katolikus univerzalizmussal szemben, ön pedig a magyar államszervezésben képviseli az individualizmust a Szent István féle univerzalizmussal szemben!” Ez elnémítja Werbőczyt és nem hozza meg a lutheránusok megégetéséről szóló törvényt.

Utolsó katolikus államszervezőnk a nagyorrú temesvári barát, Pelbárt, neki volt igaza Mátyással szemben. A székely paraszt Dózsa György tüzes vastrónja alá az első paraszt az a kacaj szolgáltatta, amivel Mátyás és udvara Pelbártot illette. Hej Temesvár te is megérdemelted ám, hogy elessék érted egy univerzális keresztény hadseregnek élén Habsburg Ferdinándnak első kapitánya, a jó Losonczy István. Az első Habsburgok szintén univerzális államszervezők, csak később vesz a politikájuk individualista irányt.

A tragikumot a magyar fejlődésben éppen az jelenti, hogy míg Nyugaton a nacionalista gondolatot a centralizáló dinasztia képviseli a feudális oligarchiával és rendi partikularizmussal szemben, addig nálunk a Lipót és Kollonits-féle individualizmus idegen nacionalizmust jelent, akikkel szemben a magyar öntudatot Thököly és II. Rákóczi Ferenc képviselik. A „Száműzött Rákóczi”-ban a magyar fejlődésnek ez a karakterisztikonja nincs kidomborítva. Thököly Imréről sem él a magyar köztudatban a valóságnak megfelelő hű kép. A káromkodó magyar típusa ő, akit ha mozifilmen pergetnék a történelmet, mint vadlovast kellene ábrázolni, amint városokat és hegyeket ugrat át, Kassát, Késmárkot, Eperjest, Magas Tátrát, Alacsony Tátrát, tajtékos alatta a szerencsétlen csikó s végül az utolsó akadálynál eltörik a lába és a szilaj Thököly lefordul róla, szintúgy huppan. Ennek az embernek jellemzésére, aki a hégeli és hitleri értelemben vett magyar nacionalizmus atyja, nem elég annyit írni, hogy szilaj és féktelen temperamentum. Thököly a magyar történelem első antiszemitéja, csak hogy a jezsuitákat nézte zsidóknak és azokat ölette.

II. Rákóczi Ferenc univerzális államszervező Thökölyvel szemben, nála külön nemzetek a tót és a rutén. Fajharcot csak szerbvel vívott, de azért Bécs felelős. Rákóczi nacionalizmusának Thököly ugyan az apja, de csak mostohája, mert Rákóczi más alapon épít, a *sum cuiusque* az alapelve és a felekezeti béke az ideálja. Célját nem tudta elérni. Károlyi Sándor békéje nem biztosította kielégítő módon sem a protestánsok vallásszabadságát sem a magyar alkotmányt. Az idegen dinasztia és a magyarság párharcának eredménye egy sajátos kompromisszum, hatalom és ország a dinasztiaé lesz, de becsület és alkotmány a nemzetnek maradnak. Ettől az időtől kétlaki életet élünk, jogilag függetlenét a Kövy Kelemenek könyveiben, a vármegyékben és a diétán és egy gyarmati sorsra kárhoztatottat a hadseregben, diplomáciában, gazdasági és kulturális életben. Úgy is mondhatnók, hogy a közjogi mesék birodalma a miénk maradt, a bíraskodással és közigazgatással, az állami élet egyéb megnyilvánulásaiban pedig Bécs akarata érvényesült.

A szatmári békétől nincs magyar imperializmus, dormolunk mélyen III. Károly és Mária Terézia birodalmában, mintha egyenesen menetelnénk Nyugaton át a keleti tubafa árnyékába. Ez a század nem a mi századunk, más él mi helyettünk Duna-Tisza táján. De az álmainkat nem zavarja senki. Minden király életében egyszer, mikor koronáztuk, álomország, mint a tiszavirág élete huszonnégy órára valósággá lett.

II. József még annyi fáradságot sem vesz, hogy egy napi örömet szerezzen annak a nemzetnek, mely az anyja trónját megmentette. Mindkét fajta nacionalizmusunkba belerígott, germanizált nyelvben és államszervezetben. Csodálatos, hogy mindezek dacára megnyerte liberális történetíróink rokonszenvét, ennek a magyarázata jozefinista egyházpolitikájában rejlik. 'Geometrikus fejű ember volt II. József, a gyermeket jellemzi mindenek fölött a sematizáló készség. József császár a lehetlent kísérelte meg akkor, mikor különböző fajú és kultúrájú népeit közös nevezőre akarta hozni. Szegény tragikus hős II. József! Ez a Habsburg megérdemel egy könnyecppet, mert kétszeresen tragikus hős. Először azért, mert halálos ágyán kénytelen visszaszívni mindent a türelmi pátensen kívül, másodszor pedig azért, hogy jószándékú reformjaival ásta meg a dinasztiaja és népeinek sírját. Germanizáló törekvéseivel felidézte Thököly és Rákóczi szellemét, az elűzött rémeket, akik mindig megjelennek, ha a magyart ölik. Belopakodtak csendben oda, ahol legjobban érezték magukat, a zempléni vármegyházába, onnan kilátogattak a széphalmi mesterhez, Kazinczy Ferenchez. Erdélyt is megjárták, megbolondították a székely diákot, Körösi Csorna Sándort, fülébe súgták az átkozott ígét: „Ha a Nyugat megöli,fordulj Napkeletnek!” Addig noszogatták, míg egyszer elindult. Hatalmukba kerítették a korszak legjobb magyar koponyáját, Hajnóczyt Hajnóczy e Kossuth előzője, mert az első prófétát kivégzik, de a második célhoz ér.

Széchenyi dinasztikus reformpolitikája és univerzális államszervezete ugyanis eredendő hibába szenvedett, szem elől tévesztette, hogy a magyar politikai nacionalizmus a nyelvi nacionalizmuson nyugszik. Ez a nyelvi nacionalista mozgalom pedig a forradalom méhében fogant meg. Kazinczy alólról indul fölfelé a hegynek, azért nem lehetett Széchenyinek a tetőről kényelmesen lefelé sétálni. A két mozgalom keresztezte egymást, de az erősebb a kezdeti volt. ennek a sodrába került Kossuth. Ezt a mozgalmat nem Kossuth kezdeményezte, hanem Kazinczy és Bessenyei. Kezdeményezhette volna a dinasztia is, ha esze «lett volna, de a dinasztia germanizált. II. József porosz iskolát 'fart s mint államszervező individualista. A germanizáló II. József-azután kiváltott a magyarból egy ellentét szellemi mozgalmat,

amely eleinte nyelvi volt, később politikai is. Am úgy a nyelvi, mint a politikai magyar nacionalista mozgalom individuális és kizárólagos volt. Nem Kossuth bűnös ebben. Kossuthnak csak érdemei vannak. Szegény vak Széchenyi sokkal inkább bűnös, mert ő egy már elindult mozgalmat akart semlegesíteni, anélkül, hogy a dinasztiát megnyerte volna a politikájának. Metternich Széchenyit sohasem támogatta. A herceg úgy vélekedett, hogy a rendi Magyarország reformja nagy dolog, amivel nem kelt sietni. Széchenyi II. Józsefet jellemezte úgy, hogy ő az az ember, aki vetni akart szántás és aratni vetés nélkül. Nem gondoltai szegény, hogy saját magának állít ezekben a szavakban maradandóbb emléket, mint Arany János a Széchenyi ódában és Szekfű a Három nemzedékben.

Nyers lángész Széchenyi, akinek azonban nincs semmi* történelmi műveltsége, vak pl. a zsidó kérdésben, mikor az emancipációt ellenzi. Mert a problémákat nem a múlt hossz-, hanem a jelen keresztmetszetében látta. A zsidó emancipációt azért ellenezte, mert úgy látta, hogy nincs városi polgárságunk s így társadalmunkból hiányzik az a réteg, amely az emancipált zsidónak ellenfele lehetne, a földbirtokos nemes és a vékony honorációr réteget pedig nem tartotta olyan erőnek, amely a zsidóságot hódító útjában megállítsa. Arra már nem gondolt, hogy a zsidó emancipáció történelmi folyamat, amit kikerülni nem lehet, akár hasznos, akár káros. Minthogy azonban Szekfűék beidegeztették a magyar közvéleménybe, hogy Széchenyi konzervatív reformpolitikus és a konzervatív reformert a történelmi gondolkodás jellemzi, nem elég egyetlen cáfolat arra, hogy Széchenyinek történelmi látása nem volt és így a konzervatív reformer, — ha ugyan egyáltalán létezik ez a csodabogár, — legfontosabb kelléke hiányzott belőle.

Legjobb példa erre Széchenyinek II. Rákóczi Ferencsel szemben elfoglalt álláspontja. Nem hogy megítélni, de megérteni is képtelen volt Rákóczi nagyságát. Gúnyolódik fölötte és egy kézlegyintéssel intézi el azt az embert, akinek az ekéje a legmélyebben szántott ezen a szerencsétlen földön. Hogy Szekfű Gyula a „Száműzött Rákóczit” megmerte írni, ahhoz a kurázsit Széchenyiből merítette. Védekező iratában hivatkozik is rá, hogy Rákóczit ugyanúgy ítéli meg, mint Széchenyi tette. Védekezése e részben jóhiszemű és igaz. De ez nem annyit jelent, hogy kettőjüknek együtt igaza van, hanem hogy mindketten tévedtek. Szekfű legjobb munkája a Serviensek és Familiárisok, ennek a korszakalkotó jelentőségű műnek a sikere annyira elkapta, hogy a „Száműzött Rákóczidban és a „Három nemzedékben, igen sokat megengedett magának. Ezek nem objektív történelmi művek, ezeknél szubjektívebb írás, csak Szabó Dezső történetfilo-

szófiája és a Pethő Sándor „Világostól—trianonig” című pamflettje.

Minden történetíró t köt az objektivitás látszatja. Azt mind-egyik megteheti és meg is cselekszi, hogy a kedvencét idealizálja, a nem szeretem embereit pedig beárnyékolja. De azt egyiksem teheti meg, hogy a főhős kezéből kiveszi a primhegedűt és a szekundást teszi meg primásnak a primást pedig lefokozza szekundásnak. A magyar reformkorszaknak főhőse Kossuth, ezt minden magyar historikusnak tudnia kell, akár szívügye a Kossuth-kérdés, akár nem, az a historikus, aki kiveszi Kossuth kezéből a primhegedűt és Széchenyit teszi meg primásnak már nem historikus, hanem belletrista. Lehet ez a Széchenyi rajz művészi tollal megírt, szemet-lelket gyönyörködtető olvasmány, attól ez nem lesz történelem, mert a történelmi mű elsődleges célja nem a gyönyörködtetés, hanem az igazságkeresés.

Találóan mutat rá Szekfü Gyula, hogy a nyelvkérdés és a közjogi kérdés volt a reformkorszak Achilles sarka. Ez szó szerint így is van, de sem a nyelv, sem a közjogi kérdés előtérbe nyomulásáért nem terheli Kossuthot felelősség. Mindezzért II. József felelős, akit nem a türelmi pátensen keresztül, hanem a maga igazi mivoltában kell szemüvegre vennünk, mikor beutazta az országot előszóra leleszi klastrom előtt állt meg, nagyon megdöbbsent azon, amit a premonstreieknél látott s utána nyomban megállapította. Ez egy nagy baráthizlalda, semmi egyéb, ezt én be fogom csukni, mert nekem nem az kötelességem, hogy a papokat hizlaljam, hanem hogy a népeimet boldogítsam! Hatvan évvel később Petőfi Sándor a protestáns költő szórói-szóra ezeket a szavakat jegyzi föl útinaplójában: „Láttam Leleszt is, nagy barát-hizlalda”. Ha két olyan ellentétes társadalmi állású, fajú és felekezetű egyén, mint II. József és Petőfi Sándor egy tárgyról különböző időben azonos véleményt alkot, akkor nem nagy a valószínűsége annak, hogy tévedtek. A magyar rendi közvélemény mégis felhördült, mikor a császár a premonstreieket feloszlatta. Miért pont a premonstreiekkal kezdi, mikor ezek a Rákóczi papjai voltak, magyar papok, épen ezektől sajnálja a kosztot. Ez a morgás még nem volt komoly dolog, csak olyasféle hang, amelyet a komondor hallatt, mikor a farkára lépnek. De Mária Terézia, aki legjobban értett az összes Habsburgok közt a komondorok nyelvén, ebből értett volna.

II. József azonban semmit sem értett, megállott a pozsonyi országháza előtt és kíséretével bevonult terepszemlére, a küszöbön vértócsa fogadta, el is csúszott benne.

— Mi ez, itt talán gyilkoltak?

Az urak mosolyogtak és hajlongtak, végre is valamelyik főpap, akiben egy diplomata szunnyadt kibökte szeliden.

— Valóban felség ez a Rakovszkyak és Okolicsányiak vére...

— Miért ölték meg őket?

Erről nem tehetünk, ez lengyel hatás alkotmányfejlődésünkben. Egyébként Bercsényi mérte rájuk az első kardcsapást, Károlyi Sándor a másodikat. Magyarázata a dolognak az, hogy? bár a mi alkotmányunk sohasem ismerte a liberium vétót, mindazonáltal voltak olyan tanácskozásaink a múltban, amelyeken nem volt tanácsos senki ember fiának ellent mondani.

— Hát az a kiálló rész mi ott a baloldali falban?

— Az a Bethlen Gábor kardja és a Bocskay koronája, beágyaztuk őket még annak idejében.

— És miért tették?

— Hogy a falak örökké tartsanak.

— És azok a Korán idézetek mik ott a falon kitől származnak?

— Ezek a legnagyobb magyar szónok Pázmány Péter munkáiból vett idézetek.

— És azok a kormos gerendák, hisz' ennek a háznak tetőzete sincs, ide becsurog az eső?

— Igen felség, a tető száz éve leégett, a kuruc király Thököly gyújtotta fel!

— Ah ez roppant érdekes!

— Igen, úgy történt a dolog, hogy Thököly Imre száz évvel felséged előtt felakarta szabadítani a jobbágyokat, de nem lett a dologból semmi, mert mi, a nemesség ellenezte, au tető leégett, de a tüzet eloltottuk.

A császár ezután nem volt már semmire kíváncsi, hamar visszautazott Bécsbe és többé nem tudott ránk jó szívvel gondolni. Mert egy felvilágosult abszolutista mindent megérthet, csak azt nem, hogy az általa boldogítani akart népből támadhatott egy lázadó oligarcha, akiknek kezéhez rengeteg vér tapad és a török szövetség szennye, de akiben mégis több szívjóság, volt, mint azokban a filozófusokban és uralkodókban együttvéve, akik a császárt nevelték és akiket mintául választott.

Magyarországon a dinasztikus reformpolitika minden előfeltétele hiányzott. Más szerencsés államokban a dinasztia karolja fel a nép érdekét a feudális oligarchiák ellenében, nálunk az oligarchia fogott össze a néppel a dinasztia ellen. Másutt a dinasztianak lehet támaszkodni a városi polgárságra, nálunk a városi polgárság nem volt számbavehető réteg. Másutt a rendi alkotmány anakronizmus volt, nálunk a múltból átmentett egyetlen érték, olyan érték, aminek a megmentéséért elsősorban a nem nemesek véreztek. Furcsa feudális hadsereg volt a Thököly és Rákóczi népe! Rákóczi hadában a jobbágylegény Esze Tamás ezredet vezetett, a vezérlő tábornokok egyike Vak Bottyán

szintén jobbágy sarj volt. Thököly és Rákóczi mozgalmának demokratikus jellegét elvitatni lehetetlen.

Csak *Mária Terézia* alatt eszmél a dinasztia arra a hívásra, hogy mi a kötelessége a pórnéppel szemben. Az urbáriumokkal nyújtott szociális olajcseppek hatását azonban maga a dinasztia paralizálta akkor, amidőn a nyelvkérdésben érthetetlen konzervativizmust tanúsított. Bessenyei György röpirataira, amelyekben elsőnek követelte a Magyar Tudományos Akadémiát s a magyar nyelv érvényesülését a társadalmi életben, a dinasztianak nem az agyonhallgatás és az elgáncsolás lett volna a kötelessége, hanem a mozgalom kisajátítása. Bessenyei ráadásul katolizált is, hát kiben bízott akkor a dinasztia, ha a tiszántúli kálvinistából katolikussá lett gárdistában is kurucot szimatolt!?

II. József kísérlete a legvakabb magyar szemet is felnyitotta. A kalapos király kísérletének tudható be, hogy a magyar nyelvi nacionalizmus, mint forradalmi mozgalom indult el útjára. A vén lator Kazinczy belopakodott a Rákóczi erdőbe, levágott egy galyat, otthon szépen megfaragta és furulyázott rajta. Mikor Kossuth belép az újhelyi vármegyeházába és feltűnik a pozsonyi diétán, az a furulya ölmos bot már akkor s csak idő kérdése, hogy puskatussá és szuronnyá váljon. Hogy azzá lett Kossuth legkevésbé bűnös. Ha ő nem, megcsinálja Szemere Bertalan, ha Szemere Bertalan sem, akkor egy harmadik. Kossuth nem forradalmi politikus, angol modorban vívott parlamenti harc volt az ideálja. De magyarnak és Zemplénben született, meg kellett értenie Rákóczi szülőföldjén a borsi akácok és tölgyek suttogását, a századok sóhaját. Ha nem értette volna Szemere figyelmezteti rá.

— Lajos tudod, hogy Thököly akarta először fölszabadítani a Dózsa György népét?

— Tudom.

— Azt is tudod, hogy Thököly lutheránus volt?

— Tudom.

— Nos, akkor neked kell a reformot tető alá hozni, mert egy hiten vagy vele.

Ha szegény Széchenyi István gróf valamit is megért a kuruc korszakból, soha egy keresztbe szalmát nem vet a Kossuth útjába. Azt mondhatnók, hogy a reformkorszak és szabadságharc Kossuthja determinált ember, hogy az igazi Kossuth az emigrációs korszakban kezdődik, mikor az ozonús zempléni levegőnek hátat fordít. Az emigrációs Kossuth a nemzetiségi politikában egészen más húrokat penget, mint a szabadságharc vagy a reformkor Kossuthja. Lehet, hogy a nemzeti tragédia szárnyakat adott sas lelkének, de az is lehet, hogy a szabadságharc és a reformkorszak alatt nem tudta az akaratát érvénye-

síteni. Hiszen senki és semmi ember volt a grófok országában. Nem úszhatott az ár ellen csak az árral, Képzeljük el a szabadságharc Kossuthját, amint a románoknak Erdélyben és a szerbeknek a Délvidéken autonómiát ad! Megbuktatná a saját osztálya és elfordulna tőle a székelység abban a pillanatban. Ahogy Thökölyt is saját hadnagyai vagdaldják össze nyomban, mikor szociális tervezgetését megakarja valósítani. Rákóczit is Berceányi szúrja le, abban a percben, mihelyt a paraszt szabadságot enunciacióalja. Minthogy azonban a vesékbe csak a szívek és vesék vizsgálója lát be s így a politikusokat külső tetteik alapján kell megítélnünk, marasztalnunk kell a reformkorszak és szabadságharc Kossuthját, bűnös abban, hogy individuális államszervezést erőltetett egy vegyes nemzetiségű országra és nem követte Rákóczi és Szent István univerzális államszervezését. Egy univerzális államszervező a horváton kívül minden hazai nemzetiséget megtudott volna nyerni a szabadságharcnak. Ez azonban 1848-ban már kivihetetlen volt, hogy többet ne mondjunk, annak a politikusnak, aki erre rászánja magát először is Petőfi Sándort kell agyonlövetni.

A magyar nyelvi nacionalizmusnak volt a Petőfi-féle individualista irányával szemben egy univerzális iránya is. Vörösmarthy ennek a megszemélyesítője. Ő a *sum cuiusque* alapjára állva a XIX. században először oldotta meg a magyar földön az individuális nemzetiségi elv és az univerzális emberi szolidaritás elve között fennforgó összeütközést, mikor azt kívánta, hogy az egyes ember legyen nemzeti, de az egész nemzet legyen emberi, azaz ne legyen benne semmi exkluzív gög, mert ha a magyar a tót nemzetet megakarja ölni, ez a nemzetek családjában ép oly gyilkosság, mint amikor egy nemzeti társadalmon belül Kis Péter megöli Nagy Jánost. A Petőfi és Vörösmarthy közötti ellentét oka nem szubjektív, hanem tárgyi, a nagy emberek rokon-, vagy ellenszenve objektíválódik. Az isteni Üdvözítő is a bűnt utálta, de a bűnöst, ha bűnbánatot tartott magához emelte. Petőfi nem azért írta a Vörösmarthyt támadó gúnyverset, mintha személy szerint meggyűlölte volna azért, mert a parlamentben egyszer nem a kedve szerint szavazott, hanem mert ennek a szavazásnak a világitásában meglátta a Vörösmarthy fátyoltalan arcát.

A szláv származású Petőfi, semmi okunk ezt letagadni, a konvertiták egyetlen és kizárólagos örök szeretetével, a rajongók lelkével szerette a magyar szabadságot és ezért életét is feláldozta. Csak hálát és szeretetet érdemel tőlünk viszonzásul, gazdagodtunk vele, hogy magyarul írt, ő csak szegényedett, ha szláv költővé lesz, szélesebb körben hat. De az igazság érvényesülését a hála sem akadályozhatja. Az igazság pedig az,

hogy Vörösmarthy nacionalizmusa volt mélyebb, emberibb és magyarabb. Különbözik Petőfit sem lehet olyan egyszerűen elintézni, hogy szlávból lett magyar, akit a reformkorszak magyarosított meg. Petőfinek mély történelmi gyökerei vannak a magyar lélekben, hazafias lírája ép úgy a kuruc korszakban gyökeredzik mint Adyé. Petőfi írja Rákócziról a legszebb magyar verset*), forradalmi királyversei pedig Thököly káromkodásait idézik az ember elméjébe. Különbözik csak annyi, hogy Thököly még a kardjával káromkodott, Petőfi már csak a szájával. Nagy tévedés Petőfiben egy idegent, a francia forradalom hazai visszhangját látni és hallani. Magyar forradalmár ez a Petőfi, mert a királygyűlöletnek Magyarországon olyan mély történelmi gyökerei vannak, mint a királyhűségnek. Thököly és Rákóczi nem voltak a lojalitás lovagjai. Ostobaság magunkat

*) „Hazánk szentje, szabadság vezére,
Sötét éjben fényes csillagunk,
Oh Rákóczi!
Kinek emlékére
Lángolunk és sírva fakadunk!”

Ez az első strófa, amely rögtön elárulja Petőfiben a történelemben gyökeredző magyart, de a szlávot is, mert a magyar nem rajongó fajta. Bajos lenne Tisza Istvánt vagy Károlyi Gyulát lángolva és sírvafakadva ábrázolni. II. Rákóczi Ferenc, ha Petőfi fülébe szavalja a versét, megsimogatja az állát és legfennebb annyit dörög a bajusza alatt: „Nono fiam Sándor sok lesz!” A történelemből tudjuk, hogy a fejedelem maga csak egyszer lángolt életében az ónodi gyűlésen, mikor a két turóci követ hazaárulást emlegetett vele kapcsolatban. Erre válaszolt úgy, hogy a két tótot Okolicsányit és Rakovszkyt, Bercsényi és Károlyi Sándor kezdeményezésére a rendek rögtön összevagdalták. Könnyezni is csak kétszer látták emberek. Először, mikor a halálra ítélt áruló Bezerédynek az édesanyja meg a felesége kegyelemért rimáncodtak «lőtte, de ő ezt megtagadta. Ez a jelenet rázta meg annyira, hogy mikor a vérpadon meglátta a halál előtt álló szép fiatal férfit, az ezredesét meg annak a síró hozzátartozóit, kicsordult a könny a szeméből. Másodszer Mikos Kelemen látta sírni Rodostóban, mikor a fiától búcsúzkodott. Addigra már annyi szenvedésen ment át az öreg fejedelem, hogy sírni is megtanult. Ez a két jelenet azért fontos adat, mert arra mutat, hogy a szíve természettől nem volt kemény. A Rákóczi könyörtelenséget Bercsényinek hívták.

Bercsényi akadályozta meg Bezerédy amnesztiáját is és még sok mindent. A kuruc fővezérben a díszmagyar alatt kemény római katona lakozott. Mert óriási tévedés azt hinni, hogy a mi történelmünkben rómaiak nem szerepelnek. Azok a színészek, akiken reverenda volt, mind rómaiak. Bercsényi Miklósban, ha a katonatógát is lehámoztuk róla még egy harmadik emberre bukkanunk, legbensőbb énjében Bercsényi tót paraszt. Étijének ez a hármassága, magyar főúr, római katona és tót paraszt sajátos módon keveredett s hol az egyik, hol a másik került felszínre. Tótul imádkozott, mert arra a dajka tanította, magyarul káromkodott, ahogy az apjától megszokta és latinul csipkelődött, ahogy a táborban megtanulta. Tréfáiban durva volt és kíméletlen. Ilyen volt a politikája is. A kíméletlenség tót vonás, de tóra vall az önzése is. Fővezérséget a véletlennek köszönhetette, nem a saját képességeinek. Mert véletlen volt, hogy birtokai Rákócziék mellett feküdtek és így a jezsuiták által dinasztikus szellemben nevelt Rákóczinak ő volt az inspirátora

szegényíteni és kulturális értékeinket idegennek hazudni.

Sokszor arra a gondolatra kell jutni, hogy Szabó Dezsőnek a magyar kritikusokról és irodalom történésekről alkotott felfogása nagyban és egészben találó és hű, Hihetetlen vakságot tanúsítanak elemi kérdésekben. Es ez nem is lesz más-képen addig, míg meg nem tanuljuk, hogy egy író elsősorban saját írásaiból keli megismerni. Ha pl, egy intelligens kritikus elolvasott minden sort, amit Petőfi valaha is leírt, akkor rá kellett jönnie, hogy Petőfinél az őszinteség csak irodalmi póz, mint Adynál a prófétaság, betegség stb. neki volt a legtöbb póza. Miért? Mert az eszes emberek rájönnek arra előbb-utóbb, hogy a meztelenség a primitívség jele s az ember nem szép csupaszon. Ez volt a legfőbb oka az öltözködés bevezetésének és nem az időjárás viszontagságai ellen való védekezés. Az

Bizalmas barátságuk itt kezdődik és a felkelésnek csaknem az egész tartama alatt a fővezér szava szentírás volt Rákóczi előtt. Katonai dolgokban pláne szaktekintély volt, mert Rákóczit a jezsuiták nem katonának nevelték. Ha Bercsényi csak magyar főúr, akkor átadja a helyét Forgách Simonnak, úgy mint Deák Antal átadta a zalai követséget Deák Ferencnek. A magyarban nincs önzés, de olyan tót, aki az unokaöccsét alkalmasabbnak ítélje saját helyének betöltésére még nem született. Forgách Simon volt az egyetlen Bottyán Jánoson kívül, aki a savoyai herceg iskoláját járta és Zalánkemény-nél a török pasák ellen verekedve a vezérkari vizsgát is letette. Ez az ember volt hivatva, hogy a forradalmi kuruc seregből rendes sereget szervezzen. Bercsényivel szemben megvolt az az előnye, hogy fiatalabb volt és sokkal műveltebb. Mert óriási tévedés azt hinni, hogy fővezérnek csak szenilis ember jó, a nomád népek a kivénült vezért megégették és Napóleonnak sem voltak sirszélén álló korban levő tábornokai. A természet szava is a szellemi képességeknek a korhatárral együtt való hanyatlására int, mikor egy nagyon fontos élettani funkció elvégzését megtagadja az öreg uraktól. Bercsényi nemcsak hogy érvényesülni nem hagy a Forgáchot, hanem még a fejedelem előtt is eláztatta úgy, hogy szegénynek négy esztendeig kellett Munkács várában raboskodnia, kihallgatás és ítélet nélkül Mikor aztán lekerült róla a bilincs, akkor a megbízhatatlannak tartott Forgách önként követte Rákóczit a száműzetésbe.

Hűnek ugyan Bercsényi is hű volt, sőt alázatos is, mint a tót cselédek, nem vezette bosszú Rákóczival szemben, mert egy magyar oligarcha nehezen; felejtette volna el, hogy a fejedelem Trencsényi után degradálta és a főgenerálisságot Károlyi Sándornak adta. A Károlyiak a magyar történelemben a hálátlan feladatokat kapják. Károlyi Sándor a döntő csata elvesztése után lett fővezér, amint Károlyi Gyula is a front összeomlás után miniszterelnök. Szépen mondta Bethlen István, mikor az utódját avatta: „Azok közül a hallgató, keménykötésű magyarok közül való, akik akkor vállalkoznak, mikor senki sem akar vállalkozni.” Kár, hogy nem emlékezett meg az elődeiről, mert szegény Mihály gróf is akkor és olyan dologra vállalkozott, amikor és amire Hadik János gróf nem akart vállalkozni. Károlyi Sándor, az ősapa pedig akkor kapja meg a vezéri pálcát a kuruc sereg fölött, mikor az visszavonulóban volt Trencséntől Majténynak és nem is olyan nagyon sietett a majtényi pástra a fegyvert letenni, mint a vele szemben averzióval viseltető-történetírók hiszik, mert mikor Romhány alá értek még egyszer megfordította, a szerencsétlen népet, kihúzta az utolsó szál kardot és megpróbálta a lehetlent.

írónak azért kellene pózok, hogy eltakarja magát, mert akkor kapósabb. Petőfi a legnehezebb pózt választotta, mert őszintének lenni s amellet az arcnak azon részeit, amiket az ember elakar földni eltakarni, roppant nehéz, szinte lehetetlen. Neki ez majdnem sikerült, ha prózai műveket nem ír és a forradalom nem jön, akkor teljesen sikerül. Ám prózai műveiben, forradalmi verseiben és különösen az Apostol című költeményében maszk nélkül mutatkozik. Ennyi őszinteséért megérdemelte a sorstól az utolsó maszkot, melyre nem készült, amit a Gondviselés keze rendezett, székely katonák közt, akiket legjobban szeretett, úgy dőfte le a zsarnok katonája, hogy senki meg ne lássa. Erre céloz a költőtárs Ady azokban a sorokban, mikor azt írja: „Az Úr Illésként elveszi mind, kiket nagyon súlyt és szeret”. Ady t. i. nem tartotta Petőfit idegennek, mint Feja Géza.**)

**) Petőfi halála oly fölségesen szép, hogy nem is szabadna hozzányúltni, Pékár is vétkezett, mikor novellát írt róla. Mert mi történt Segesvárnál? Bem 6100 honvéddel megtámadta Lüders orosz tábornoknak 10,0L0 vagy még annál is nagyobb létszámú seregét, a harc reggeltől-délig elnyúlt, az oroszok állták a sarat a székely honvédek meg-megújuló véres rohamait. Közben mint a török Mohácsnál ők is megkerülték az egész magyar hadállást. A déli órákban a gyűrű bezárult. Megmaradtak azok a csapatrészek, amelyek szerencsések voltak a gyűrűn kívül esni, aki a gyűrűn belül volt vagy elesett vagy elfogták. A véres veszteség oly szörnyű volt, hogy a Bem vezérkari főnöke is a halottak között volt. A gyűrűn belül volt ugyanis Bem is az egész törzsével. Bemet azonban a székely honvédek kivágták, mint annak idején IV. Bélát Mohinál. A magyart le lehet győzni számra nagyobb ellenfélnek, de olyan vereséget alig könyvelt el a magyar történelem, ahol a királyt vagy a vezért is elfogták. Annyit jelent ez a futball nyelvén, hogy a becstület gólt a magyar akkor is berúgta, hogyha különben elverték.

A fogoly király vagy vezér látása kelti az ellenfélben a teljes diadal, a szadista kéj érzetét. Keleten, ahol az élet megnyilvánulásai mivel sem durvábbak mint Nyugaton, csak sokkal őszintébbek, leplezetlenül kifejezésre jut ez Tamerlán esetében, mikor a fogoly török szultánt Bajazidot vaskalitikába zárva mutogatja városról-városra, míg ez szégyenében és fájdmában el nem pusztult. Ezt az örömet a magyar nem szerezte meg soha se keleti, se a nyugati hódítóknak. Ez a körülmény rávilágít arra is, hogy miért nem látta Petőfit senki sem elesni. Azért, mert Petőfi utolsóának esett el. Amíg körötte egyetlen székely katona a karját mozdítani tudta, nem érhetfe fegyver. A holtteste pedig azért nem került elő, mert a halál az egyetlen demokratikus intézmény ezen a világon. A közös sírban Petőfi, akihez fogható életében nem volt, csak olyan halott volt, mint a vezérkari főnök és Székely Mózes közhonvéd, mint a honvédtüzérek által lekártáncolt Szkarjatin orosz tábornok és az elesett kozák közlegény. A kultürember számára nincs undokabb látvány, mint az ezer koszorúval elborított koporsó, vagy a közös sírból előráncigált halott, ha a sorsnak esze van, ilyenkor idegent lop a koporsóba. Minek különböztetni azok között, akiket Isten már egyenlővé tett. Petőfi halála azért olyan leírhatatlanul szép, mert Isten keze látszik rajta. A költő, aki a szociális igazság bajnoká volt, aki tizenkét millió jobbágy emberi szabadságáért és azok földi egyenlőségének fixa ideájáért küzdött halálában, egyenlő lett a székely paraszttal és ez orosz paraszttal, aki őt megölte. Ez nem novella téma, mert ez szónoki téma.

A reformkorszak alatt nacionalizmusunk Vörösmarthy és Széchenyi-féle universalis iránya szemben állt a Petőfi—Kossuth-féle individuális imperialista irányú nacionalizmussal. A kettő közül a Vörösmarthy—Széchenyi irányzat csak akkor győzhetett volna, ha a dinasztia áll az élére. A forradalom alatt pedig már semmiképp nem győzhetett, mert a forradalmak egyetlen igaz és örök törvénye, hogy azokban a nagyobb láng elnyeli a kisebbet.

A dinasztia a reformkorszak alatt úgy védekezett a magyar individuális nacionalizmussal szemben, hogy ellene ellentétes irányú nacionalizmusokat vonultatott fel. A katolikus és nyugati kultúrkörből kiragadott horvát nemzet tragédiájának csírái itt vannak. A horvát fejlődés centrifugális irányáért kizárólag a Habsburg politika felelős.

Kossuth a horvátokkal szemben semmi hibát el nem követett. Különbözik Kossuthnak a szabadságharc alatti szerepéről nehéz objektív kritikát mondani. Annyi tény, hogy a forradalmi vezér minden kelléke hiányzott belőle, mint született parlamenti politikus a forradalmár szerepkörébe nehezen tanult bele. Csak az emigrációs korszakban tudott konspirálni. Talán Szabó Ervinnek Kossuth képe jobb, mint amit az iskolás könyvekben kaptunk, de ez sem hibátlan. Szabó Ervin nem tudta Kossuthot megérteni. A jakobinus vezért, aki új Dózsa lázadást szít, megtagadja a magyar társadalom vezető osztálya, vezérek nélkül pedig nincs forradalom. A kiegyezést az emigráns Kossuthnak, III. Napóleonnak, Cavournak és Moltkének köszönhetjük. Ez az egyetlen porosz, akinek hálások lehetünk.

A kiegyezés utáni monarchia külpolitikáját az öregebb Andrásy terelte Bismarck csendes asszisztenciája mellett imperialista irányba a Balkánon. A csehek jogos nemzeti törekvéseinek kielégítését a monarchia keretein belül szintén az idősebb Andrásy keresztelte. Így a bekövetkezett katasztrófáért a felelősség tetemes része esik a nagyra tartott, de alapjában bizantizmus szellemű Andrásyra. Az Andrásyak is bizánci magyarok.

A nyugati magyar politikus száraz és hideg, a Tiszák nyugatiak.

A háborút saját hibákon kívül a cseh propaganda miatt veszítettük el, ennyiben mondható, hogy megint a szlávok tettek tönkre. A békét Károlyi Mihály veszítette el. A Károlyiak családja sajátos szint jelent a magyar közéletben, nincs bennük idegen vér és sajátosan egyesítik magukban az erdélyi és tiszai magyar vonásokat.

A kettéhasadt magyar psziché, amelyet a Károlyiakon is észrevesz a megfigyelő szem, legjobban Ady költészete pél-

dázsa. Ő az a napkeleti legény, aki Parisba megy megáldozni. Legösszetettebb lélek egész történelmünkben, annak legnagyobb alakja Kossuth. Romantikus és individualista a szabadságharc bukásáig, realista és univerzális államszervező azután, dinasztikus politikus Jellasich betöréséig, antidinasztikus azután. Négy sakkjátszmát verekedett végig. Az elsőben verte Széchenyit, a másodikban alul maradt Görgeyvel szemben, a harmadikban kiegyezésre kényszeríti Ferenc Józsefet, a negyedikben megbuktatja a kiegyezést. És mindezekben az ellenfeleken kívül van egy láthatatlan ellenfele, az államszervező Szent István, meit hiába univerzális államszervező az emigráns Kossuth is, óriási különbség a középkori uralkodó és közöttük. Szent István az Isten kegyelméből való királyság és az állameszme, — Kossuth pedig a népszuverenitás és a népeszme alapján áll. Nagyságára az ellenfeleiből lehet a legbiztosabban következtetni. Pályája azonban még mindig nem nyitott könyv. Az emigrációs Kossuth utjának legfontosabb része tisztázatlan, ez pedig a szabadkőművességhez való viszonya. Tény, hogy Angliában belépett a páholyba, mert a magyar ügynek hátvédet akart szerezni. Tisztázatlan azonban, hogy a nyugati szabadkőművesség részesítette-e a magyar ügyet támogatásában, vagy úgy bánt el Kossuth Lajossal, mint Károlyi Mihállyal.

Kossuth maga a dologról hallgat, de némasága mintha annyit mondana, a holtak nyelvét betűzni tudóknak: „kiábrándultam a nyugati szabadkőművességből, tökéletlen emberek ezek jeltűrték 49-ben, hogy az orosz legázoljon minket, később 59-ben és 66-ban cserbenhagytak és kijátszottak, 70—71-ben elnézték a francia tragédiát. Ezt követőleg pedig az orosz pánszláv politika terjeszkedését a Balkánon. Mosom a kezemet és óvom tőlük a népemet!”

Roppant jellemző, hogy a szabadkőműves vezér Vámbéry Rusztem és Ruppert Rezső Kossuthra esküsznek, de a szabadkőműves páholyokat feloszlató magyar belügyminiszter, Dömötör Mihály szintén Kossuth-párti politikus volt. Ezért kellene egyszer ezt a kényes kérdést is objektív történetírónak tisztázni..

Kossuthot pályája végén úgy kell elképzelni, mint egy lehetetlen intelligenciájú, rengeteget szenvedett és tapasztalt bölcs öreget, aki minden hiúságtól menten, szinte történelmi távlatból látja már a saját életét és a magyarság pályáját. Lelki szeme előtt felrémlik a sötét magyar jövő s pesszimizmusának fátyolozottan kifejezést is ad. A politika matematikusa volt, aki vénétségére már csak a felső mennyiségtannal foglalkozott és az osztrák trigonometriával meg a nemzetiségi gyökvonással bajlódó provinciális hazai politikusokat szívből sajnálta. Talán Ferenc Józsefet sem gyűlölte már, a dinasztíával együtt, csak

lenézte őket, mint a jeles számtanista a szekundások családját. Antidinasztikus politikáját nem szabad érzelmi alapokra visszavezetni, az a meglátás sugalmazta ezt, hogy a dinasztia képtelen a Duna völgyében államot szervezni. Az embernek az az érzése, hogy a monarchiát újjászervezni akaró Ferenc Ferdinánd, a maga összes tudományát Kossuthból puskázta. Óriási tévedés azonban azt hinni, hogy a Ferenc Ferdinánd-féle foederalizmus vagy a Benes-féle dunai—konfoederáció ugyanannyit és ugyanazt jelentik számunkra, mint Kossuth törökországi alkotmánytervezete. A politikában áll csak igazán a latin közmondás „sí duo faciunt, idem non est idem.”

Kossuthoz hatásban és tehetségben csak Szent István vetethető. De a szent király mégis nagyobb, mert a pogány magyar népet bevezetni a keresztény népek családjába mindennél nagyobb teljesítmény volt. Ez ismét nem annyit jelent, hogy a térítés és minden ami azzal összefügg Szent István személyes műve volt. Nem, mert ha a magyar nem mint félnomád nép kerül a mai hazájába és 896-tól 1001-ig le nem telepedik, akkor mi is a hunok sorsára jutunk. Történelmünkben dominál még mindig a személyi kultusz. Legalább az Árpád korszakot látnók már személytelenül megírva.

A mosti magyarok közt a második nagy magyar állam-szervezőhöz, Kossuth Lajoshoz, mint publicista és igehirdető Szabó Dezső áll a legközelebb. Híres, vagy inkább hírhedt történetészleletében az alap kossuthi. Mint minden nagy magyar arc, a Szabó Dezsőé is kettős. Bizánc magyarja, aki azonban Parist is megjárta, a francia szellem legkiválóbb képviselője köztünk, nem pedig az erdélyi provincializmusnak. Ami még vidéki benne, azt le kellene gyalulni róla. Vidéki a regénye, a tanulatlan székely paraszt mesél úgy, mint ő a Csodálatos Életben, ez a legjobb műve. Politika tárgyú regényei nem egy Dosztojevszkyt tükröznek, hanem egy elkésett Balsac tanítványra mutatnak. Ha laphoz engednék legjobb publicistának lenne, föltéve, hogy stílust változtatna, mert a Budapestet elbűvölt szép stílus egy alapvető hibában szenved, szónoki stílus. Meglátszik az írón, hogy protestáns lelkésznek ivadáka. Mint író Szabó még egy fogyatkozásban szenved, nincs humora. Mikor ezt valaki évekkal előbb szemére vetette, megtréfálta Budapestet bejelentette, hogy anyja után román, fölveszi az anyja nevét és ithagy bennünket. Ebben tényleg van humor, ha Belzebub humorizál az körülbelül ilyen. Egy megszégyenített übermentsch gúnyná fagyott dűhe í Mert Szabó, mint regényíró Nitsche hatás, a német filozófus adja meg a kulcsot annak a megértéséhez, ahogyan Szabó regényeiben a háborút rajzolja, a főhősei is Nitsche alakok. Csakhogy nem hiába emlegeti Szabó

annyit a benne levő életerőt, tényleg olyan életszeretetet hozott magával a székel faluból, hogy a beteg filozófiát is meg tudta emészteni. Talán itt fogyott el a humora, amíg Nitschevel birkózott. Mert a szellemi életben nincs nagyobb dolog annál, mint egy filozófust elfogyasztani. A filozófusok a nagy ragadozók, a belletristák legfennebb kivert kutyák meg bikák hozzájuk képest. A filozófus mélyen le is nézi őket, mert tőle kapnak álkapcsot, karmokat, ő fegyverzi fel őket, Sok készülő belletrista elpusztul a filozófusokkal való harcban. Szabónak csak a humora fogyott el. Östehetség volt.

A humor Adyól is hiányzott. A magyar *már nem* humoros fajta. A történelme kiölte belőle. Pázmányban még van, Adyban már nincs. Akiben még felfedezhető a humor, vagy törökös magyar, mint a kun Móra Ferenc, vagy szlávból lett magyar, mint Mikszáth Kálmán. Legnagyobb humoristánkban Jókai-ban kimutatható a török alap is, meg a szláv hatás is. Humor helyett irtózatos szatirikus éllel megvert ember Szabó Dezső és mint hogy Nitsche a filozófusa nem érez semmi szociális gátlást. Egyre vadabbul ontja a pamflett és irodalom határán mozgó műveket. Lehet, hogy minden alakja él, minden fényképe hű, még sincs igaza. Nincs azért, mert a filozófiai alap, amibe kapaszkodik hamis. A zseninek nincs külön törvénye, ugyanazok a normák kötik, mint a közönséges embert, amíg a zseniség nem beszámítást kizáró ok a büntetőjogi felelősségre vonás esetében, addig a zsenire vonatkozó erkölcsi normák sem módosulhatnak.

Nem ellenérv ezzel szemben az, hogy a zseni antiszociális jelenség, tehát reá nem vonatkoznak a szocietász törvényei! Voltaképen minden ember antiszociális jelenség, minden emberre külön törvényt kellene hozni, de mert ez lehetetlen, azért alkalmazzuk a meglevőt mindre. A zseninek sok belső és külső konfliktusa van, de a közönséges embernek sincs kevesebb.

A szépíró Szabó Dezsőnél sokkal értékesebb a politikus Szabó Dezső. Ez az igazi énje, mint publicista Kossuthon kívül a franciáktól tanult. Ki nem élt politikai vénája nyilvánul meg azokban a bolondos ötletekben, hogy beugratja a sajtó egy részét (Fellner Sándor eset), vagy egyes közéleti férfiakat (Hegedűs Lóránt eset). Az emberben önként felmerül a gondolat, vájjon nem nemzetpedagógiai célból cselekszik-e ez a hajdani tanári Mindenestre nemzeti szégyen és keleti korlátotság jele, hogy ez az ember, aki talán arra volna hivatva, hogy a német cipőkbe bujtatott magyar középiskolába bevezesse az onnan kétszáz éve száműzött és a katona magyar fajhoz közelebb álló francia szellemet, anyagi gondokkal küzd és izoláltan áll, ezért nem ő felelős egyedül.

Az az érzése az embernek, hogy ez a Parist megjárt fi-

lozopter ki akarja ölni a magyarból a nyugati szellemet, mintha» csak mondaná, legyetek kegyetlenek, mint a kínaiak és forduljatok meg. És van is már olyan harmincéves magyar, aki francia nyelv helyett kínaiul tanul. Igaz, hogy Szabó nyíltan a turánizmus mellett soha állást nem foglalt, de a koppányi ideológia készítette elő a talajt a turanistáknak. Felelős Nyugat is, amely minket valósággal szadista módon büntet azért, mert fajrokonainkkal szemben védtük. A turanizmust ma már egy kézlegyintéssel elintézni nem lehet. A kínai rokonság lehet igaz^ lehet babona, de ha egyszer beszívódik a köztudatba, azt onnan kiirtani nem lehet. Arra kell törekednünk, hogy a turanizmusból ne legyen a pánszlávizmusnak és a pangermánizmusnak hason mása. A nacionalizmus betegsége az imperializmus, a pánszlávizmus pedig trösztösített imperializmus. Akkor keletkezett, mikor az orosz félig megemészttette a lengyel zsákmanýnt s nem elégedett meg a többi lengyel területre való aspirációval. Az orosz állambölcseleőknek ekkor ki kellett valami ahhoz hasonlót találni, amit a gazdasági életben a kartellek jelentettek. A napi politikusok ugyanis a politika belletristái, őket is a filozófusok fegyverezik fel. A pánszlávizmus a legélesebb fegyver volt, ezáltal a cár befolyást nyert fél Európára: „Nem vagytok többé lengyelek, szlávok vagytok”, mondta I. Miklós a nyugati vallású és nyugati kultúrájú lengyeleknek, akiknek sehogyan sem ízlett a bizánci szakácművészet. Ez körülbelül annyi, mintha a gólya felszólítaná az állatkert többi madarait, hogy helyezkedjenek a jövőben madáralapra. A pánszlávizmusnak minden mesterkéltége dacára terjednie kellett, azért, mert ha a bismarcki német birodalomban valamelyik lengyel mellét verve lengyelségét hangoztatta, azon a junkerek mosolyogtak. Ám ha a kiabálás helyett csak annyit sziszegett; „szláv vagytok”, akkor a poroszokat nyomban kilelte a hideg.

A pánszlávizmus lemásolása volt a pangermanizmus, mert a németben mikor politizál semmi eredetiség nincs. Ez a trösztösített német imperializmus felelős a világháborúért a pánszlávizmussal együtt. Bármilyen szörnyű is a német nép bűnhődése nem egészen indokolatlan, büntetlenül Nitschet és Hegelt nem lehet az emberiségre rászabadítani.

Ezek az előző politikai szélhámosságok eltörpülnek ahhoz képest, amit a turanizmus jelent. Nem vagyunk többé magyarok, hanem turániak. Az állatkert nyelvén ez annyit jelent, mintha a macska és oroszlán társulnának, turanistáink a kinaifc nézik macskának és az alig tízmillió magyart tartják oroszlának! Talán a csehek adták ehhez is az impulzust, mikor a háború után Massaryk az összes szlávok fölötti hegemoniái Prágának követelte. Nyilvánvaló ebből, hogy a filozófusokat is

megszédíti a siker, különben belátták volna, hogy a germanizált szláv nép nem vezetheti a többi, mert közte és azok közt lényeges különbségek vannak. A cseheknek azért sem illik kacérkodni a pánszláv gondolattal, mert őket nem ez segítette nyeregbe, Massaryk a háborút kalóz lobogó alatt verekedte végig, a cseh hajó a pacifizmus és a népek önrendelkezési jogának lobogója alatt úszkált a háborús vizeken. A cseh területi igényeket a békekonferencián azért honorálták a legmesszebbmenőleg, mert a nyugati hatalmak a csehekben látták a pacifizált Európa legbiztosabb támaszait. Ha Massaryk a pánszláv lobogót kibontja nyugati patrónusai kikapják kezéből s úgy elverik vele, ahogy csehet nem püföltek Mátyás király és Fehérhegy óta.

A turanizmus sokkal nagyobb veszélyt jelent a nyugati kultúrára, mint a pánszlávizmus vagy a pangermanizmus. Az alapjában szintén nyugati, csak fiatalabb kultúrájú német képtelen volt a francia-angol katonai és szellemi frontot áttörni. Az oroszokat pedig a németek törték le egy pár szörnyű csatában, még pedig olyan alaposan, hogy a pánszláv álmok orosz részről soha többé fel nem támadhatnak. A turanizmust azonban, ha kinől a gyermek cipőből nem lesz kinek letörni, mert kínai ötszázmillió van, a magyarnak pedig mániája az államszervezés! A turanizmus kulturális és politikai értelemben annyit jelent, hogy az nép t. i. a magyar, amely eddig Nyugatnak volt a Kelethez vezető kapukulcsa megfordul és Keletnek lesz a Nyugathoz szolgáló kapukulcsa. Katolicizmusunk jelenti a kulcsot a latin népekhez, lutheranizmusunk a némethez, kalvinizmusunk és unitáriusaink az angolokhoz. Ezért is a világháborút elindító gonosztevői felelnek. Es ha már itt tartunk sokkal jobb volna egyik vidéki egyetemünket keleti egyetemmé átszervezni és abban úgy művelni a turanizmust, hogy annak kulturális tartalma nyomuljon előtérbe és ne legyen belőle soha tüzes csóva. Persze ezzel is úgy vagyunk, mint a bűvészinas a szellemekkel, felidézni őket nagyon könnyű, de visszaparancsolni szinte lehetetlen. Ha mi a távoli rokon és egészen más nevelésű kinaival egy úton elindulunk, ezen nincs megállás.

A magvetés már megtörtént, a japán testvér is tisztelgett nálunk, a kínai is, hogy a többiről ne is beszéljünk. Meleg hangon búcsúztatta el az egyik magyar lap japán munkatársát, sokkal okosabb lett volna soha szóhoz nem jutni engedni ezt az ázsiai németet. A kinaiban több a szimpatikus vonás, ötezer éves kultúrnép, a japán parvenü és a kínai parazitája, kultúrárt és vallást Kínának köszönhet és ezért egészen nyugati módszer szerint fizet. Hódíthatnak ők Mandzsúriában be és kivonulhatnak a határszéli kínai tartományokban, de ezeknek a katonai sétáknak

keserves böjtjük lesz, mert a kínaiak csak egyszer fogják a vizitet visszaadni, de ez olyan lesz, mint mikor Batu kán és II. Szulejmán tolmácsolták a Napkelet üdvözlését IV. Bélának és II. Lajosnak.

A fogantatáson rég túl vagyunk, akkor estünk át rajta, mikor a bécsi-kínai követ udvariassági látogatást tett a kínai lapokban író magyar joghallgatónál. Az újszülöttet méhmagzatként elhajtani lehetetlen. Joghallgatónk nem is úttörő, mert Julián barát, Körösi Csorna Sándor, Vámbéry Ármin, Pröhle Vilmos és társai, mind előtte jártak. Mi Európa végelemzésben? Ázsiának félszigete. A kínaiak nevetnek az európai iskolákban tanított világtörténelmeken. Azt jelenti ez a nevetés, ti európaiak nagyzási mániában szenvedtek, mikor magatokat világnak képzelitek. Ilyen nagyzási mániában szenvedtünk mi is magyarok ezer esztendőn át, mikor azt képzeltük magunkról, hogy európaiak vagyunk. De már Massaryk Tamás megérezte rajtunk Ázsia illatát. Massaryk ebben sem felfedező, mert Luther négy-száz évvel előbb mosolygott a naiv Werbőczin, mikor azt magyarázgatta előtte, hogy nekünk történelmi küldetésünk a nyugati kultúra védelme. Nyilván Luther jobban ismerte a nyugati kereszténységet és magában meg volt róla győződve, hogy azon nincs semmi védeni való.

Az ázsiai szirén hangokra és a csehektől kapott barátságos rúgásokra még sem felelhetünk mást kellő megfontolás után. Lehet hogy tévedtünk, de tévedésünk ezer esztendő volt. Ezer éves nevelést egy nép életéből kitörölni nem lehet, mert a nyugati időszámítás más mint a keleti. Kínában az idő nem számít, nálunk kétszeresen számít. Politikailag meg nem fordulhatunk, csak kultúr csereüzletet köthetünk.

OROSZ-MAGYAR PÁRHUZAM.

I.

Emberi dolog, hogy a szegény ember szeret eldicsekedni előkelő rokonaival, de a nálánál is elhagyottabb atyafit lenézi. Ez a tétel a nemzeti közösségekre is alkalmazható. A magyar és angol alkotmányfejlődés hasonlóságáról szóló elmélet pl. sokkal könnyebben gyökeresedett meg a közvéleményünkben, mint a finn-magyar nyelvrokonság tudata, mert az első nemzeti hiúságunkat legyezgette, a második inkább sértegette. Így van ez az egész vonalon. Általán a magyar állam és társadalom nyugati rokon vonásait mindenki szereti kidomborítani, de már >a szláv-magyar kapcsolatok kibogozása nem nagyon ösztökéli kutatóinkat,

A magyar állami és társadalmi fejlődés ugyan letagadhatatlanul része a nyugati és középeurópainak, azt csupán a török hódítás fordította meg, lökte vissza másfél két évszázadra balkáni nivóra. Ettől eltekintve azonban az újkori orosz és magyar társadalom fejlődésében volt és van párhuzam. Nagyon szomorú atyafiság ez, körülbelül olyanforma, mint két lőcslábú ember fiziológiai fejlődésének rokonsága. Letagadhatatlan és megcáfolhatatlan tény erre a két orosz és a két magyar forradalom lefolyásának feltűnő egyezése; ott is — itt is — a politikai forradalom társadalmiba csapott át és a proletariátus diktatúrájában végződött. Vájjon mik szülték ezen egyező eredményeket? Nézzünk ezzel a problémával szembe, őszintén és becsületesen.

Oroszországot Európába Nagy Péter és II. Katalin vezették be, elég későn a XVIII. században. Oroszország geográfiai szerkezete egészen különleges, partjai egyenesek, nincsenek ott szigetek, belső földrajzi struktúrája is olyan, hogy a nagysíkságok uralkodnak rajta, ennek következménye aztán egyrészt a lakosoknak nagymérvű belső vándorlása, másrészt a lokál patriotizmusnak majdnem teljes hiánya. Ezzel függött össze a háború előtt a minimális külföldi kivándorlás is. Ebben az országban 1861-ig volt érvényben a jobbágytság intézménye, ekkor megszüntette a krími háború krízise. Közismert tény,

hogy a krími háborút Oroszország azért veszítette el, mert nem tudta az utánpótlást, az élelmezést megfelelően biztosítani, úthálózata ugyanis hiányosan volt kiépítve, s a kiépített is oly rossz karban tartva, hogy szinte semmi hasznát sem lehetett venni.

Ekkor tért át Oroszország a vasútépítésre, ám ez is ugrás volt a fejlődésben, a vasút t. i. jó úthálózatot tételez fel, csak akkor lehet kihasználni stratégiaileg és kereskedelmileg. Hiába van vasutam, ha a hozzávezető utak rosszak.

Ugyancsak ugrásszerűen tért át Oroszország a kapitalizmusra, anélkül, hogy a közbeeső ipari fejlődésen átment volna. Óriási előhaladásra tett szert bizonyos iparágakban. Külföldi tőke becsalogatásával a védővamos rendszer kihasználásával hazai ipart teremtett. Ez a gyors fejlődés azonban felborította a szociális viszonyokat. Ezelőtt Oroszországban parasztság, tisztviselői, katonai osztály, nemesség és az udvar volt. Középosztály, különösen annak az vagyoniilag független rétege, amely Nyugateurópában a gazdasági individualizmust képviselte és a francia és angol társadalom életében oly jelentős szerepet játszott csaknem teljesen hiányzott. Ez az osztály létesítette nyugaton a kézműipart, később a gyáripart. Nyugat és Középeurópa társadalmának ez a legfüggetlenebb rétege és gerince.

A gyári munkásság kialakulása is másképp történt, mint Nyugateurópában. Nem a kisiparosságból fejlődött ki, hanem a faivakból, a városokba szorult teljesen nincstelenek tömtek meg a nagyipari vállalatokat.

Ez az oka a század eleji orosz forradalmak sikerének, a régi nihilizmus szövetkezett a szociálforradalmárokkal és sikert aratott, A múlt század végéig a nihilizmus nem tudott eredményt elérni, mert nem volt olyan társadalmi réteg, amelyre támaszkodhatott volna. Egy csapásra megváltozott a helyzet a XX. század elején, mikor a gyári munkásság megszaporodott, ezekbe könnyebb volt beojtani a szocialisztikus eszméket.

Ehhez járult az orosz intelligencia megnyerése. Ennek forradalmosításában óriási része van az orosz irodalomnak, különösen Tolsztojnak. Rajta kívül még egy tényezőnek, a cári kormányzat céltalan, ostoba és a következményekkel mit sem számoló kultúrpolitikájának. Az orosz egyetemeken ostoba és gonosz intelligenciabeli túltermelés folyt, csak egyetlen adatra utalunk, Oroszország volt a 60-as években Svájc és Franciaország után az első, mely az egyetem kapuit a nők előtt is megnyitotta, jóval megelőzve a nála sokkal fejlettebb kultúrájú északi államokat, Hollandiát, Belgiumot, Ausztriát és Angliát. A londoni egyetem küszöbét a nők először 1879-ben lépték át.

Kár volt a zsilipeket megnyitni, az orosz ifjúság, különösen

a nők aztán nagy tömegekben lepték el az egyetemet, közülük kerültek ki a nichilista forradalmi eszmék legveszedelmesebb terjesztői. A nichilista merényletek hatása alatt később az orosz kormány eltiltotta a nők egyetemre lépését. Ám az egyszer felidézett szellemeket nem lehetett többé visszaparancsolni. A múlt század végén kezdődik az orosz diákok és diáklányok özönlése a külföldi egyetemekre.

Ebből a külföldi egyetemeken felcseperedett szellemi proletariátusból kerül ki a század eleji orosz forradalmak vezérkara, teljesen igazolva Bakunint, hogy a „forradalmi propaganda számára csak az a képzett kisebbség jöhet tekintetbe, amelyik rothadt, kvalifikált, a honi talajtól már elszabadult és népéhez hűtlenné vált.”

Az orosz kormányzat elkövette azt az óriási bűnt, hogy intelligenciát termelt anélkül, hogy annak elhelyezéséről gondoskodott volna, — mert a bürokrácia zárt falanszéként állt szemben minden idegen elemmel, az orosz hivatalok, ha nem is jogilag, de tényleg apáról fiúra öröklődtek; — nagy gyáripárt és gyári munkásságot is termelt, anélkül, hogy az azt megelőző gazdasági fejlődésen átment volna. A veszített háború csak gyorsította és kitöréshez segítette a kazánt, de a robbanásnak anélkül is matematikai törvényszerűséggel be kellett következnie, mert a gőzgép telítve volt robbanó anyaggal.

Ezen tényezők mellett a többi elhanyagolható. Csak a két leginkább előtérben állóra gondoljunk, az orosz nép óriási szaporodására és a föld kérdésre. Ezek elvitathatatlanul szintén hozzájárultak az orosz forradalmak kitöréséhez, de csak másodsorban. A túlnépesedésnek éppen orosz viszonylatban nem kellett szükségképpen kitöréshez vezetnie, amennyiben szinte korlátlan természeti és gazdasági lehetőségek állottak a szaporodó népesség rendelkezésére. Oroszország abban a szerencsés helyzetben volt, hogy fiait táplálhatta volna, ha az orosz kormányzat a bonus peterfamilias gondosságával jár el.

A földreform kérdése játszotta a legkisebb szerepet a forradalom kitörésében, mert éppen a cárok Oroszországa volt az, amely a világháborút megelőző félévszázadban a leggrandiozubb földbirtokreformpolitika színtere volt. Az orosz nagybirtok ugyanis ezen idő alatt 71 millió deszatinról — negyvenkétmillióra apadt, ez csaknem 50%-os csökkenése a nagybirtoknak.

Nem a föld kérdés egyedül, nem is a demográfiai tényező vagy a veszített háború, hanem az egész újkori orosz fejlődés, Kossuth száján mondvá, a történelem logikája vezetett Oroszországban a forradalomra. Minthogy pedig Oroszországban polgárság nem volt, mert az orosz társadalom még a XX. század elején is hűbéri cipőkben járt, a polgári orosz forradalomnak

szükségképen szociális forradalomban, a proletariátus diktatúrájában kellett végződnie.

II.

A magyar társadalom fejlődéséből csupán az oroszral párhuzamos vonások a következők: minket is idegen dinasztia kimagasló alakjai, III. Károly és Mária Terézia vezetnek be abba a kultúrközösségbe, ahonnt a török hódítás kiragadott. A magyar társadalom osztály tagozata kettőben feltétlenül megegyezik az oroszsal, nincs se nyugati értelemben vett polgársága, se ipari munkássága. A munkásosztály nálunk sem a kisiparosságból, hanem a falvak nincstelen s jórészt nem is magyar, hanem tót, német tömegeiből fejlődött ki.

A rendi korszakban a magyar nagy és középbirtok extensiv mezőgazdasági művelést folytatott. Ez nem a nagy birtok hibája, hanem a török hódítás következménye. Mindenütt ez a művelési mód, ahol nagy a földterület, kevés a tőke, gyér a lakosság lélekszáma. Ebből a gazdálkodásból átmenet nélkül ugrásszerűen jött a kapitalizmus. Az agrár feudális Magyarországon félvszázadon keresztül gazdasági politikájának vezető elvévé fogad egy olyan közgazdasági tant, mely az ingó vagyonnak, iparnak, kereskedelemnek kedvez. Ennek eredményei az ország agrár lakosságának szegényedése, a középbirtokos osztály deposszedálódása és a felülről létesített ipar.

Ez a gazdasági politika eredményezi, hogy az egyházi és világi nagybirtok mellé még egy relative erős bankár és nagyiparosi réteg sorakozik, viszont a rendi társadalomnak az a rétege, mely a reform-korszakban nálunk a polgárság helyét is betöltötte, a középbirtokos nemesség szinte nyomtalanul eltűnik. Kisebb és jelentéktelenebb része felszívódik a nagybirtokosságba, nagyobbik fele pauperizálódik és hivatalt vállal.

Ez a megyei kenyérre és állami tejcserére szorult nemesség az új magyar középosztály legfelsőbb rétege, a magyar középosztály ugyanis kémiai nyelven szólva nem vegyület, hanem keverék; azok a különbözö elemek, amelyből összetevödik* egyedi sajátosságait továbbra is megtartják, nem olvadnak össze másféle elemekkel, csupán keverednek azokkal.

A lateinerizálódott nemesekhez legközelebb állanak a régi 48 előtti nem nemes honoratiorok ivadécai, vármegyei orvosok, mérnökök, gazdatisztek, tanárok, tanítók, protestáns lelkészek leszármazottai tartoznak ide. Ez a réteg már a rendi korszakban hozzáidomult a nemességhez, családi, vagyoni — sőt közjogok tekintetében is azonos elbírálás alá esik vele.

Harmadik rétege a városi polgárságból sarjad, ez a középosztály sváb és tót része.

Negyedik csoport a többé-kevésbé asszimilált városi zsidóság.

Ötödik a Bach-huszárok leszármazottai, a volt kettős Monarchia népzagyalékának idesorolt gyökértelen hivatalok szemete.

Hatodik és utolsó része a magyar parasztságból kitermelődött elemek.

A magyar polgári forradalom azért mélyült társadalmivá, mert nem volt olyan egységes polgári ideológiát hordozó osztály, amely a forradalom eszméinek zászlóhordozója lett, vagy akár lehetett volna. Károlyiék gazda nélkül csináltak számadást, polgári forradalmat akartak polgárság nélkül, nem ment sehogyan sem. Ez az októberi forradalom meddőségének magyarázata.

Az ipari munkásság ebben sokkal kevésbé részes, sem mint gondolnók, és van még egy óriási mentsége, az t. i. hogy nem volt semmiféle politikai iskolázottsága. A magyar szociáldemokrata munkásság soraiból 1918. októberében támadtak miniszterek anélkül, hogy a párt előzőleg egyetlen parlamenti, vagy törvényhatósági képviselőt adott volna. Parlamenti képviselőre csupán négy esztendő múlva, 1922-ben, törvényhatóságira csupán Budapesten és itt is csak 1924-ben tudott szert tenni. A természetes fejlődés éppen ennek a fordítottja lett volna, előbb városatyák, azután képviselők, végül miniszterek. Tőlünk nyugatra mindenütt ez volt az evolúció útja, ellenben az orosz szociáldemokrata párt 1917-ben politikailag épp olyan járatlan és iskolázatlan, akár csak a miénk.

III.

Ezek az orosz és magyar társadalom fejlődésének rokon vonásai. Nincs okunk büszkélkednünk vele. Hanem itt azután tegyünk pontot, mert ezen túlmenőleg az orosz és magyar kultúra, vagy az orosz és magyar psziché között nincs semmiféle rokonság. Az a magyar regényíró, aki azt állította, hogy az orosz regényekben csak a neveket kellene megmagyarosítani s a helyneveket felcserélni, Volga helyett Tiszát írni s menten magyar regényeket kapnánk — magyarán megmondva elvété a sulykot Isten igazában.

Sem a Háború és Béke, sem a Holtak Háza, sem az Oblomow alakjai nem magyar típusok. Nem azok Turgenyew regényhősei sem, pedig ezek állanak még legközelebb hozzánk valamennyi között. Más a magyar, más az orosz lélek! Miért kísért ennek ellenére az orosz és magyar lélek közötti rokonság gondolata? Legyünk azzal tisztában, hogy az orosz sem tiszta faj, hanem keverék, szláv-tatár keresztezés eredménye. A Volga

mentén maradt magyarok, a Julián barát kutatta rokonok, ott élnek ma is a Volga mentén, az ő árva lelkük sír felénk a balaljkából és az orosz nyelven író nagy tatárok műveiből. Mert Dosztojevszki nem orosz, hanem tatár. Tolsztoj szláv-tatár keverék. Turgenyev tiszta tatár, Goncsarov szintén tatár. Dosztojevszki a tatár lelket szólaltatta meg oroszul. Ez tény, amelyet letagadni nem szabad, de nem is szükséges, mert ebből még semmiféle gyakorlati politikai konzekvenciákat levonni nem lehet. Legfennebb a történetfilozófus juthat ebből arra a fontos következtetésre, hogyha az ortodox szlavizmus magába szívta a volgai magyart, kazáni és volgai tatárt, georgiai, balkáni bolgárt, ellenben minket nem, úgy ennek egyetlen oka Szent István helyes politikai érzékében keresendő, amikor Kelet helyett Nyugat felé fordította a rudat.

Magától értetődik az is, hogy a tatár-szláv keverékből megszületett orosz néplélek más kell legyen, mint az igen erős germán-szláv és kettős török, az őshazabeli és hódoltság korabeli kereszteződésen átment ugoros magyarságé. Ez azt hiszem, olyan elemi igazság, melyet sem a historikus, se a fajbiologus nem vonhat kétségbe.

Hogy az orosz-tatár lélek milyen, azt irodalma hiven demonstrálja. Oblomowban például Goncsarov örök életút alkotott, olyan típust teremtett, melyben az orosz társadalom magára ismert. Petőfi szintén írt szatírát Pathó Pálról, csakhogy a magyar nemesi társadalom nem Pathó Pálban, hanem Deák Ferencben ismert magára. Amint azt a függetlenségi párti politikusok és publicisták legnagyobbika Mocsáry Lajos megírta, Mocsáry autentikus tanú, az ízig-vérig magyar úr, a hevesi zsenyri példánya. Az az ember volt ő, aki soha egyetlen olyan sort nem írt, aminek igazáról meggyőződve nem volt. Történelmi érv Mocsáry állítása mellett, a rendi magyar alkotmány nyolc és fél évszázados fennállása. Oblomow erre a teljesítményre egyszerűen képtelenek lettek volna.

A magyar jellem nem akarát gyöngé, csak fatalista és könnyelmű. A magyar tűz nem szalmatűz — mint Széchenyi állította, — hanem hamu alatt izzó parázs. Kialudt vulkánhoz hasonló a magyar lélek. Nem lágy viaszok a magyar jellem, hanem közönyös és csökönyös. Ez a legjobban illő kifejezés reá.

Nincs férfiasabb fajta a magyarnál, a feminim zsidó és szláv lélek azért teljesen idegen tőle. Európában sátort vert, de idomult hozzá, lovas, nomád és katona ma is, mint régen. Német és török nem bírták betörni, csak kiirtani az ország egyes részeiről, pl. nyugat felől, délről.

Történelmének tragikumát leghívebben a Kossuth nóta tükrözi. „Ha még egyszer azt üzeni ...” — ebben az egyetlen

sorban van a legmélyebb történetifilozófia. Minden idők, minden magyar nemzedéke ezt a második izenetet várta. Ezért késtünk el mindenkor és mindenhol. Van ebben valami hetyke rátartóság és az erős úrnépek önbizalma, csak mikor már félig elföldelték, akkor ocsúdik. Mohács nemzedéke például Egerben talált ismét önmagára. A sír szélén aztán irtózatosszerű erőfeszítésre képes a magyar. Legékezebb bizonyítéka ennek a magyar történeti mélypontját jelző IL Rákóczi Ferenc-féle felkelés. Ez a magyarság legnagyobb történelmi erőfeszítése és legdicsőbb teljesítménye az egész 1000 esztendő alatt. Történelmünk szereplői között Rákóczié a legnehezebb penzum, csak az tudja kellőképpen Rákóczinak hadseregszervező érdemeit méltányolni, aki ismerte a proletárdiktatúra vörös hadseregét, mert a fejedelem rendelkezésére álló katonanyag egyetlen hajszállal sem volt különb annál a gyülekezésnél, amellyel Stromfeld és Julier szétverték a cseheket. Mind a két hadsereg egy előző háborút végigharcolt hadsereg roncsaiból alakult. Minden iskolázott katona tudja, hogy ez borzalmas katonanyag. És Rákóczi ezzel a sereggel nyolc esztendeig verkedett egy jobban felszerelt, jobban vezetett, lobban élelmezett és jóval nagyobb létszámú hadsereg ellen. Verkedett úgy, hogy le nem győzték, mert a szatmári béke nem diktátum, hanem kompromisszum, mikor megkötötték még vasban állt az utolsó kuruc sereg, a Tiszántúli hadtest.

A kuruc-korszak végzi az utolsó simítást a magyar népielken. Ezután lett a magyar pszihé kialudt vulkánna, ekkor higgadt le minden magyar tűz, magyar közönnnyé, ezért kezdődik irodalmunk a kuruc költészettel; korábról azért nincs, mert a magyar pszihé nem kész.

IV.

Vessük össze már most ezt a kuruc korszak utáni magyar pszihét azon nyersen, amint a történelem kohójából kikerült, az orosz népről, orosz írók által alkotott jellemzéssel. Valamennyi orosz író megegyezik abban, hogy az orosz paraszt mindenekelőtt mértéktelen, aztán anarchista, állhatatlan, piszkos, fatalista, munkakerülő, dolgotlan és parázna. Csupa olyan ismérv, amelyek közül a fatalizmuson kívül egyetlen egy sem illik rá a magyarra.

Még az állhatatlanság sem. „Magyar tűz, szalmatűz” mondással Széchenyi nagy sikert aratott, pedig ennél tévesebb jellemzés nem hangzott el a magyarról. Megcáfolja ezt a kuruc korszak, az egész magyar történelem. Miért írta ezt a legnagyobb magyar? Azért, mert ő Rákóczit és a kurucokat ki

akarta gyomlálni a magyar lélekből. Nem akart kurucokat látni, ezért mondotta, nincs magyar akarat. Pedig, hogy mennyire van, arról számtalanszor meggyőződhetett, így akkor is, mikor a kuruc ivadékoknak a szabolcsi, szatmári bocskoros nemeseknek az első tiszai gőzhajót bemutatta. A populus werbőcziánus végig nézte, jót pökött utána, aztán kibökték a kíváncsi grófnak „az ám, úgy kapari a kereki a vizet, akár a kutya.” Nem hatotta meg őket a Tisza szabályozás gondolata, tudat alatt megéreztek talán, hogy a Tiszának is, meg az Alföldnek is kell az a kis árvíz. Aminthogy az erdőirtás, meg a tiszaszabályozás az a két tényező, amellyel az alföldi talaj szikesedése összefügg. Mert a földnek külön törvénye van, melyet ismerni kell. Napjainkban például kísért egy suta és balog elgondolás, a kiskunsági vadvizek lecsapolása, ez is bekövetkezik, a kiskunsági talaj Szaharává válik, ma még csak ázsiai mocsár, holnap ázsiai homok lesz. Sem a magyar földet, sem a magyar lelket nem lehet akarata ellen boldogítani. Azért közönyös a magyar lélek, mert mindig akarata ellenére akarták reformálni.

Mi ez a közöny? Elemezzük jobban. Mikor lesz az egyes ember ilyen közönyössé? Mikor idegen környezetbe kerül, ahol száz gazember leterrorizálja, minden szavát egyhangúlag lehurrogják, nem élheti a saját életét, az ilyen ember, ha se meg nem szökik, se meg nem bolondul, sem az idegen millióhoz nem simul, közönyössé válik, elfásul minden jóval szemben. Mi az ilyen közöny közelebről nézve? A legirtózatosabb akarakterő, csakhogy negatív formában, kihűlt alakjában. Ez a negatív akarat, ez a kuruc magyar karakter, melyet leghívebben a Tiszántúl magyarja őrzött meg számunkra.

Megnyilvánult pedig ez a kuruc psziché, ez a negatív akarat először abban, hogy nem akart katolizálni, azután nem akart reform korszakot, kiegyezést, végül már csak 67-es képviselőt.

A magyar jellem alapja az akarterő, a tiszántúli kálvinista magyarban ez már transzformálódott, pozitívból — negatív villamossággá lett; nagyjainkban még tiszta, nem beteg, akár a gárdista Bessenyei, akár Pázmány, Rákóczi, Kossuthot nézem, ez az akarterő jellemük alapja.

Igen, de ez más nemzetek nagy alakjainál sincs másként. Megengedjük, — csakhogy ez az akarterő a magyar történelem gyászos szereplőinél is fellelhető.

Megnyilvánul ez az eltérő magyar karakter más vonatkozásis. A székely baka lövészárka, ha ráért felcifrázni, a világháborús iparművészeti kiállításon díjat nyert volna, ellenben a szláv csapattestek tanyái aligha egyebek szemetes gödröknél. Bizony, bizony idegen és merőben más a szláv lélek, mint a

magyar. De sem a magyar történelem, sem a magyar irodalom, nincs még befejezve. Egyik sem tükrözi a magyar arcot híven. Igen, teljesedik, pirosodik drága fajtánk képe, de még sok az ismeretlen redő és ránc rajta. Líránk a legteljesebb, de már a regény fejlődése félben maradt, a nagy lélekrajzi regény, mely egyetlen alakban sűríténé a faj történelmi tragédiáját, vajúdik. az idő méhében. A magyar tragédia ábrázolása eddigelé legjobban Jókainak sikerült a Rab Ráby-ban. Ez a legjobb történelmi regény. Szabó Dezső szép ötletét, hogy a magyar történelemben a Szent István — Koppány párbaj ismétlődik ezer éven által, voltaképen Jókai rajzolta meg a magyar örökkévalóság számára Rab Ráby és Nicky kancellár párharcában.

Ez az ábrázolása a magyar zokogásnak ma már túlhaladott, idejét múlt. A magyarság ugyanis nem csupán idegen emléket szívott, idegen szellemű progresszíveket és tőzsgyökeresen magyar, de a korszellemmel szemben süket és vak konzervatívákat, hanem egy harmadik fajta embert is kitermelt magából, olyan típust, amelyben egyesült, harmóniába olvadt Szent István és Koppány.

Ez az emberfajta Szent Lászlóval jelenik meg. De Pázmány, a költő Zrínyi, II. Rákóczi Ferenc és Besssenyei Györgyünk mind-mind ily férfiak. Ezt a magyar fajtát megrajzolni, ez az új, a modern történelmi regény feladata. Ez leend majdan a magyar regény betetőzése. „Fenn zöldel az ormó, fenn zöldéi a hant, — sajna — nincs lantos alatt.”

A PARLAMENTI REFORM KÖRVONALAI.

I.

A magyar parlamentarizmus jellemzése.

A parlamentarizmus a képviseleti gondolaton és az alkotmányosságon alapszik. A világtörténelem első képviselője Péter apostol Jézus Krisztustól kapja mandátumát. Az alkotmányosság egyházi égisz alatt először Angliában és Magyarországon fejlődik ki. A magyar és angol állami fejlődés analógiája abban áll, hogy az alkotmányosság itt is, ott is, történeti produktum. A parlamenti dóm másik sarkpillére a képviseleti gondolat, nálunk gyökeret verni nem tudott. Legfőbb akadályja volt ennek a Werbőczy-féle szent korona tan. Werbőczy azzal, hogy a szabad parasztságot jobbágysorba kényszerítette és egy kiváltságos osztályt teremtett, megölte a képviseleti gondolatot, amelynek alapja a jogegyenlőség, az istenfiúság gondolata. A kiváltságos nemzet nem küldhet képviselőket, csak utasított követeket. Ezek a követek pedig nem képviselhetik minden magyar egyetemes érdekét, csak a nemesi nemzetét. Aki közülök letudja magáról rázni a rendiség korlátait és fel bír emelkedni az alkotmány sáncain kívülrekedt jobbágyok és az emancipálatlan zsidók szószólójául, azt a rendek visszahívják, mint Szatmár megye tette Kölcsey Ferencsel, aki talán az első képviselője volt Magyarországon.

Az angol fejlődés egészen más irányú, az angol parlamentből a nem nemes elemek soha kizárva nem voltak, a szűkörű parlamenti választói jog gyakorlása sohasem volt a nemesiséghez kötve. Az a jogi princípium pedig, hogy az angol nemzetet a választott képviselők, örökösök, főrendek és a király képviseli, már a XVI. században kialakul. A képviseleti elvhez való ragaszkodás sodorja bele az angolokat a gyarmatháborúba. A parlamentnek csökönyös ragaszkodása ahhoz, hogy a gyarmatokat megadóztathassa okozza a gyarmat-háborút és azoknak elszakadását 1776-ban. Legélesebben szembeszállt az angol parlament ezen jogi felfogásával Bürke, ő fejt ki a képviselet fogal-

mának kettős politikai természetét, mikor megmagyarázza, hogy ez nemcsak jogi, hanem etikai szabályok által meghatározott fogalom. A képviselő, akit a választók a parlamentbe küldtek jogilag független azoktól, de etikailag függ tőlük. Ezért, ha a képviselő és választóinak politikai felfogása között nézeteltérés van, például az ellenzéki képviselő belépett a kormánypárta, köteles választóinak a véleményét kikérni és ha azok nem helyeslik a lépését mandátumáról lemondani. Ez azonban nem jogilag kikényszeríthető kötelesség, csak erkölcsi kötelesség«. A képviseleti intézmény legnagyobb teoretikusa ezideig az angol Stuart Mill volt, a képviseleti intézménynek ő is az erkölcsi oldalát domborítja ki.

Nálunk 1848 előtt képviselet hiányában a parlamentarizmus sem alakulhatott ki, ennek csak a csírái voltak meg és pedig az adó megajánlási jogban a budget-jog csírája. II. Ulászló dekrétumában a miniszteri jogi felelősség csírája. Az 1848 előtt Magyarországon dívott u. n. pusztá alkotmányos kormányzat, az alkotmányosságnak meglehetősen gyarló formája volt, mert a király megesküdtött ugyan a hitlevélre s abba megfogadta, hogy a végrehajtóhatalmat az alkotmányosság ösvényén fogja gyakorolni, a nemzetnek azonban semmi preventív eszköz nem állott rendelkezésére, a királyt esküjének betartására szorítani. Mert az 1687 évi IV. te. meghozataláig fennállott akiív ellenállási jog és az ennek eltörlésével kifejlődött vármegyei passzív ellenállási jog represszív eszközök voltak. A szatmári béke után felállított központi kormányzésekre a nemzetnek semmi befolyása nem volt, azokkal a király rendelkezett. Király és nemesi nemzet a rendi korszakban szembenálló ellenfelek, hasonlóak azon házastársakhoz, akik egy napig vannak békében, azontúl folyton civakodnak.

A Kossuth által belga-francia mintára recipiált parlamentarizmust egy évi működés után meggyilkolták az orosz szuronyok. így voltaképen 1867 óta van magyar parlamentarizmus. A kiegyezés kritikája Kossuthnál két sorban van összesűrítve; „és az oly szép múltú cseh nemzet mit szól a kiegyezéshez?” Azt mondta, amit a magyar a trianoni békéhez. A dualizmus mesterkélts szerkezet volt és már 1867-ben sem illet az egyik kiegyező félre, t. i. az osztrákra. A monarchia csak úgy maradhatott volna fenn, ha létrejön a cseh-magyar, osztrák-cseh kiegyezés, ha megszületik a tót autonómia és a magyar nemzeti hadsereg. Ferenc József birodalmában minden nemzet elégedetlen volt. A nemzeti elégedetlenség nálunk parlamenti obstrukcióban nyilvánult meg. A parlamenti obstrukció nálunk semmi egyéb, mint a gravaminális politika újabb jelentkezése parlamenti csomagolásban.

Gravaminális légkörben nem alakulhat ki parlamentarizmus, amint ellenforradalmi légkörben sem. A miniszteri felelősségrevonás egyetlen eszköze sem vált be minálunk. A költségvetés megtagadásával megpróbálkoztunk a darabont kormánnyal szemben, meg is buktattuk, de a kormány tagjainak jogi felelősségre vonása elmaradt, mert ezt Ferenc József megakadályozta. A parlamenti vizsgálóbizottsággal kísérleteztünk a frankpör idejében és ennek kapcsán megtörténhetett az a hallatlan eset, hogy egy nyomorult vádlott fűtülhetett az egész parlamentre, mondván, hogy ő nem óhajt bírái előtt megjelenni! Ha volna nálunk parlamentarizmus a maga igazi valójában, akkor még az uralkodó család tagjai sem mertek volna maguknak Nádossyhoz hasonló jogkört arrogálni. Hogy pedig az interpelláció jogából mi lett a gyakorlatban, arról jobb nem is beszélni. Ezért nemcsak a mindenkori kormány tagjai felelnek, hanem az interpelláció jogával élni nem tudó és visszaélő képviselők is.

II.

A fascizmus és a szovjet.

Az előadottakból világos, hogy a magyar parlamentarizmus reformjára szükség van, de egyszersemind az is kétségtelen, hogy a reformnak alkotmányos mederben a parlamentarizmus keretein belül kell történnie. Ez a legtokéletesebb kormányforma, sem a fascizmus, sem a szovjet nem mérkőzhetik vele. A fascizmusról maga Mussolini állapította meg, hogy nem export-cikk. Valóban nem az, nincs szükségünk belőle sem a nacionalizmus ókori individualista kihangsúlyozására, sem a társadalomnak szindikalista elvek szerint alakítandó céhekbe való tömörítésére, sem a népszuverenitás elvetésére. Az elsöre azért nincs szükség, mert nacionalizmusunk individualista irányának köszönhetjük világosi és trianoni tragédiánkat, ezek harmadszori megismétlésére semmi szükség. A másodikra azért nincs szükség, mert a magyar társadalom nem oly sokrétegű, nem annyira differenciálódott, mint az olasz, a harmadikra azért nincs, mert gróf Károlyi Mihályon kívül nem akadt még egy a népszuverenitás alapján álló magyar politikus, ma sem élünk népköztársaságban, nincs szükségünk és nem is lehetséges olyat kiküszöbölni állami életünkéből, ami abból hiányzik. Ez a három új a fascizmusban.

A szovjet alkotmány feltörése sokkal keményebb dió, Oroszországban csak erős történelmi érzékű ember ismeri ki magát. Korunk centrális problémája, hogy maradjanak e külön

regulatív állam és termelő társadalom vagy olvadjanak össze. Oroszországban, mondják a felületes ítélőkéességű emberek, ez az egybeolvadás már meg is történt, az államot elnyelte a társadalom, ez a szovjet előnye szerintük Nyugat- és Középeurópával szemben. Nem így áll a dolog. Oroszországban az állam nem enyészet el, csak elszemélytelenedett. Ezt a személytelen államkoncepciót hozta Lenin Genfből. Mert a hitújítók elsősorban Luther, azután Calvin voltak azok, akik a katolikus személyes Krisztussal, a személyes egyházzal szembeállították a személytelen egyházat.

A lutheri protestantizmus legfontosabb szervezeti elve, a katolikus képviseleti elv kiküszöbölése az általános papság bevezetése által. Mindenki, akit megkereszteltek pap, de mert klérusra mégis szükség van, kifejlődik a protestáns papi rend, a szimbólumaitól, a reverendától és miseruhától megfosztott pap, a személytelen képviselő.

Lenin mikor az államot beolvasztotta a társadalomba Luthert utánozta és a katolikus államszervezettel szemben a protestáns államszervezet formájára helyezkedett.

Az állam legfőbb képviselője az államfő, a munkásruhában járó Sztálin, szimbólumoktól megfosztott, személytelenített államfő. További képviselők az államban a törvényhozók, azért illeti meg őket a mentelmi jog, a szovjet delegátusok a szuverenitás külső jelzőitől megfosztott személytelen képviselők, nincs mentelmi joguk, nem sérthetetlenek. A szovjet bírái szintén tallár és képesítés nélküli bírák. Nincs mentelmi joguk és nem sérthetetlenek. A helyes államszervezeti elvek szerint ezt a jogot a bírácoknak is meg kellene adni. Minden államszervezés közt a szovjetben van a legkevesebb eredetiség. Talán az egyetlen eredeti intézményük a csiszotka, a tisztogatás, a mit magyarrá számonkérő széknek fordítanak. Megjelenik a tisztogató bizottság az üzemben és számonkéri az üzemvezetőtől a sáfarkodást. Azért nincs szükség a szovjetben vallásra és túlvilági létre, mert ők a végítélet persziflázsát még a földön megvalósították, hozzá nem is egy, hanem több alkalommal.

Itt azután elvezetnek utaink Konfuciushoz, a kínai Solonhoz, az ő vallási rendszere a vallási elemektől megfosztott laikus erkölcsstan, mely nem szolgál más célra, minthogy az állami és társadalmi életet mint kell berendezni, de a konfuciusi tanok szerint nincs túlvilági élet. A szovjet ezt is lemásolta, ezért nincs szüksége vallásra és papra.

Az ötezer éves kultúrnép a kínai azonban különb a szovjetnél. Kínában előfordul, hogy valaki Konfucius elvei szerint él, de amikor meghal jön a buddhista pap és eltemeti buddhista rítus szerint. Mert a kínait az ázsiai népek nagy toleranciája

jellemzi, ha téged barátom nem elégít ki a hitnélküli élet, a laikus erkölcsstan, higyj. Megegyezik ebben a kínai szellem a legkultúraltabb kontinentális nép, a franciák szellemével. Franciaországban is laikus morál van, de a szabadkőmíves, hitetlen miniszterelnök kitudta nevezni a veszély percében fővezérré a hívő, gyónó és áldozó katolikus tábornokot.

A szovjet urai a türelmet nem ismerik, mert bennük a keleti, a turáni vér szlávval keveredett és a szláv keresztesítés, kiirtotta lelkükből a türelmi sejteket. Dosztojevszky nem szláv, hanem tatár! Oroszországban nyitva vannak ugyan a templomok és tessék-lássék címen szabad a bemenet, de ha egy vörös, parancsnok egyszer is betéved oda, a legközelebbi tisztogatás, elsőpri az útból.

Ez egyszersmind arra is rávilágít, hogy a szovjet urai borzalmasan félnek. A türelmetlenség a félelem jele. Ha nem rettegnének annyira beengednék a jezsuitákat, a skót missziót, az amerikaiakat és senkit sem üldöznének azért, mert vallásos[^]

Meg kell szabadulnunk attól a babonától is, hogy a szovjet rendszer Marxon alapul és a szükségszerű társadalmi fejlődés hozta létre. Nem, a szovjet ötezer éves, alapul a kínai kultúrán és a cárizmuson, ívott Rómában és tanult a hitújítóktól. A cárizmustól a pánszlávizmust másolták le. A cár azt mondta: ahol szlávok vannak, azok az én alattvalóim. A Kreml mai urai ezt is tökéletesebben csinálják, ahol kommunisták vannak, azok az ő alattvalóik, nem egy emberfajra vagy nyelvcsoportha korlátozzák hegemon törekvésüket, hanem minden társadalom minden páriáira. A katolicizmus azonban egyetemesebb a Sztálinnál, mert nem csak a páriákat gyűjti egybe, hanem a polgárokat és a felső tízezret is, az evangélium nemcsak a szegényeknek szól. A kommunista elv az evangéliumban nem parancs, hanem tanács. A katolikus egyház a középkorban, mikor uralmon volt, nem tiltotta el a vagyongyűjtést, csak korlátozta azt

A szovjet embereit, mint politikusokat mindenekelőtt a legmesszebbmenő történelmi érzék jellemzi. A bizalmi férfit például az ókorból hozták, tribunis plébis volt annak az első neve. Ismernek azután minden kontinentális néplelket és történelmet. Tudják jól, hogy nincs semmi keresni valója Franciaországban, Angliában és Olaszországban. A francia köztársaság elnökének meggyilkolása az ő munkájuk és a bosszú műve. Kereshetnek azonban Németországban, mert a német lutheri államszervezés analóg velük, a hitleri nacionalizmus az ő szállásaináljuk. Hitler csak quartirmeister. Azért van ott Trockij, hogy másodszor is felmondja a Kerenszkynek elmondott történelmi leckét..

A németeken kívül egy népre számít még a szovjet halálosbiztonsággal s ez a rokon magyar. Mi vagyunk itt ázsiaiak, az

oroszon kívül. Azért kapott a Besszarián túli egyetlen csángó falu Csöböröcsök autonómiát a szovjettől.

Mi az erő a szovjet rendszerben? A fanatizmus, mondják egyesek. A terror, felelik mások. Egyik válasz sem hű és kifejező. Fanatizmus van a hitleri és volt a hegelii nacionalizmusban is, van a fascizmusban is és éppen ez a fanatizmus az atavisztikus vonás benne. A terror is előfordul minden államban, ostromállapotot minden alkotmány ismer. A statáriummal azonban úgy vannak az emberek, hogy bizonyos idő múlva megszokják. Az első akasztásról egy egész újságot tesznek, a másodiktól egy hasábbal kevesebbet írnak és ahol annyit akasztottak mint Oroszországban vagy Kínában, az embereket már nem is igen érdekli. De a beteg idegzetű nyugati embert, aki a primitívebb keleti kultúrát megérteni nem képes, éppen ez tölti el a csodálattal a szovjettel szemben.

A szovjet ereje nem ezekben van, hanem a titkosságban. A szovjet törvényhozás jogi nyelven szólva az ügyfél nyilvánosság elvei szerint tanácskozik, mint pl, a büntetőtörvényszéken a vádтанács. Nem akárhki lehet jelen a tanácskozáson, hanem csak az érdekeltek, azok az emberek, akiket majd kiküldenek hozzánk és tőlünk nyugatabbra forradalmat csinálni. És nincsenek jelen újságírók sem, azért, hogy feljegyezzék, mint szamarazta össze Sztálin elvtárs Csicserint. A betegagyú Wilson a diplomáciát is nyilvánossá akarta tenni, a bölcs szovjet a törvényhozás tanácskozásait tette titkossá. Ez új a szovjet rendszerében és ebben van az ereje.

Voltaképp azonban ez sem új, mert ez meg a nyugati szabadkőművességből került át hozzájuk. A parlamentek válsága minden európai országban a felsőházak válsága elsősorban. Ezek a kamarák a levegőben lógnak és eredeti hivatásuknak, amit Cicero úgy fejezett ki, hogy a szenátus az állam esze, megfelelni nem tudnak. Miért? Mert a francia szenátuson kívűl van a franciáknak még egy felsőházuk a szabadkőműves páholy. A szenátust irányító szabadkőműves korifeusok ott tárgyalják meg a problémákat és a szenátusba kötött programmal mennek. A felsőházak válsága onnan ered, hogy a különböző páholysok egymással veszekednek és versengenek.

Jellemző még a szovjetrendszerben az, hogy az államhatalmak szétválasztásának elvét nem ismeri, ez a keleti despotáciából és a дума előtti cárizmusból került hozzájuk. Montesquau szerint ez a zsarnokság legbiztosabb ismertetőjele. Cserébe a meggyilkolt politikai és lelkiismereti szabadságért és a megölt gazdasági individualizmusért a szovjet anarchisztikus jellegű nemi szabadságot ad az egyénnek kárpótlásul. Ez az anarchisztikus szabadságserzetet speciálisan szláv termék. Más

téren a lengyel rendi alkotmány liberum vetoja ugyanennek a szabadságégeszmének az emanációja. A liberum veto annyit jelentett, hogy a lengyel nemes a maga akaratát a politikai életben minden más akaratra tekintet nélkül érvényesíthette. A szabadszerelem a szovjet alattvaló számára a nemi életben jelenti ugyanezt. Az egyén Oroszországban egyetlen vonatkozásban, abban, amelyben az állathoz legközelebb áll korlátlan szabadságot kapott. Ez a nemi individualizmus logikai ellentétben áll a szovjet államszervezés kollektivizmusával, ezen az egy ponton megbuknék az egész szovjet rendszer még akkor is, ha egyébként a legtökéletesebb elgondolás lenne! Emberi közösségek életét anarchisztikusan berendezni lehetetlen. Lengyelországot pl. a politikai szabadság anarchizmusa tette tönkre, a rendi Lengyelország a XVIII. században már nem állam csak egy atomizált közület. Az orosz társadalom pedig a nemi élet és család szemszögéből vizsgálva, nem társadalom, nem közösség, csak atomok keveréke, embercsorda.

III

Személytelen állam.

A szovjet ellen nem a nemzeti szocializmus és nem a diktatúrák bevezetése az óvszer, hanem a parlamentarizmus és képviselőlet továbbépítése. Az egyedüli helyes parlamenti reform titkosan és ügyfél nyilvánosság mellett tanácskozó felsőházat szervezni kb. 100 taggal, akik között kinevezettek és nem a vármegyei múmiák, hanem a képviselőház által választottak, valamint szükkörben hivatali álláshoz kötöttek és örökös joguk is vannak. így pl. 20 olyan magyar családnak a családtagok által megválasztott egy képviselője, mint a Károlyiak, Bethlenek, Kemények, Almássyak. Ezekben a családokban a politikai ösztön öröklött. Hivatali jogon nem lenne tag más, mint az ország két-három nagybírája és a három felekezet képviselői, azon felekezetek papjai, akik Rákóczi pénzén a hazaszeretet tüzét élesztik. Ebben az országban három történelmi felekezet van: a katolikus és a két protestáns. Mert a történelmi jog századokat jelent. És a történelmi jogon kívül a felekezetek felsőházi képviselőletét semmi sem indokolja.

Egy ilyen testület, amelyben a főpapok és főbírák, legfennebb húsz örökös jogú család, húsz-harminc a képviselőház által választott és ugyanennyi az államfő által kinevezett tag foglalna helyet, a vének elnevezése alatt, a római szenátus fel-támadása lenne és a mai felsőház történelmi jogutóda.

Ez a testület titkosan vagy ügyfél nyilvánosság mellett tárgyalná az ügyeket. Ügyfél nyilvánosság annyit jelentene, hogy a képviselők, de csakis azok jelen lehetnének a karzaton, mikor a képviselőház nem ülésezik. A szenátorokat titoktartás kötelezné és ez a testület gyakorolná évenként egyszer titkos ülésben a minisztérium fölött a számonkérő széket. Ideálisabb megoldást annál elképzelni sem lehet, hogy egy volt miniszterekből álló testület titkosan bírálja felül utódaik gesztióját.

Az így alkotott szenátus lenne az igazi személytelen ember, mely a közerkölcsnek is az egyedüli hivatott öre. Két irányban lenne az. Először a végrehajtóhatalom fölött, másodsor pedig az alsóház megcsappant etikája fölött. A képviselőház válsága szintén etikai válság és az általános választójog folyamánya. Mégsem lehet visszafordítani a fejlődés irányát, mint Mussolini tette. Meg kell maradnia a mai képviselőháznak, de a nyílt szavazás aligha tartható fenn. Egyébként nem is a szavazás nyílt vagy titkos gyakorlási módján van a hangsúly, hanem a törvényhozói összeférhetetlenségen. Ennek helyes megalapítása a törvényhozás legnehezebb feladata, önbíráskodás mellett nem is lehet elképzelni, csak akkor, ha Deák Ferencek alkotják a képviselőházat. Ötévenként kétszáznegyvenhárom Deák Ferencet találni lehetetlen, mikor ezer év alatt csak egyre bukkantunk. Ezért kellene a felsőház helyébe lépő véneket feljogosítani arra, hogy mihelyt egy képviselő egészen méltatlanná válik a törvényhozói tisztre, akkor a vének hoznak egy indokolatlan határozatot, mellyel X. Y. képviselőt megfosztják mandátumától, Ennek érvénye egy parlamenti ciklusra terjedne. Öt év múlva az illető, ha megválasztják újra bejöhethetne.

A második kamara hatalmának korlátja az lenne, hogy összetételére kb. harminc százalék erejéig a képviselőház nyerne befolyást. Ez maga után vonná, hogy a mandátum fosztás jogával a vének csínyján élnének, mert hiszen a képviselőháznak módjában lenne a következő ciklusban egy ilyen mandátumától megfosztott képviselőt szenátorrá választani és közéjük ültetni.

Ez lenne a képviseleti rendszer továbbfejlődése, a szuverenitás egyik háznál sem lenne, azok kölcsönösen korlátolnák egymást. És csak a szenátus lenne személytelen, a képviselőház megmaradna az újságírók céltáblájának a kormánnyal együtt. A szenátus belső rendjének szabályozása a szenátus autonómiájának a körébe tartoznék és titkos lenne. Senkinek semmi köze hozzá, legkevésbé a szigorló jogásznak, hogy a szenátus hogyan tanácskozik és határoz. Előfordulhatna pl. hogy más lenne a tanácskozási mód ügyfél nyilvánosság mellett, mikor a karzatról hallgatják őket és megint más teljes titkosság esetén.

Werbőczy a legokosabbat talán akkor mondta, mikor azt

hirdette, hogy „vota non numerantur sed ponderantur”. Teljesen kizárt dolog, hogy mikor a volt miniszter mint szenátor az utódát feleletre vonja, egy kinevezett gyógyszerész szenátornak ugyanannyi szava legyen, mint a régi miniszternek.

Szenátor nem lehetne többé sem miniszter, sem képviselő, ide olyan emberek kerülnének, akiknek már nincs semmi ambíciójuk és a földi hiúságok sem bántják őket, ezért pl. a katolikus egyház felsőházi képviselőjét leghelyesebb volna a szerzetesrendek képviselője által megoldani. És minthogy mi nem vagyunk a rablólovagok országa egészen bizonyos, hogy a képviselői összeférhetetlenség kérdése drasztikus szabályok alkalmazás nélkül önként megoldódnék. Nem is kellene törvényt hozni róla. Mihelyt a Damokles kard ott lógna a képviselő feje fölött, hogy őt mandátumától meglehet fosztani, maga szüntetné meg összeférhetetlenségi eseteit. A szenátus viszont szintén erkölcsi korlát alatt állana a mandátum fosztás gyakorlása tekintetében, mert mint anonim testület nem lenne népszerű és ezért csak végső esetben nyúlna ehhez a fegyverhez.

A parlamentáris válság nem a demokráciák, hanem az arisztokráciák válsága. A modern élet novelláló tendenciája a tömegeket juttatta uralomhoz, ami nem baj, sőt helyes, de a tömegek mellett biztosítani kell az arisztokratikus elemek érvényesülését is az állam életében. 1932-ben vagyunk, az arisztokratizmusnak az állam életében több szerepet juttatni nem lehet. A szenátus összetételén lehet vitatkozni, de egy bizonyos, hogy az állami élet legfelsőbb régióiban a titkosságot meg kell valósítani. Az államéletben is legyenek titkok, mint hitben, mert mindent nem lehet a nép orrára kötni, különben elkanászodik.

Gondoskodnunk kellene azután még a szenátus utánpótlásáról is, erre a célra az lenne a legmegfelelőbb megoldás, ha a szenátoroknak megengedné az alkotmányjog maguk helyett két póttag kijelölését. Akik helyettük míg ők más irányban vannak elfoglalva eljárának, máskülönben csak jelen lehetnének az üléseken és hallgathatnának, de nem szavazhatnának, mert különben egyszemélyből három lenne. Téved ugyanis Geóthe, a katolikusok nem bolondok, mikor azt mondják, hogy egy egyenlő hárommal. Van olyan matematika, amelyben ez lehetséges.

Az emberi szellem szűk térben mozog és roppant korlátozott. Ezt a jog-és alkotmányfejlődés dokumentálja a leghívebben. Kitaposott ösvényeken haladunk, eredeti államszervező egy akadt, Jézus Krisztus, mikor a képviselői gondolatot hozta. Az új kor legnagyobb állambölcseleje Montesquieu volt. A francia szellem tisztaságával három államhatalmat különböztetett

meg, a törvényhozóit, a végrehajtóit és a bíróit. Ezt a hármas felosztást korrigálták azok a filozófusok, akik a saját országukban a trónon egy újkori autokratával találkoztak. Az autokrata Ferenc József hatalmát meg kellett magyarázni, így született meg a Montesquieu-féle elmélet javított kiadása, mely a törvényhozói és végrehajtói államhatalom mellé az államfőit állította, a bíróit pedig elsikkasztotta. Stein Lőrinc és Concha Győző az újdonsült államfői hatalomban látták az államszemély öntudati szervét, a törvényhozóiban az akaratot és a végrehajtóiban a cselekvőt. Ez a csodabogár: az öntudatos akaratos és cselekvő államszemély azután magához hasonló szörnyetegeket nemzett. A mai Európa húsz és néhány ilyen szörnyetegből áll, akiknek az öntudata abban nyilvánul, hogy egymást gyűlölik, az akarata, hogy egymást tönkretégyék, cselekedeteik pedig az öntudatukat és akarataikat tükrözik. Európa újjászervezése nem indulhat ki a publicistáktól és politikusoktól, mert ezeknek a filozófusok szállítják a fegyvereket. A filozófusok kötelessége, tehát az államszemélyek meggyilkolása, illetve csak lefokozása olyan lényekké, akik törvényt hoznak, azokat végrehajtják és igazságot osztanak.

Ezen hármas feladaton kívül, amelyeket már Montesquieu felismert, nincs az államnak egy negyedik öntudati feladata. Az öntudat a modern állam betegsége. Példával lehet ezt a legjobban megvilágítani, az elszakított felvidéki országrésznek pl. 1918-ig egységes magyar öntudata volt, ez alatt nyögtek az ottlakó nem magyar elemek, ma egységes cseh öntudata van, ezalatt szenvednek az összes nem cseh nemzetiségű állampolgárok. A szovjet egyetlen modernsége abban van, hogy az öntudat nélküli személytelen államot elsőnek ő teremtette meg. Ezt azonban a kapitalista és polgári Európa is megteheti. Ehhez nem kell bolsevizálódnia! Nem lehet szuverénedit játszani, sem az individuális államszervezés napfényében sütkérezni. Az állam nem individuum, hanem univerzum, ahogy Szent István, ahogy Nagy Lajos, ahogy II. Rákóczi Ferenc, ahogy az emigráns Kossuth tanították.

PARLAMENTI SZÍNKÉP.

I.

Bevezetés.

Az alkotmány az a jogi keret, melyen belül egy nemzet a maga politikai életét leéli. A keretnél fontosabb az élet. Ha egy nép a maga politikai problémáit kizárólag a jog szemüvegén nézi, hasonló lesz ahhoz a laikushoz, aki a kiállított képeket kereteik alapján értékeli. A magyart a gravaminális korszak szoktatta a politikai problémáknak jogi szemüvegén át való nézéséhez. Azt írja a sérelmi politikáról Réz Mihály, hogy „a magyar gravaminális politika alatt egy, az államról alkotott téves politikai alapfelfogás rejlik, a jog jelentőségének és erejének a túlbecslése; az intézmények természetéről alkotott téves felfogás.” Csakhogy — és ezt hallgatja el Réz Mihály — a nemzetnek a szatmári békét követő korszakban nem volt más választása, mint vagy ragaszkodik az alkotmányhoz és erőt gyűjt, vagy egyszerűen lemond róla és beolvad jogilag is a II. Józsefnek és I. Ferencnek Ausztriájába. De ez öngyilkosság lett volna, mert rendi magyar gravaminális politika nélkül nincs reformkorszak, nincs Széchenyi gróf, nincs Kossuth, nincs Deák, nem mi reformáljuk magunkat, hanem minket reformálnak Bécsből. Ez kétségkívül a törvénykönyvel operáló sérelmi politikusoknak a felsőbbbűi Nagy Páloknak az érdeme.

A gravaminális politika tehát mai távlatból tekintve nem ábránd, hanem reálpolitika volt. Igaz viszont, hogy a gravaminális politika vezetett az 1848—49-iki forradalomhoz, mert egy forradalom nemcsak technikai kérdés. Nálunk sem Kossuth szereplése, hanem az egész újkori magyar fejlődés szerves egésze, sok együttható tényező egész sorozata vezetett a forradalomhoz.

A forradalmat követő reakciót sem váltja fel soha a kiegyezés a 48-as mozgalom szociális tartalma nélkül. Beismerte ezt maga a kiegyező Deák közös-ügyes beszédében. A kiegyező Deák elkövetett egy hibát, mikor a két állam közötti hatalmi kérdést jogász rutinja átranzformálta közjogi kérdésnek. Ez a hiba azonban csak mai szemmel hiba. A sérelmi korszak tette,

ha a dolgok végokát kutatjuk, hogy a kiegyezés jogi csomagolásban került terítékre. A kiegyező Deák a függetlenségi pártnak inkább édesapja, mint Kossuth. Élete alkonyán Deák át is érezte a kettős apaság ódiúmat, mikor egy pártértekezleten az őt mint pártvezért aposztrofáló 67-es szónokot ingerülten szakította félbe e szavakkal: „az ördögnek a pártja nem az enyém”. Ekkor már világosan tudatára ébredt, hogy a 48 fölfogja falni a 67-et. A függetlenségi párt nem követett el mulasztást. Justh Gyula és Károlyi Mihály politikája nem volt téves, csak a kivitelben elhibázott.

Az összeomlás után megint jogászi csomagolásban kerülnek terítékre az összes problémák. Először jön a numerusz klauzusz, mert a jogászilag képzett, de szociális látáshoz nem szoktatott magyar közvélemény képtelen volt belátni, hogy a magyar ügyvédi, vagy orvosi kar túlnyomó többsége nem azért zsidó, mert a háború előtti években nem volt numerusz klauzusz, hanem mert, társadalmunkból hiányzott a nyugati értelemben vett polgárság.

A királykérdést szintén jogi csomagolásban szervirozta gróf Andrássy Gyula, ami csak helyes politikai érzéket dicséri, így lehetett a magyar társadalom szívéhez férközni.

II.

Az individualista magyar psziché.

Csodálatos faj a magyar. A katasztrófák nem surrannak el a feje fölött nyomtalanul. A háború utáni évek parlamentje haladottabb a háború előtti évek parlamentjénél egyetlen egyben, a pártok csoportosulási alapja, immár nem a közjogi alap. Mai pártjaink átmeneti alakulatok, előbb a lakosok foglalkozása és a világnézeti alap volt a pártképződés alapja, utóbb a Gaal Gaszton-féle csoportosulásnál megint a foglalkozás lépett előtérbe. Megmaradtak személyes pártoknak a Kossuth-párt, Vázsonyi-párt és a liberálisok. Ezek az individuális alapon álló pártok ma már túlhaladtak.

Közjogi alapon *álló* individuális párt volt a Károlyi párt Ez volt minden baja. Gróf Károlyi Mihály volt magyar földön az utolsó magyar individualistapolitikus. A jelen és a jövő a személytelen pártoké. Ha a XIX. és XX. század két telivér arisztokrata politikusát gróf Széchenyi Istvánt és gróf Bethlen Istvánt összehasonlítjuk meglepő eredményre jutunk. Széchenyi a nagyobb individualista, de Bethlen a személytelenebb. Széc-

henyi annyira individualista, hogy a nem grófokkal még pártot sem tud alakítani, az egyénisége felolvadt osztályában, a magyar arisztokráciában. Az arisztokráciát megnyerni a reformgondolatnak, erre törekszik elsősorban, a nemességnek csak másodrendű szerepet szánt. Ezen a ponton is el kellett volna véreznie, mert a Kossuth osztálya a XIX. században több volt a grófnál. A tervbe vett pártalakításban legfontosabb akadálya volt az arisztokrata politikusok legfőbb hibája, emberismeretének fogyatékosága. Legfőbb bizonyíték erre Kossuth és Batthyány Lajos téves megítélése, a két Lajosban két szörnyű országháborítót és felforgatót látott. Holott a mártírhálált halt első magyar miniszterelnöknél jámborabb ember a földön nem volt, Kossuth pedig nem forradalmi politikus. Ha Kossuth Lajossal alapít pártot, megvan a párt.

Bethlen István gróf szintén individualista és arisztokrata, de a szíve tágabb, belefér abba a grófon és dzsentrin kívül a paraszt is, de a parasztlól is csak az arisztokratát vette be. Bethlen gróf főlénye Széchenyi gróffal szemben mindenekelőtt időbeli. Az individualizmusnak nincs jövője. Oroszországban már csak úgy lehetek individualista, ha proletár vagyok, a katolikus egyházban csak úgy, ha katolikus vagyok. A kommunizmus egyetlen ellenmérge a katolicizmus. E mellett a katolicizmus az emberi léleknek legmegfelelőbb formaruhája. Legcsattanóbb példa erre a magyar történelemnek kétségen kívül legnagyobb individualistája II. Rákóczi Ferenc. Mit szerettek Petőfi és Ady annyira Rákócziban? Szlávosan anarchikus szabadságszeretetét. Mikor azonban Rákóczi ezért a szabadságért mindenét feláldozta, lepipálta Lenint, mert Lenin a máséból adott, Rákóczi a magáéból. A máséból könnyű nagylelkűnek lenni,

Károlyi Mihály is részben a magáéból adott, de az áldóját az ország földjét kár volt osztogatnia, mert az erdélyi dzsentritől nem kapott felhatalmazást nagylelkűségre! II. Józsefhez hasonlóan Károlyi Mihály gróf is tragikus hős. II. József tragikumai mai távlatból az, hogy a germanizáló törekvéseivel felidézte az individuális magyar nacionalizmust. Károlyi Mihály gróf pedig a nemzetiségi autonómia megadásával, amivel Erdélyt demokratizálni és boldogítani akarta nyeregbe ültette az erdélyi román arisztokráciát, mert Maniu Gyula és társai nem tekinthetők a demokrácia felkent lovagjainak! Ha azok lettek volna elfogadják Károlyi Mihály becsületes békejobbját Aradon. Károlyi Mihályt úgy nem szabad a kápolnai földosztás nobilis gesztusa után megítélni, mint II. Józsefet a türelmi pátenst után. Erdélyt illetőleg Bethlen Istvánnak száz százalékban igaza van. Délmagyarország tekintetében már nem, mert Jugoszláviában szerb paraszt demokrácia van, Károlyi Mihály csak a négy-

százezer délmagyarországi magyart, az ennél számosabb né-
metséget tette tönkre, — mert a szerb nacionalisták még egé-
szen ókori módon individualisták, aki nem szerb, az előttük
nem is ember. — Volt arcbőrük kimondani törvényben, hogy
a magyar földmunkás nem igényelhet földet! A délmagyaror-
szági szerb parasztok nem kerültek cseberből-vederbe az állam-
fordulattal, mint az erdélyi oláh földművelők. Erdélyben ugyanis
a magyar arisztokrata uralmat román arisztokrata uralom vál-
totta föl. Minthogy pedig a magyar arisztokrata műveltebb és
emberibb a románnál, az erdélyi államfordulatot szociális szem-
pontból sem lehet indokolni.

A csehek szocialista állama a leghaladottabb és legöntu-
datosabb nacionalista utódállam. A magyar állameszméhez há-
rutenség és keleti tótság egy része mindenben osztozik a ma-
gyarság tragikumában. A többi tótok a világválság bekövetke-
zése előtt egy relatív jólétre tettek szert. Ez a relatív jólét
nagyanban hasonlított a kiegyezés utáni magyar prosperitáshoz.
Egyik főjellemezője mindakettőnek az, hogy a száz százalékos
magyar és tót nacionalistát nem elégítette ki, a 48-as magyar-
nak megfelelő kuruc-tótot Tuka Bélát, csak 15 évi fegyházzal
lehetett elnémitani. Másik főjellemezője, hogy a felvidéki iparnak
és kereskedelemnek súlyos áldozatokat kellett hoznia a nem-
zeti egység oltárán. Hiába a cseh politikusok osztrák iskolát
jártak!

A világgazdasági válság bekövetkeztével Csehország is
lejtőre került. Nem lehet tehát azt mondani minden utódállamot
végigtekintve, hogy Károlyi Mihály gróf működését a szociális
történetírás igazolni — Bethlen Istvánt pedig marasztalni fogja.
Az igazság az, hogy Károlyi Mihály gróf IL Józsefhez, Bethlen
István pedig Széchenyihez hasonló jelenség történelmünkben.
Széchenyi István gróf tudattalan énjével teljesen arisztokrata
és a rendiségbe gyökerezik. Bizonyíték erre, hogy Berzsényi a
kedvenc költője. Berzsényi költészetében csak annyi a modernség,
hogy magyarul írt, magyar verseivel Berzsényi Dániel voltaképpen
a rendi alkotmányt fűrészelte, mert annak egyik pillére a
latinizmus volt. Széchenyi a konzervativizmusáért szerette
Berzsényit!

Történetírásunk azért nem látta meg ezeket az útszé-
li igazságokat, mert individualista volt, fényképeket adott csoport-
képek helyett. Ismét egy adat szellemi életünk dekadenciájához,
mert az erdélyi Kemény Zsigmond báró száz év előtti esszéiben
már csoport képeket ad. „A két Wesselényidben egy képbe
sűríti mind a kettőt. Modernebb ez a Kemény Zsigmond báró
Asztalos Miklósnál, mert ez száz évvel Kemény után a fiatalabb
Wesselényit individualista módon rajzolta, kitépi a családfáról,
mintha egyéni termék volna.

A jövőben olyan történelmi monográfiákra volna szükség, amelyekben egy egész család, például a Rákócziak jelennek meg, a Rákócziak cím alatt meglehetősen írni Rákóczi Zsigmondtól II. Rákóczi Ferencig valamennyit. Az ilyen monográfiát egy gyöngébb történetíró is jobban megírná, mint egy jó a „Száműzött Rákóczit”. Így derülne ki, hogy melyik grófi családban volt irodalmi véna, melyik politizált. Aki azután ilyen monográfiákat olvasgatna, annak nem lehetne bebeszélni, hogy II. Rákóczi Ferencre a tudományszomj a jezsuitáknál ragadt rá, a dédapát I. Rákóczi Györgyöt nem nevelték a jezsuiták, mégis meghívta a csehek Koméniuszát Sárospatakra tanítani. Fizettek is a csehek a meghívásért Rákóczi nemzetének, a Koméniuszok népe, a pedagógusok és filozófusok nációja olyan középiskolai tantervvel ajándékozták meg a felvidéki magyarságot, hogy az a lélekgyilkossággal egyértelmű. Be fogják a magyar gyermeket jó korán nyelvekre és algebrára, mert jól tudják, hogy az idegen vértől mentes magyarban nincs nyelvérzék, mert ez szláv vonás, a magyarban algebrista véna és történelmi érzék van. Elkezdik elsőben a magyaron kívül a latint és tót, harmadiktól a franciát és algebrát is. Tizenkétéves gyerektől ennyit követelni embertelenség. Gúnyból cselekszik ezt, mintha mondanák: „Bolyaiak nemzete, ha köztetek a nyolcéves gyermek számtani csoda, hát akkor számoljatok!” Ez az iskolapolitika szüli aztán azt az eredményt, hogy az érettségizett fiú nem tud anyanyelvén helyesen írni!

Mit szóljon az ember a magyar pedagógusokhoz, akik a magyar középiskolából a csehek magyar tannyelvű reálgimnáziumainak mását teremtették meg!? A magyarnál mentő körülmény, hogy nem pedagógus nép, de a cseh igen, A cseh politikai főtípusa a professzor, a magyaré a gróf.

A magyar arisztokrata politikusnak éppen úgy megvannak a maga erényei, mint a hibái. Legnagyobb erényük a magasabb horizont, a magyar glóbusz problémáit európai összefüggésben ismerik föl, ehhez járul vagyoni függetlenségük, ami annyit jelent, hogy becsületesek lehetnek, nagy előnyük az őstől átöröklött politikai ösztön, a nyelvtudáshoz fáradtság nélkül jutnak, úgyszintén a külföldi összeköttetésekhez is. Bűneik nem egyéni bűnök, hanem egyéni erények túlhajtásai, nincs emberismeretük, mert annyira magasan állanak és becsületesek, hogy egyetlen ember sem mutatkozik előttük a maga igazi mivoltában, csak díszmagyarban vagy császárkabátban. Fogalmuk sincs arról, hogy milyen egy hivatalfőnök másokkal szemben. Folyik ez abból is, hogy üvegházi életet élnek és a polgárság legellenszenvesebb rétegével érintkeznek pl. az ügyvédekkel és művészekkel. Lényegében az ügyvédség is meg a művészetek is parazita fog,

lalkozások. Micsoda fogalmi lehetnek a szabad kereseti pályákon dolgozó polgárságról annak az arisztokratának, akit az ügyvédek megnyírtak, a művészek körülhízelegtek! A császárkabát a polgár ünnepi ruhája, otthon ingujjban van, a hivatalba pedig szürke ruhát hord. Túlzott a tradíciók szeretete is nálunk, azért van, hogy amelyik ország közéletében a reformok tempóját az arisztokraták állapítják meg, azokban az államokban a forradalmak bekövetkezése logikai szükségszerűség. A mi 48-as forradalmunk, a közelmúltban lezajlott spanyol forradalom, a nagy francia forradalom, az orosz forradalom bekövetkezésének végső oka ez. Az arisztokrata politikusnak nincs tempó érzéke csak taktikai érzéke. Legcsattanóbb bizonyíték erre a fiatalabb Andrassy Gyula egész pályája, mindig tudta, hogy mit kellene csinálni, csak azt nem tudta sohasem, hogy mikor. Az arisztokrata politikus a futball nyelvéen jellemezve technikátlan játékos, aki taktikai tudásból és rutinból él. A futballhoz elsősorban technika kell. Azaz, tudja a játékos a labdát fejével-lábbal egyformán stoppolni és továbbítani még mielőtt az földet érne. A politikus technikája az emberismeret. Miért volt az öregebb Andrassy fölényben minden más arisztokrata fölött? Mert életének emigrációs korában még emberismeretre is szert tudott tenni. A munkatársak helyes megválasztásához emberismeret kell. A szervezés minden fajtájához emberismeret kell.

Az emberismerethiány már Rákóczinál jelentkezik. De Kossuth sem jó emberismerő, a forradalom Kossuthja, ha emberismerő lett volna Dembinszkyt és Görgeyt sohasem teszi fővezérékké. Görgey ugyan kiváló ember volt, akinek legnagyobb erénye a szervezőképesség, hadügyminiszternek és hadtáparancsnoknak lett volna való, nem fővezérnek. A 48-as forradalmi hadsereg legképzettebb katonája az öreg Aulich, legjobb taktikusa Damjanich volt. Egy emberismerő Aulichot nevezi ki vezérkari főnöknek, Damjanichot fővezérnek.

A nagyon intelligens és nyíltszemű arisztokratában megvan az emberismeret, de az ilyen rendszerint irigy. Ilyen irigy arisztokrata volt gróf Bercsényi Miklós,

A magyar történelem egyik legokosabb grófja Károlyi Sándor volt, dzsentri politikusban Tisza Kálmán volt a hasonmása. Az öreg Tisza Kálmánt csak bámulni lehet. Az emberismeret volt a legerősebb oldala, olyan politikusokat fedezett fel, mint Wekerle Sándor, Baross Gábor, Szilágyi Dezső és olyan író, mint Mikszáth Kálmán. A fia Tisza István epigon hozzá képest. Bethlen Istvánt Tisza Kálmánnal kell összehasonlítani, nem Tisza Istvánnal, ugyanazt végezte el, amit Tisza Kálmán, pártot szervezett.

A pártszervezés elvben nem ördögös mesterség, de legalább

egy szervező erő mindenestre kell hozzá, azután egy-két jogász, aki stílust visz a pártba és egy pár jó szakember. De, aki csak szakember, az szelvénypolitikus. Magyarországon azonban nagyon nehéz munka a pártszervezés, mert a magyar individualista nép és mert nálunk nincs közvélemény. Nem lehet közvélemény egy olyan országban, ahol a legjobb tollú publicisták lap nélkül vannak, de nem lehet azért sem, mert a közvéleményképzésnek nem a sajtó az egyedüli eszköze. A sajtó haldoklása már megkezdődött. A vezércikk lesz az első halott. A tanítóese és hősköltemény összepárosításából előállott termék csak addig lesz tömegszükségleti cikk, amíg Nagy János és Kis Péter nem tudnak véleményt alkotni. Csak olyan templomban énekel a kántor egyedül, ahol csupa botfülű ember van. Egy lap modernségét vagy anachronizmusát az határozza meg, hogy mennyi vezércikk van benne. Ebből a szempontból tekintve a lapokat furcsa eredményre jutunk. Nem a Nemzeti Újság és Budapesti Hírlap a legőcskébb salabakterek, hanem a Magyarság, Pesti Hírlap és Pesti Napló. A Magyarságban pld. néha három vezércikk is akad, kettő mindennapi dolog. Az elsőt Milotay írja, a másodikat Pető, a harmadikat valamelyik ifjú óriás. Néha az olvasónak az az érzése a harmadikról, hogy ezt is Milotay írta, mert stílusban és szerkezetben teljesen Milotay hatás. A szerző talán nem is sejti, mennyi humort talál a nyájas olvasó egy a fiatal strébereket ostorozó cikkben, melynek minden sorából egy az ostorozott fiatal strébereknél nagyobb stréber fejének körvonala bontakozik ki. A Pesti Napló sokkal modernebb a Magyarságnál, a sok vezércikk teszi ezt is halottá. Ha a vezércikkék számát egyre redukálják, a lapon nincs semmi kivetni való. Legbetegebb lapunk a jó öreg Pesti Hírlap, ezt a lapot aggastyánok írják, a belépésnél a hatvan éves korhatár kötelező kellék. Csak három fiatalabb munkatársa van, Hegedűs Loránd, Szitnyay és Kosztolányi.

Legmodernebb lapunk az Újság. Ebbe mai emberek is írnak, így pld. a felvidéki Márai, az erdélyi Pünkösti és Borbély. A jövőben a reggeli lapokban a vezércikket rövid reklámok fogják pótolni, amiket nagy betűkkel szednek és az ember reggelizés közben hamar átfutja. Ilyen reklámokra kell gondolni:

— Klebelsberg nem volt józan !

Ez az egyetlen hibája volt ennek a kiváló kultúrpolitikának, vezércikkben mocskolni bűn, de erre az alapvető hibájára rá kell mutatni, ez sem az ő egyéni hibája, mert ő még a Mikszáth Kálmán Magyarországon gyökerezik. Klebelsberg hibáját Milotay is elköveti, mikor a lapját túladminisztrálja.

Nem rossz a párbeszédes alak sem.

— Mi a különbség Bajcsy-Zsilinszky Endre nemzeti radi-

kalizmusa és Hitler Adolf nemzeti szocializmusa között?

— Ami a tyúktojás és kacsatojás közt van. A kirakatban az egyik nagyobb a másik kisebb. Tyúk alatt költve az egyikből kacska lesz, a másiból csibe, de a tányérhoz verve mindakettőből rántotta. Köznyelvre lefordítva ez annyit jelent, hogy a nemzeti radikalizmusból okos dolog is kibontakozhatik, de a hitlerizmus magyar kiadása is.

Át lehet térni változatosság okából a hármas alakzatra is.

— A francia barátságot Szabó Dezső hozta?

— Dehogy, gróf Károlyi Mihály.

— Tévednek uraim, ez II. Rákóczi Ferenc politikai hagyatéka minálunk.

Napoleon mondotta annakidején, hogy az egyetlen komoly retorikai alakzat az ismétlés. Azért az ilyen politikai reklámokat hetekig kell hozni a lapnak, hogy a közönségnek vérebe menjen át. Ez a racionalizáció szempontjából is jó, egy csomó vezércikk író felszabadul a robotból, ami a szerkesztőnek is jobb, az írónak is, a közönségnek is.

Ezeket az apróhirdetéseken keresztül kell a közönséget politizálni tanítani. Így kell a pártprogramokat a közönség vérebe vinni át. Személyeskedni nem szabad, csak az egyéniségekkel szemben, mert az egyéniségnek meg kell halni. Az egyéniség pedig úgy halhat meg, ha a képviselők egyenlők, ha több egyforma jó erő van egy pártba, akik egyensúlyban tartják egymást és nincs kikiáltott „egyetlen politikus”. Azok a publicisták, akik Bethlent egyetlen politikussá kiáltották ki semmi, erkölcsi létjogosultsággal nem bírnak hibái miatt felelősségre vonni. Publicistáink gyávaságának isszuk most a levét valamennyien.

Az állam is személytelenedik, az emberek is szürkülnek. Egyre kevesebb a kék szín a magyar parlamentben, sőt már el is tűnt volna, ha a kisgazdáknak utánpótlást nem kap. A kék ruha és császárkabát helyét a szürke zakónak kell elfogdálnia.

Publicistáink szajkó módjára egyetlen nótát füttyörésznek és pedig a választójogi reformot. Egy szürke zsidófiú, aki a külső, ember szemével nézi a magyar közéletet, magánbeszélgetés során szóról-szóra ezeket mondotta: „Halott a parlament, halott a sajtó is, nincs új gramfon lemezünk!” Ebben sok igaz van, de mégis óriási tévedés. A választójog a baj kútforrása, csakhogy azok, akik a titkos szavazást erőltetik szem elől tévesztik a sorrendet. A titkos szavazáshoz előbb pártok kellenek. A Justh Gyula iskoláját kijárt szürke ember Gaál Gaszton megérdemeli minden elismerést a progresszió bajnokaitól, mert

amikor pártjának az alapjait lerakta, ezzel voltaképpen forradalmat akadályozott meg- Ezzel húzta ki a gyékényt a nyílt szavazás alól.

III.

A magyar pártrendszer.

Mi a legnagyobb baj a mai pártrendszerben? Egyetlen modern értelemben vett személytelen párt, a szocialista párt. Gaal Gaszton pártjában megvannak egy másik személytelen pártnak a német katolikus centrum alapján szervezendő keresztény középpártnak az alapjai. A személytelen magyar középpárt és a személytelen szocialista párt közé kell egy liberális párt. Azok a férfiak volnának hivatva a magyar balközép pártját, Tisza Kálmán, Jókai Mór pártjának legitim jogutódát létrehozni, akik a liberalizmusért áldozatokat hoztak. Ilyen férfiú mindenekelőtt Ruppert Rezső, azután a liberalizmus publicistája Vámbéry Rusztem, továbbá Nagy Vince és Búza Barna. Ezek liberalizmusuk dacára személytelen emberek, akik alkalmasak arra, hogy a polgárság pártját megteremtsék.

A parlament negyedik pártja az egységes párt, ennek hogy elszemélytelenüljön csak a nevét kell megváltoztatnia nacionalista pártra, mert a pártvezér itt is személytelen ember. A parlament szélső jobboldali pártja a nemzeti radikális párt. Ezek a pártok mind történelmi talajon állanak és mindannyian létjogosultak. A szocialista párt Dózsán, Petőfin és Ady költészetén gyökerezik. A párt magyarságát kétségbevonni nem szabad.

A liberális párt a régi Tisza Kálmán-féle balközép feltámasztása lenne, Jókai és Mikszáth a magyar liberalizmus ősei.

A magyar középpárt az alkotmánypárt, néppárt és a konzervatív Bartha Miklós és Mocsáry Lajos-féle függetlenségi párt legitim leszármazottja, Kossuth Lajos ennek a pártnak a védszentje Bartha Miklóson, Mocsáry Lajoson, Gaal Gasztonon, Kun Bélán és Ábrahám Dezsőn keresztül.

Az egységes pártban két történelmi párt sűrűsödött egybe, a Nagyatádi-féle kiszegzapárt és a munkapárt. A munkapárt azonban maga is koalíció volt kicsinyben, koalíciója a Barkóczy-éle antiliberális, a Tisza István-féle konzervatív, az erdélyi szász és a magyar állameszméhez hű román képviselőknek. A mai egységespárt lényegében egy a kiszegzákkal kiegészített munkapárt. Ha nacionalistává vedlik, akkor ez lesz a legmagyarabb párt, a Bethlenek, Bocskayak Rákócziak, Thökölyek és Hunyady Mátyás minden dicsőségének legitim örököse, mert

a magyar rendi alkotmányt a magyar nemes és a magyar paraszt tartották fenn. Rákóczi csatáin a paraszt is megjelent, de mikor fizetésre került a sor a dinasztia és a nemzet egyesült erővel megfélekedtek róla. Pedig Rákóczi Ferencünk fejedelmi-
leg fizetett, mindenét ithagyta. A Zsilinszky-párt, ha az egysé-
ges párt ezt a metamorfózist megcselekszi teljesen felesleges. Zsilinszky nem tábornok, csak Thököly elkésett hadnagya. A Zsilinszky vezérkara pedig káplárokból áll.

Gyermekjáték volna megszervezni ezeket a történelmi alapon álló pártokat, ha minden szervezendő párt fogna magának egy embert, aki a szervezéshez ért. Ilyen magyar is van, Dénes István pld. megtudná szervezni a magyar középpártot vagy liberális pártot, mai pártja lényegében ellennacionalista párt, Kossuth Lajos óta ember az alföldi magyar paraszt előtt népszerűbb nem volt. A Wolff-pártnak úgy, amint van, el kell tűnnie. Az egységes pártnak nem eltűnnie, csak összezsugorodnia kell. A 10 évi folytonos kormányzás ódiúmat viselni kell. A titkos szavazással megválasztott parlamentben Bethlen István grófra az ellenzéki vezér szerepköre vár.

Ha minden pártunk elszemélytelenedik, akkor az egyes pártok a közös magyar hazának édes gyermekei. A személytelen pártok között nincsenek mereven elkülönült határok, annyira nem, hogy a Martinovics összeesküvés részeseként lefejezett Hajnóczy, aki épen olyan szürke ember volt a maga idejében, mint az az ifjúság, amelyik most az élet kapuján dörömböl hamarjában nem is tudna pártot választani. Nacionalizmus, katolicizmus, liberalizmus, szocializmus a pártok világnézeti alapjai, a mai magyar ifjúságban pedig vannak nacionalisták, katolikusok is, liberálisok is, szocialisták is. Ebbe a négy pártba minden beleférne, az ifjúság felfrissítené őket. Személyi alapon álló új pártokra semmi szükség. A magyar parlamenti pártrendszer, a történelmi alapon álló pártrendszer.

Mi biztosítja ennek a pártrendszernek a fennmaradását? A parlamentarizmus, arisztokratikus kormányforma, még demokráciákban is, mert a legjobb kiválasztása a célja. Az arisztokrácia legfontosabb jellemzője a mérséklet. Hogy ez a pártrendszer fenn maradjon és sikerrel működjön, annak titka a két középpárt, a keresztény centrum és a balközépi liberálistól sikeres működése. Meg lehet jósolni, hogyha a keresztény középpártból a katolikusok kiszorítják a protestánsokat vagy fordítva, vagy ha a grófok szorítják ki onnan a nemgrófokat, úgy bajok lesznek, mert az egységes centrumból két vagy három párt lesz. Ugyanilyen bajok lesznek a liberális pártban, ha külön demokráta frakciók alakulnak. Etikailag szabályként kellene kimondani, hogy a liberális pártba gróf be nem léphet, mert egy párt

Magyarországon a polgárságnak is jár. Ugyan így ki kellene zárni a Gaal Gaszton-féle alakulásból a zsidókat, hogy légyéрт egy olyan párt, amelyre a nyílt és titkos antiszemíták nyugodtan szavazhatnak. Ha ilyen párt nem lesz a Verhovayak leszármazottai, majd alapítanak.

A nacionalisták és szocialisták darabokra töredezése már kisebb baj, de ezt is el kellene kerülni. Ez a négy pártrendszer lényegileg a két pártrendszer alkalmazása magyar viszonyokra. Milyen eredményt hoznának a választások ilyen alapon titkos választójog esetén? Ötven-hatvan főnyi szocialista párttal számolni kellene. A liberális párti szavazatok alakulását, miután ezek a polgárság futó homokjára építenek, kiszámítani nem lehet. Ennek a pártnak a városokban kellene fölvennie a harcot. a szocialistákkal szemben és ha mindenütt kiállnának a szocialista szavazatok száma megcsappanna. A liberális párt csak lassan fejlődhet. Keserves dolog Magyarországon liberálisnak lenni, a liberalizmus ugyanis a polgárság politikai hitvallása, Magyarországon azonban az első polgárt, a szépfejű Hajnóczyt lefejezték, a másodikat Kazinczyt bebörtönözték, a polgár pedig a nyugalmat szereti. Ennek köszönhető, hogy az első magyar liberális polgári politikus, Vázsonyi Vilmos elég későn jelentkezik. Magyar szokás szerint ő is individualista, ami nem lett volna baj, a baj abból származott, hogy az egyéniség nem szereti a személytelen embert és hogy a kijelölt utód Rassay, szintén hatalmas egyéniség, olyan hatalmas, hogy vagy huszonöt magához hasonló kaliberű egyéniség érvényesülését zárja el. Ez a liberális párt volna hivatott az egyéniség utolsó mohikánját Szabó Dezsőt mandátumhoz juttatni.

A független kisczadapárt örökébe lépni hivatott középpárt a közel jövő. A Bethlen gróf vezetése alatt maradó nacionalista párt választási esélyeit megjósolni lehetetlen. Először bizonyos az, hogy Bethlent kikapcsolni nem lehet és pedig két okból, először mert a személyi kvalitásai különbek a Széchenyiénél, másodsor, mert Nagyatádi nyeregbe ültette. A magyar nacionalista jobboldal választási esélyei két tényezőn fordulnak meg”. az első Dénes István, a második Zsilinszky Endre. Az egységes nacionalista front igen erős lenne, a szétforgácsolt esetleg úgy járna, mint a függetlenségi párt a munkapárti választásokon. Semmikép sem kívánatos ez, mert a parlamentarizmus pártokon és nem párttöredékeken épül föl.

TÖRTÉNELMI ALKOTMÁNY ÉS TÖRTÉNELEM.

I.

Ezer éves államiság, ezer éves függetlenség, írják a közjogi tankönyvek s tudjuk mi magyarok. Nem érdektelen azonban megismerkedni azzal a felfogással, amit az ellenségeink vallanak rólunk. A csehek pl. azt tartják, hogy a trianoni békeben eltemetett Magyarország nem több kétszáz évesnél!

A magyar szellem a kaptárkészítő méhekhez hasonló. A magyar is dolgozott, mint a méh. Kaptárt készített, mint a méh és a betolakodót megölte mint a méh. Abban is hasonló a méhhez, hogy odúiból sorra kipörkölték. A magyar államépítés több mint ezer éves és a magyar több államot épített. Az orosz síkságon alkotott és az etelközi nomád államról csak másod- és harmadkézből tudunk valamit. Talán nem is véletlen, hogy Anonymus krónikájának az első lapja hiányzik. Hátha azt akarta ezzel az a kultúrált szerzetes a szimbólumok nyelvén kifejezni, hogy történelmünk első lapja elveszett?! Voltakép minden nép történetének kezdete a mondák kódébe vész.

Az első magyar állam, amelyről tudunk az Árpádok és Anjouk, a Luxemburgok, Habsburgok, Hunyadyak és Jagellók országa. Mohácsnál földeltük el. A középkori Európa vezető nagyhatalma volt ez, amelyre Dante csodálattal vegyes irigységgel tekintett. Érthető ez, ha meggondoljuk, hogy az Anjouk és Zsigmond a maguk idejében Európa első uralkodói. Hunyady Mátyás már csak a második, mert kortársa a franciák XI. Lajos, több nála. A középkori magyar állam bukásának több oka volt; imperialista irányt vett kifelé, nem volt benne szociális igazságosztás befelé, megbomlott mögötte a nyugati kereszténység egysége abban a pillanatban, mikor déli határain a török hódító megjelent.

Az 1526 után másodszer trónra jutó Habsburgok kezébe egy országcsont kerül, melyet semmiképp sem lehet azonosnak tekinteni Nagy Lajos és Mátyás országával. A második magyar állam a protestáns erdélyi állam, melyet kifelé nagyhatalommá tesz Bethlen Gábor, belső konszolidátora pedig I. Rákóczi György. Egy ország állami élete akkor befejezett, mikor törvénykönyve megjelenik, az erdélyi törvénykönyvön Rákóczi címer van. A hármaskönyv párja ez a kódex, hiányzik azonban belőle az urbáriumok szelleme. A protestáns erdélyi állam bukásánál ugyanazok az okok játszottak közre, mint az 1526 előttinél: imperi-

alizmus kifelé, szociális osztó igazság hiánya befelé és a külpolitikai helyzet, a balkáni státus quo megváltozása, Apaffy idejében gyengül a török hatalom, melyre Erdély támaszkodott! Mielőtt azonban meggyöngült volna tönkretette Erdélyt.

A harmadik magyar állam a Habsburgok monarchiájába beágyazott és 1848, illetve 1867 óta Erdéllyel kiegészült magyar állam. Ez az állam nem két-, de négyszáz esztendő, I. Ferdinándtól kezdődik az élete, de Pázmány az első konszolidátora, mert Pázmányig a Habsburgok uralma a levegőben lógott. A katolizáló jezsuita veti meg a Habsburgok magyarországi uralmának alapját. A legprotestánsabb történetíró sem ítélné ezt el, ha az egész ország nem akart a török patkó alá jutni, mást nem tehetett. Kossuth szerint a politika a lehetőségek tudománya.

Pázmány ellenfeleit viszont a katolikus történetírók sem ítélné el. Bocskay felkeléséért kizárólag Bécs felelős, Bethlen Gábor hadjáratáért pedig részben. Jellemző, hogy mihelyt a Habsburgok politikája magyar ellenes irányt vesz, azonnal kimutatható a szláv befolyás. Rudolf Prágában székelt, Lipótnak pedig Kollonits az inspirátora.

II. Rákóczi Ferenc vereke di ki ennek a magyar államnak az élethez való jogot, nyolc esztendeig tartó olyan háborúban, amelyhez hasonlót a magyar soha senkivel nem vívott. A Habsburgok magyar államának első megszervezője maga a dinasztia, III. Károly és Mária Terézia, a későbbi szervezők már magyarok, Kossuth, Deák, az Andrássyak és Tiszák. Őket viszont a dinasztia akadályozza abban, hogy teljes munkát végezzenek.

A harmadik magyar állam bukásának tárgyi okai ugyanazok, mint az első kettőnek, imperializmus kifelé a balkáni politikában, a világot párbajra hívó német szövetség, szociális vakság és individuális államszervezés befelé, szociálpolitika és univerzális államszervezés helyett. Szubjektív felelőség a harmadik állambukásáért nem a 48-as, vagy 67-es magyar politikusokat, hanem mindenekelőtt a dinasztia, ebből is I. Ferenc Józsefet terheli. Az autokrata uralkodó akadályozott meg ebben egy szociális reformpolitikát, mert ez azt a főnemesi osztályt gyengítette volna, amelyen a dinasztia magyarországi hatalma nyugodott. Jogos nemzeti aspirációink kielégítését a hadseregben és a gazdasági életben ugyancsak ő akadályozta meg. Ez a makacsság a többi hazai nemzetiség szükségszerű elnyomására vezetett, mert eddig a felsőmagyarországi részeken a tót, Erdélyben a román politikai nemzet elismeréséről szó sem lehetett, míg a magyar félgymati sorban tengődött. Ezt nem látta be Jászai, ezért bűnös ő is. A német szövetség és bosnyák politika látszólag az öregebb Andrássy műve, kérdés azonban,

hogy önállólag intézte-e a birodalom sorsát, vagy a Habsburg császári akarat végrehajtója volt csupán? Az a tény, hogy fia, akit I. Ferenc József térdein rinagatott, mint magyar miniszter még a magyar vezényszót sem tudta kiverekedni egy osztatlan nemzeti közvéleménnyel a háta mögött, arra enged következtetni, hogy Ferenc József roppant ügyesen bírt elszemélytelenülni akkor, amikor kellett és saját politikájáért a felelősséget Andrásyn keresztül a magyar nemzetre hárítani! Ferenc József csökönös ragaszkodása a 67-es státus quohoz rengeteget ártott. Egy magyar nemzeti hadseregben öntudatra nevelték volna a magyar katonát s ha egyszer a magyar katonának nemzeti öntudata van, talán az orosz történelem is más irányt vesz. Az Ady által gyönyörűen megénekelte vérező és vak Herkulesből, a közös egyenruhába bujtatott magyar parasztból, csakis úgy bírt a szovjet agitátor vörös katonát csinálni, hogy a szerencsétleneknek semmi kultúrája nem volt. Az orosz hadsereg alapját magyarok, kínaiak és a lettek vetették meg. Az orosz intelligencia a maga szörnyű tragédiájáért I. Ferenc Józsefet több jogon 'vonhatja felelősségre, mint Szabó Dezső a 67-es magyar állam-szervezés csődjéért Szent Istvánt.

Jellemző azután, hogy a Massaryk-féle háborús propagandával a szlávok, mint sírások a harmadik magyar állam elföldelésénél épp úgy megjelennek, mint az első kettőnél. Az igazság ugyan az, hogy csak a kölcsönt adták vissza, mert mi is temettük Szvatopluk, Ottokár és Podjebrad országát. Miért gyűlöli egyik pingvin a másikat? Erre már Anatol megfelelt, mert szomszédok!

A három magyar állam közül legkevésbé magyar az utolsó volt. Az ennek szervezésénél elkövetett bűnök nem minket terhelnek, ezért igazságtalan ítélet a trianoni. Indokolt volna akkor ha sorsunknak mi magunk lettünk volna intézői, ha Kossuth utóda ül az államfői székből és magyar külügyminiszter üzeni meg a háborút. Igazságos volna akkor, ha a magyar önzés akadályozta volna a tót nemzet elismerését. De éppen az a függetlenségi párt, amely a magyar hadseregért verekedett, akart a szerbekkel békülni és a tótoknak autonómiát adni, előbb azonban természetesen magyar bankot, vámterületet és hadsereget akart. Ha enélkül áll szóba a tótokkal ez nem annyit jelent, hogy a tótokat magunkhoz emeljük, hanem hogy mi sülyedünk le nemzetből népi színvonalra!

A megmaradt államroncsból negyedik magyar államot építeni, ez a mának feladata. A történelem itt a gyakorlati politikusoknak hasznos útmutatást adhat, okuljunk a múltból. Az államszervezés külső alakja, a jogi burok nem lehet más, mint az ezeréves múltban volt. Ismernünk kell azonban a régi for-

mát. A magyar alkotmány nem monarchikus volt, hanem vegyes ekklektikus, azaz monarchikus és republikánus, arisztokratikus és demokratikus elemek váltakoztak benne.

Az első magyar állam Werbőczy-féle közjogában a szent korona tan arisztokratikus államszervezőre vall. Ez az arisztokrácia azonban a saját kebelén belül demokratikus, „una eademque nobilitas” mondja az öreg Werbőczy. A rendi magyar alkotmány ereje ebben a demokratizmusban volt. Republikánus elem volt a királyválasztás, a választott király lényegében köztársasági elnök.

A második magyar államról mindaz elmondható jellemzésül, ami az elsőre találó volt. A nemesség egy és ugyanaz, a fejedelemet pedig választották. Nemesi, azaz arisztokratikus köztársaság volt az erdélyi fejedelemség, semmi más.

A harmadik magyar állam, a Habsburgok királysága 1687 óta monarchia, az arisztokrácia egysége ebben az országban még 1608-ban megszűnt. A habsburgi államból sem hiányzott a republikánus elem, mert az 52 vármegye 52 arisztokratikus köztársaságot jelentett.

A történelmi múlt alapjára állva, az új magyar állam nem lehet demokratikus népköztársaság, csak örökös monarchia vagy arisztokratikus köztársaság. A mai közjogi berendezésünk ennek a kettőnek a keveréke. A kormányzóság úgy, ahogy kialakult, az időhatárhoz nem kötötte választott kormányzóval, a magyar közjog történelmi jellegének legszembeűnőbb kifejezése. Van valami csodálatos elem a magyar fejlődésben. Mikor bukóban az első magyar állam Mátyás és a Jagellók országa, Hungária olyan, mint a gravid nő, méhében hordozza a magyarság fellegvárát az erdélyi fejedelemséget, mert Szapolyai István, mint erdélyi vajda, mivel sem gyakorol kevesebb hatalmat Erdélyben, mint a későbbi fejedelmek. Hübér ura, II. Ulászló jogilag ugyan megfoszthatná tisztétől, de mert nem fosztotta meg, az mégis annak a jele, hogy nem volt hozzá elegendő ereje. Az erdélyi fejedelmek abban különböztek a fejedelemség előtti vajdától, hogy nem a magyar király, hanem a török szultán hűbéresei voltak. De II. Rákóczi György és Kemény János, mint fejedelmek inkább a halált választották, mint a keleti kényúr parancsának végrehajtását. Szörnyű bűnei vannak a magyar arisztokráciának, de érdemei is nagyok, gyávák és nyomorultak sohasem voltak.

Mikor pedig az erdélyi fejedelemség agonizál Apaffy alatt, akkorára elkészült már régen a fellegvár helyett az 52 őrtorony és megannyi bástya! Mire azután a bástyák falai megrepedeznek és az őrtornyok elavulnak, feltűnik a láthatáron Kossuth, títáni alakja, amint parlamentet épít és a jobbágy láncait oldozza.

Az oroszok által elüldözött Kossuth helyére a 60-as években Deák áll és befejezi a félbemaradt munkát.

A ferencjózsefi államépítésnek világháborús, a demokratikus republikánus államszervezésnek forradalmi csődjét az embertelen békekötés követi. A trianoni békeparancs diktálói ajkán ott az ördögi gúnymosoly: „Politikusok nemzete, Kossuth és Rákóczi népe most politizáljatok!” És mi a válasz erre? A magyar bódult, mint a letaglózott állat, nem bír válaszolni, de csendben és öntudatlanul megszületik az új államforma, mely a királyság és arisztokratikus köztársaság előnyeit egyesíti magában, azok hátrányai nélkül. A monarchiából átvettük az állandóságot, mikor az államfői mandátumhoz nem szabtuk időbeli korlátot, az arisztokratikus köztársaságból pedig az államfői felelősség elvét, elesett a monarchia hátránya, a felelőtlen szuverén államfő és a születés véletlene és a köztársaság hátránya a négyévenként ismétlődő elnökválasztással járó bizonytalanságok, Egy idióta csak örökös monarchiában kerülhet trónra és viszont a demagóg mázoló segédből csak demokratikus köztársaságban lehet államfő, azon az alapon, hogy a régít harmadszor nem lehet megválasztani! Hol ebben a ráció?!

A kormányzóság igen bölcs intézmény. Csak a parlamentarizmus bölcsőbb annál. A parlamentarizmus intézménye nem jogi, hanem etikai intézmény. A kontinentális parlamentnek válsága szomorú fényt vet a kontinentális nemzeti társadalmak etikai nivójára, másfelől pedig azok fejlődésfokára is. A jugoszláv parlament pld., ahol a horvát vezért nyílt ülésen agyonlöhettek, még azt a primitív kort éli, ahol mi tartottunk 1707-ben. Az ónodi és belgrádi események összetevéséből az is kiviláglik, hogy Ónodon polgárháború közepette el lehetett mondani Rákóczi fülehallatára egy öt személyében bántó beszédet, úgy hogy az ezt követő véres esemény büntetőjogilag nem gyilkosság, hanem rögtönös indulatban elkövetett ölés; Radics meggyilkolása akkor volna analóg az ónodi esettel, ha a háború alatt, nyílt ülésen hazaárulónak nevezte volna Sándor királyt a belgrádi parlamentben, anélkül, hogy beszéde közben bárki félbeszakította volna és azután ölték volna meg, Nem 225 esztendő van közöttünk kultúrában, hanem egy egész világ, az a világ, ami Róma és Bizánc között terül el.

II.

A békeszerzők lelkén legalább olyan felelősség szárad, mint a háborús bűnösökén. Van azonban egy óriási mentségük, mem ismerték a magyar történelmet. Nem tudták mit jelentenek

nekünk Temesvár és Pozsony, Nagyvárad és Kolozsvár. Nem tudták, hogy a székelység a magyarság krémje, az államalkotó török elem a tiszántúli kunnal és a felvidéki palóccal együtt, mert a palóc kún törzs, a kun pedig török, az ugoros alapú magyar csak a török kereszteződéssel lett nemzet és éppen a törököt vették el belőle.

Történelmet tudni nem is lehetséges. Csak a laikus szemében könnyű mesterség ez. A történetíró mikor az oklevelek csomójában kutat és azoknak a hitelességét eldönti, ugyanazt műveli, amit a bíró, mérlegel és ítél. Oklevelek és emlékek alapján egy kort megrajzolni annyi, mint periratok alapján a peres felekről jellemképet adni. Nem könnyű feladat, majdnem lehetetlen. Judicium és memória ehhez egyedül nem elégségesek, fantázia is kell.

Az európai társadalmakban a kritikai szellem ébredésével azért csappant meg a historikusok tekintélye, mert az intelligens olvasóban, ha a Jókai regényekre emlékeztető történelmi monográfiákat olvas, önkéntelenül is az a gondolata támad, hogy a történetíró is költő. A történelmi regény pld. azért halott műfaj, mert Gulácsy Irén nem fog Szekfű Gyulával sem judicium, sem memória, sem fantázia tekintetében versenyezni soha.

A kritikai szellemű kultúremler azonban, mikor a historikusokat a belletristák közé sorozza, szem elől téveszti, hogy a matematikus is fantáziával dolgozik. Az algebra pedig a tudományok királya. Bizonyos fokon túl minden fajta tudós matematikus. Grosschmid Béni a jog matematikusa, Kossuth a politika matematikusa, Klausewitz a hadtudomány matematikusa. Ilyen katona filozófus volt Conrad is, azért nem vált be hadvezérnek. A filozófus ugyanis nem szükségképpen gyakorlati ember. Kérdés, hogy Grosschmid Béni bevált volna-e gyakorlati jogásznak? Kérdés, hogy nem járunk-e jobban, ha Szemere Bertalan vezeti a szabadságharcot Kossuth Lajos helyett?

A történelem matematikusa a történetfilozófus. K. Kovács professzor, aki az egyházjogot tanította a budapesti egyetemen, ilyen volt. A filozófus nem felsőbbrendű ember a szépíróval szemben, csak másfajta ember. A történelem matematikusát úgy lehetne jellemezni a belletrista fajú historikussal szemben, hogy korlátolt fantáziájú és majdnem mindig szív nélküli ember. A belletrista historikusban judicium, memória és fantázia egyformán korlátlanok és ráadásul szereti a mesterségét, magát a tudomány felkent emberének tartja, aki a históriával törvényes házasságban él. A történet matematikusában a három szellemi tulajdonosság közül a judicium és a memoria túlteng a fantázia rovására. Olyan fajta ember ez, aki ha novellát ír és egy szerkesztőségben visszaadják, nem megy vele a másikba, elhiszi róla, hogy

rossz és ha a magáénál sokkal rosszabbnak tartott novellákat olvas nyomtatásban, nyomban megvigasztalja magát, hogy ezekben rejtett szépségek vannak, amelyeknek a felfedezésére azonban külön érzék szükséges.

Szabó Dezső, aki kétségen kívül a legokosabb emberek közül való ebben az országban, abba pusztult bele, hogy filozófus fejjel belletrista lett. Hegedűs Lorántelleni támadásai lélektanilag roppant egyszerűen indokolhatók, Hegedűsben önmarcangoló gúnnyal saját magát üti. Kritikusainkról alkotott értéktételeit a társadalom osztatlanul magáévá teheti, mert ha erre senki rá nem jött, akkor ebben az országban nincs kritikus.

Azt is meg lehet érteni, mi vezette Szabót földre, a szintén filozófusfejű báró Eötvös József példája. Eötvös is művelt szép-irodalmat mérsékelt sikerrel, le is nézte érte Kossuth. Eötvös József és Szabó Dezső között azonban óriási különbség van. Eötvös olyan ritka filozófus példány, akiben szívjóság volt, az ő gondolatái is szívéből fakadtak, Szabónak az irodalma is zseniális fejből támad.

A történelemnek, mint stúdiumnak legfontosabb jellemzője, hogy résztudomány. A mennyiségtan nyelvén a történelem olyan számtankönyvhöz hasonló, melynek első lapjait kitepték, közbül is hiányoznak lapok, vannak oldalak, melyeken az írás elmosódott, «mert belepte a piszok s végül a könyv maga befejezetlen. A különböző historikusok által adott különböző képek azért térnek el egymástól annyira, mert az egyik historikus még a logaritmust sem ismeri, a másik pedig már differenciállal számol.

A történelem nem azért részlettudomány, mert minden historikus csak azokat a példákat ismeri, amelyeket kidolgozott, hanem mert minden historikus más nagyítóval dolgozik. A történelmi materialista más nagyítóval betűzi az elmosódott írást és a szellemtörténész megint más mikroszkópot használ. Az egyik nagyítóval meg lehet fejteni az egyik példát, a másikkal a másikat. Pld. a gazdasági tényezővel meg lehet magyarázni az erdélyi fejedelemség kialakulását, ha gazdasági tényező alatt a földrajzit is értjük, a budai központtól távollevő Erdély izoláltan fejlődött és a zárt gazdasági körzetek korában maga is zárt gazdasági körzet volt. De már Rákóczi önzetlenségét, vagy a Kossuth szereplését a gazdasági tényező nem magyarázza meg.

A történetíró nemzetiségi és felekezeti hovatartozandósága újabb hibaforrás. A magyar jobbágyságnak azért lett a zsidó származású Acsádi a történetírója, mert ő nem volt a magyar nemességgel szemben elfogult. A másik zsidó származású historikus, Marczali tudott nevelni olyan historikus gárdát, akik a Habsburgokkal szemben voltak elfogulatlanok, viszont úgy látszik Thökölyben megsejtette az első antiszemitát, mert az ő

tanítványai a kurucokkal szemben elfogultak. A „Száműzött Rákóczi”-ért a mester is felelős nemcsak a tanítvány.

Ballagi Aladár Habsburg gyűlöletét szubjektivizmusa magyarázza, de mindent Ballagira kenni még sem lehet, úglátszik a Habsburgok még sem voltak angyalok, ha a zsidóból jött magyar, szemüvegmentesen annyira meggyűlölte őket.

A történelem egyes fajai szintén nincsenek egymástól merev választóvonalal elhatárolva. Hadtörténelem, jogtörténelem, gazdaságtörténelem, ezek még önálló műfajok, de hol a határvonal, a középkori egyház- és művelődéstörténelem, vagy a gazdaság- és kultúrtörténelem között?!

Legcsalább minden történelmek között a hadtörténelem, Az orosz filozófus Tolsztoj történetellenes felfogását, aminek eposzá dagadt regényében a „Háború és békében” leplezetlenül kifejezést ad, az orosz katona iskolában tanított hadtörténelem válhatta ki. A hadtörténelem ugyanis, ha a diák több történelmi érzékkel rendelkezik mint a tanár, a legdestruktívabb stúdium ezen a világon. A fiatalemberben, aki megtanulta a hadjáratok lefolyását és Napoleon vagy Görgey nagyságát bámulni, az első éjjeli gyakorlat, vagy az első nyári hadgyakorlat összetöri ezeket a bálványokat. Mert, mikor a térképészet helyett hadtörténelmet magolt akadémikusnak vizsgáznia kell a terepen és eltéved a szakaszával együtt, akkor ezért nem a saját földrajz és tereptan tanárát fogja okolni, hanem a hadtörténelemről fogja kisütni, hogy szamárság és szemenszedett valótlanosság, mert nem számol a véletlennel. Tolsztoj történetfilozófiája nem érhető meg a rossz katonai iskolák levegője nélkül. Nem véletlen, hogy az intelligens akadémikusok vicceinek céltáblája a szemüveges vezérkari tiszt, a hadtörténelemtanár, kinevetik tudományával együtt, ahelyett, hogy Tolsztojon nevetnének, aki nem átalja magát annyira leleplezni, hogy papírra meri vetni, mint a háború legfontosabb jellemzőjét, hogy abban minden a véletlentől függ: A parancsőr eltéved a parancsal, ez hátráltatja a 6-os vadász zászlóalj felvonulását, így a 6-os vadászok és a 3-as gyalogosok között úr támad, amelybe belovagolnak a 4-es huszárok, erről azonban mit sem tud a majornál felállított üteg, amely a huszárokat ellenségnek nézi és megkezdi a tüzelést ellenük. Ehhez hasonló leírást a háborúról csak egy rossz térképész adhat, vagy legalább is olyan ember, aki csupa rossz térképész látott maga körül.

Tolsztoj Napoleon gyűlölete nem fajgyűlölet, hanem a kiábrándult és filozófussá fanyalodott, azaz meddővé lett zseni gyűlölete az aktív ember a földrajz matematikusával szemben. A Napoleon által vezetett hadseregben is előfordult a véletlen, Ney pl. eltévedt Waterloonál, de a véletlen nem volt rendszer.

A véletlen olyan hadseregben lesz rendszer, ahol senkisémet tud térképet olvasni, a tiszteknek nincs tereptani érzékük, a legénység pedig birka. Hogy Tolsztojnak a történet szemlélete annyira népszerű a háborút járt tisztikar körében, annak az a magyarázata, hogy a földrajztudomány a tereptannal együtt a kettős monarchia hadseregében is gyenge lábon állott. A tartalékos tisztek javarésze nem tudott térképet olvasni. Az aktív tisztek körében is voltak gyenge és rossz térképészek. A két fővezér, akik az északi és déli fronton megkezdték a csatát, Conrad és Potiorek is rossz geográfusok. Egy jó geográfust nem ér olyan meglepetés, hogy a Kárpátokban téli csata lesz, amit kizártnak tartott és egy jó geográfus nem támadja meg Szerbiát a támadásra legalkalmatlanabb helyen. Hiányzott azután majdnem minden osztrák-magyar tábornokból a szociális felelősségérzet, mert igaz ugyan, hogy minden háború veszteségekkel jár, de aki azzal a tudattal veszi kezébe a hadsereg irányítását, hogy háborúban az emberért nem kár, annak a kezén több ember fog elpusztulni, mint az alatt a parancsnok alatt, akiben szociális felelősségérzet van. Mit műveltek ezek a hadvezérek a világ legjobb katonáinak anyagával a magyar paraszttal?! Azt, amit a hadtörténezeink II. Rákóczi Ferencsel. A kuruc hadjárat megítélése hadtörténezeinknél megmutatja először is azt, hogy hiányzik belőlük a historikus legfontosabb kelléke a judicium, azért nem bírják magukat az osztrák katonaiskolában beléjük nevelt előítéletek alól emancipálni. Rákóczi hadserege forradalmi és néphadsereg volt, amely portyázó, hogy ne mondjuk komitácsi harcmódban verekedett. Heisztler és Pálffy hiába győztek egymás után, a kuruc mint eső után a gomba egymás után termett. Rákóczi minden igyekezete abban merült ki, hogy a XIV. Lajos francia tábornokainak segítségével az atomizált kuruc hadseregből rendes sereget szervezzen. Őt esztendő alatt ez majdnem sikerült, 1708-ra együtt volt már a mag a magyar és tót gyalog; abban a táborban, amelyet Rákóczi Trencsén alá vezetett kevés népfelkelő akadt, a sereg zöme reguláris volt már. Itt fordul meg a hadjárat sorsa.

A trencsényi csata elvesztését a hadtörténész azzal magyarázza, hogy a fegyelem nem volt erős Rákóczi népében és a vezérek nem tudtak a katonákra hatni. Ennek a megállapításnak csak az első része találó, ez is csak részben, a fegyelem valóban nem lehetett erős a mezei hadakban, mert ez volt a kuruc sereg irreguláris része. A sereg reguláris részét a francia tábornokok már megfegyelmelték. A megállapítás második részét egyáltalán nem fogadhatjuk el. A hadtörténész, aki a közösknél szolgált a világháború alatt, itt a saját tapasztalatait vetíti vissza, mint jó magyarnak, aki a legénységével együtt élt-

halt bizonyára gyakran volt alkalma a csak németül beszélő és a magyar katonákban ágyútöteléket látó idegen tiszteknek magatartását kritikus percekben megfigyelni. Ezek ilyenkor valóban nem fejtették ki a kellő erélyt, hanem ahelyett eltűntek, mint a kámfor. Rákóczi azonban a veszély percében nem tűnt el a modern hadvezérek módjára, hanem odarúgtatott, hová éppen kellett. Véletlen, hogy lova elbukott egy vízmosáson, maga alá temette a fejedelmet, aki súlyosan megsérült. Ez egyszersmind a csata elvesztésének legfontosabb okára is rávilágít. Rossz volt a terep, ez volt a véletlen, Rákóczi derék hada egy vízmosásos szűk terepen összezsúfolódott, mint a juhakolba összeszorult birkák és a farkas szabadon garázdálkodhatott.

Pálffy János biztosra ment. Az iskolázott katona, Heiszter nem merte megtámadni ötezer lovassal Rákóczinak számra sokkal nagyobb legalább tizenötezer főnyi derék hadát, de Pálffy látta a terepet és azt is, hogy a mezei hadak vannak legközelebb hozzá, Rákóczi seregében ez volt a népfölkelés. A rutén talpasok ezek, akiknek már nem jutott bakancs s akiket a lovas roham rásodort a rendes sorkatonaságra, ami lehetőtlenné tette annak felfejlődését. Rákóczi nem tehetett mást, minthogy odament személyes megjelenésével önteni lelket a csapatba és a pániknak elejét venni. De, hogy elesett és megsebesült, ez a pánik még nagyobb lett. A csatavezetés körül Rákóczit felelőssé tenni nem lehet, az alvezéreit sem, mert, ahol a fővezér nem kíméli magát, ott az alparancsnokok sem szoktak eltűnni.

Követett el azonban Rákóczi pozitív mulasztást felvonulás közben, hogy Pálffy meglephette ez arra vall, miszerint nem volt kellően biztosítva és felderítve. Ez pozitív mulasztás, csakhogy azért nem Rákóczi felel, hanem az a csapatvezér, aki az előhadat vezette, ennek volt az kötelessége. Felelős azután a trencsényi katasztrófáért az a hadtudomány, amely minden háborúban egy csomó helytelen előítélettel tömi meg a hadvezérek fejét és csak százazrek pusztulása után sül ki az elméletről, hogy számárság. A verekedés a legegyszerűbb dolog a világon, nincsenek dogmái, egyetlen dogmája, hogy mindig a terepviszonyokhoz kell alkalmazkodnia, mert a hadi siker vagy balsiker elsősorban ezen fordul meg. Minthogy azonban a hadtudomány Rákóczi idejében is létezett és Rákóczinak szakképzett tanácsadói a XVIII. század eleji hadtudomány álláspontját tolmácsolták, Rákóczi elfogadta tanácsukat, mely abban állott, hogy a felderítés könnyű feladat, amelyre könnyű fegyvernem való, ezért bízta Rákóczi a felderítést a mezei hadakra, a sereg irreguláris részére, mikor ezt tette, rossz katona volt ugyan, de a korabeli hadtudomány színvonalán állott. Azt nem lehet róla állítani, hogy képzetlen volt.

Mit ér az olyan tudomány, melyek képviselője saját fel fogását vetíti vissza régmúlt századokba. Kétszáz évre visszamenőleg még ellenőrizhetők a hadtörténészek, de már a tatárjárás és az ősmagyarok kalandozásait teljes költői szabadsággal lehet előadni. A modern ember a katonát nem úgy méri meg, hogy hány csatát vívott és hogy a hadtörténészek hogyan írnak róla hanem aszerint, hogy milyen ember volt. Napoleon és Savoyai Jenő, Hunyady János és Zrínyi Miklós politikusnak, vagy diplomatának is épp olyan nagyok, mint katonának. Az a Ludendorff ellenben, aki mint politikus úgy levizsgázott, nem lehetett katonának sem olyan kiváló, mint amilyennek a szakemberek tartják.

Vak pszihéjú nép a magyar, de a tót sem külömb. Ha volna a tótságban nemzeti öntudat, akkor azokat a cseheket, akik Kassán a városházát a múzeumban talált Rákóczi zászlókkal mosták fel, izekre szedték volna. Hiszen ez a tótök megcsúfolása' volt. Az ő apáik, a sárosi és szepesi tót gyalogok véreztek azok alatt a Rákóczi címeres zászlók alatt, Pálffy János huszárai ölték őket halomra a trencsényi csatában. Ha a Czelder Orbán kuruc ezredes tót hajdúit mem tartóztatták volna fel a labancokat, akkor Rákóczit hóhér fejezi le Bécsben, hogy ez a csúfság meg ne essék, azon az emberen, aki a tót nemzetet először ismerte el és annak szabadságáért is harcolt, ezért érdemes volt elesni ezer dafab tótnak.

Átok volt itt a Habsburg uralom minden nemzeten. A tótokkal, ha el is választottak tőlük, összefűz a múltunk, Rákóczi és a Habsburgok csataterein közös meszes gödrökbe dobált magyar és tót halottak emléke, a vegyes közös és honvédezek története. Rákóczi hadában nem volt vegyes ezred, ott a tót külön hadsereg volt. A tót tragédia is szimbolizálva van a kuruc korszakban, mikor az áruló Ocskai átlopja ezredét a labanc táborba, a tót huszár Jánosik bánatában, hogy ez a szégyen megesett a tóton zsvány lesz. A tót, akit a magyarok cserben hagynak elzüllik és akasztófán végzi. Mert a tót jellem alapja a hűség, különben a tót spekulatív, filozófus fajta, emellett kedélyes, erős érzéke van a humorhoz. Közmondásokban oly gazdag, mint a magyar dalban. A csökönyösségig szívós, éppen nem lágy és a szláv népek között talán a legderűsebb kedély világú. Dolgos és józan, takarékos is. Akarata a szúhoz hasonló, lassan öröl, A nóta szerint „tót asszonynak, tót a lánya, kacskaringós a szoknyája”. Nemcsak a szoknyája, a gondolata is csavaros. Ez az a tót alamuszóság, aminek eredői a gyöngeség, a félelem és a bizalmatlanság. Az alkalmazkodó képesség a legnagyobb ereje, ez is olyan ismérve a tótnak, mint a magyarnak, szemlélődő természete és közönye. Nem üt vissza nyomban, de nem is könnyen felejt. A magyarsághoz való viszonya: ne áltassuk

magunkat, nem szeret bennünket. El vagyunk rágalmozva előttük. Hlinka páternek e tekintetben óriási érdemei vannak, a csehek nem hiába fizették ki összes adósságait, nemcsak Tukát hagyta cserben, hanem a keleti katolikus tótót, a Bulissa Károly népét is ő idegenítette el a magyartól.

A nyugati lutheránus tótót pedig a protestáns szellemű cseh nacionalisták törték nyereg alá Prágának. A lutheránus tótók még a háború előtt hátat fordítottak nekünk. Ha a koalíció idejében megszületik a tót autonómia, ez talán visszafordította volna őket. Bulissa Károly akciója már csak a keleti tótokra szorítkozott. Utaink szétváltak, búcsúzásul egyebet nem mondhatunk annál, hogy amit ránk kennek a csehek, jórészt nem a mi bűnünk volt.

Egy keleti népnek, amilyen a magyar a tényeket tudomásul kell venni és mindenhez jó képet kell vágni. Mosolyogjunk mi is, ahogyan a kínaiak mosolyognak az európaiak hallatlan szemtelenségén, a győztes hatalmak pld. megtették Kínával azt, hogy megbüntették azért, mert az oldalukon harcolt, elvettek tőle egy tartományt és odaadták Japánnak, Nyugatmagyarország elvételenek hasonmása ez. Nyilván azt gondolták, hogy nekik Kínával szemben mindent szabad! Velünk szemben sem érezték semmi-féle gátlást, lefokoztak balkáni nemzetét, elvettek tőlünk mindent, amiért érdemes volt élni.

Trianonál is nagyobb változás azonban a földrajzi helyzetünk megváltozása. Ez részben Trianon, részben a távolságokat megszüntető technikai találmányok, de főként Oroszország bolsevizálódásának a következménye. Oroszország a bolsevizmussal Kína előőrsévé lett, a szovjet propaganda nem lehet Kínára nézve veszedelmes, mert az egész szovjet Kína parazitája. Képtelenség, hogy egy ötezer éves és ötszázmilliós népet a szlávok megemésszenek, A bolsevista Oroszország, dacára hogy a bolsevizmus nem egészen ázsiai import, Ázsiához tartozik. Ázsia határa Szmolenszknél van, annyit jelent ez, hogy az ázsia népek felvonulási területe most már nem a balkáni útvonal, hanem Lengyel- és Németország. Ezek a halálraítélt népek. Nem fekszünk már többé népek országútján, izolált nép lettünk.

Történelmünkben új fejezet kezdődik, sorsunk a fejedelmek Erdélyországához hasonló, a törököt Kína jelenti a szovjettel, a németet pedig a nyugati hatalmak. Magatartásuk mind a két féllel szemben történelmileg determinált. Nem mehetünk Kínával, mert egy ázsiai nép nem támadhatja hátba nevelőit, a nyugati kultúrát. De nem lehetünk többé Nyugat janicsárjai sem, vérrokonainkkal szemben. Mi végelemzésben a magyar?# Egy áruló ázsiai nép, amelyet Nyugat mindig cserbenhagyott, Ázsia pedig árulóként büntet.

A világcsászár Habsburgok bűne „mai távlatból nem abba áll velünk szembe, hogy katolizáltak. Ők az univerzális katholicizmust képviselték, a protestáns fejedelmek individuális nacionalizmusával szemben, világhelyzetük szabta meg azt, hogy katolizáljanak; bűnük az, hogy Anglia ellen szerveztek nagy armadát s a legbecsületesebb nép a hollandok nyakát szorongatták ahelyett, hogy a német landsknechteket és spanyol lovasokat a mai dunakorzó helyén sétáltatták volna a janicsárok ellen. A történelem egyik apokrif mondása, amit V. Károly szájába ad a mende-monda, híven tükrözi hogyan vélekedtek a Habsburgok felőlünk: „Olaszul a nővel beszélünk, akit szeretünk, franciául a baráttal, németül a katonával, spanyolul az Istennel, oroszul az ördöggel, magyarul lóval.” Telivér csikónak néztek ezek minket és nyereg alá akartak törni, nem a kígyóval viaskodó halálos betegnek, akit meg kell gyógyítani. Elnézték a Dobók, Thuryak örökös csatáját, a Losonczyak, Szondyak, Zrínyiek vértanú halálát.

Mikor azután a 150 éves lecke megtanított arra, hogy mi a teendők és Thököly Imre visszavezet a török zászló alá, akkor ők is észbekapnak és jön felszabadítás. Thökölyt pedig ugyanaz a török fogatja el, akinek a legnagyobb szolgálatokat tette. O a magyar történelem legragikusabb hőse,

A magyar történelemkönyvben olyan számtan példák vannak, amelyek minden más nyugati nép hasonló könyvéből hiányoznak és olyan példák is, melyek minden más keleti nép történetéből hiányoznak. Ezek a példák, ha kidolgozzuk őket, parancsolólag szabják meg a magatartásunkat. Bocskay a kövendő példánk, aki nem fogadta el a töröktől felkínált koronát és kibékült a némettel. Deák Ferenc és Géza vezér magyarjéé a jelen, a Szent István és Koppány ivadékokkal szemben.

Géza vezér annakidején egy kézlegyintéssel intézte el a \or turanistáit, a Koppányokat, akik a Hadúrt gyalázó keresztény papokra panaszkodtak.

Ugyan fiam, nem is tudom él-e Hadúr egyáltalán, vagy csak Aranyosrákosi Székely Sándor találmánya í

A térítő szláv papokkal is sommásan végzett.

— Jó nép a magyar ne szidalmaztatók, nem Krisztust csúfolták, azért nevettek a prédikációdon, mert bójtról prédikáltál és olyan kövér vagy, mint egy hizott kappan!

A népek sorsát is ugyanaz a három tényező határozza meg, ami az egyes embert: származásuk, nevelésük, környezetük. A magyar származása keleti, nevelése nyugati, környezete a csehekén, lengyeleken, osztrákokon keresztül a Nyugat, a bal-

kani népeken és törökökön keresztül Kelet felé mutat. Jánuszarcu nép a magyar. A geográfus azért áll tétova tekintettel, csodálkozó szemmel az olasz külpolitikai orientáció előtt, mert ez sem Nyugat, sem nem Kelet, hanem Délnyugat! Igaz viszont, hogy a francia orientáció nem rajtunk áll, hanem a franciakon! A francia politikusoknak pedig a földrajztudomány szintén nem kedvenc stúdiumuk, mint ezt a békeszerződések is dokumentálják. Ha nem nézik le annyira a katonai földrajzot és a hadtörténelmet a Bécs felé meredő érsekújvári hídfőt, a hozzávaló Dunaszakasszal nem bántották volna. Hiszen Érsekújvár volt a kuruc Verdun, ahol a sáncokat magyar csont trágyázta, a homokot magyar vér öntözte, az erődítést pedig térképpel a kézben olyan francia tábornok vezette, akinek zsoldját a mi Rákóczink fizette.

A trianoni határ közelében levő színmagyar Érsekújvár elvétele sem a földrajzi, sem a néprajzi tényező nem indokolta. Történelmi érv sem szólt az elvétele mellett, a török-német korban közel kétszáz évig állandóan magyar őrség védte. Ha már büntetni akartak a franciák azért, hogy négy évig akaratunkon kívül ellenük harcoltunk, a büntetés kiszabásánál enyhítő körülményként mérlegelhették volna, hogy Rákóczi kétszer négy évig segített XIV. Lajosnak európai politikát csinálni! Ha ezt figyelembe veszik Érsekújvár, Pozsony, Komárom és Kassa, Beregszásszal együtt magyar maradt volna. Bereg a legősibb magyar település. Pozsony háromszáz éven át fővárosunk volt. Meg kellene kérdezni a lengyeleket mit szólnának olyan határrendezéshez, mely a régi fővárost Krakkót a cseheknek juttatná, azért mert az véletlenül a cseh határ közelében fekszik és a csehek megkívánták?! Keleti embernek nem az élet a fontos, hanem a becsület. A Habsburg uralom megnyomorította az életünket, de a becsületünket nem bántotta. Megtanította őket magyar becsületre Thököly fokosa, Rákóczinak kardja, Becstelenül nem élet az élet! Hej Rákóczi, hej Beresényi!

A MAGYAR EGYETEMI HALLGATÓ.

A mai egyetemi hallgató története 1918. októberében kezdődik. A világháborús frontokról az egyetemekre hőmpolygó diáktömegek vájták ki azokat a medreket, melyekben szociális tartalom nélküli életét folytatja. 1919-ben az egyetem kapuin, az egyetem rendes befogadó képességét messze felülmúló óriás tömegek dörömböltek. Ez az amerikai méretű tömeg és az újonnan iratkozó egyetemi polgárok lecsökkent szellemi színvonala a rendszeres egyetemi oktatást a legkomolyabban veszélyeztette. A legtöbbször közülük 8 középiskolája sem volt, mert a hatodik-hetedik gimnáziumból besorozott diák három és négy hetes kurzusokon szerzett érettségét.

A papiros érettségénél még nagyobb baj volt a folyamatos tanulmányok megszakítása. A frontok hatása kettőben nyilvánult: a rendszeres szellemi munkáról szoktatta le a diákot és emancipálta. A 19 éves zászlós s a 20 éves hadnagy tisztiszolgához és tiszti fizetéshez jutott, megszokta hogy alantasaival rendelkezék, minthogy bizonyos havi frontszolgálat után a volt monarchia hadseregében minden egyéves önkéntes elnyerte a tiszti rangot, ez a tartalékos tisztikar fölöttébb vegyes volt. Hemzsegték benne olyan elemek, akiket a békeévek középiskolái feltétlenül kirotálnak. Az ilyen úton kardbojthoz jutottak tőlük telhetőleg igyekeztek rangjukat a polgári életbe átmenteni.

Nálunk ugyanis, a rendi korszakkal szemben, mindössze annyi a változás, hogy a nemességet a király helyett az egyetemek osztogatják. Nem azért törekszik ma és törekedett a múltban is nálunk mindenki nálunk egyetemre, mert a magyar lélek arisztokratikus, hanem, mert az urbanitásunk csekély.

Az októberi forradalom kulturpolitikusának mindenekelőtt szűrőről kellett gondoskodnia, s egyszersmind megadni a módját. annak, hogy az arra hivatottak, a kenyérgondok kikapcsolásává, zökkenő nélkül tanulhassanak. Akiknek az életéből négy-öt évet elrabolt a köz, kárpótlásul legalább ennyivel tartozott Radikális intézkedéseket követelt az idő és a szükség.

Bartha Albert hadügyminiszter terve, a tiszti riadószázadok felállítására az adott viszonyok között helyes megoldásnak mutatkozott, eltekintve attól az előnytől, hogy a kormányt egy csapásra megbízható karhatalomhoz juttatja, a szelekció kérdését

is megoldja. A könnyebb fajsúlyú elemet felszívja a hadsereg, a csendőrség, az értékesebbet az egyetem. De a forradalom hisztérikáit ellenforradalmat szimatoltak minden megmozdulásban, amely nem a Conti-utcából indult ki és megbuktatták Barthát a riadószásadok gondolatával együtt.

A nem foglalkoztatott leszerelt tisztek azután ellepték az egyetem padjait s hadi jogon, félév-beszámítások révén Rőser-szerű diplomához jutottak a könnyebb egyetemi szakokon; a tehetetlen bírák, tanulatlan ügyvédek, hasznavehetetlen rendőrtisztek serege belőlük került ki. A harmincévesek elhelyezkedésének ez a tömeg a legerősebb gátja.

1919-ben a kommün előjátékaként sorrajárták a belvárosi házakat, a villanegyedeket és a Galiciában megszokott recept szerint lakást rekviráltak. A kommün az önkéntes beszállásokat szankcionálta és az elmaradt zsoldot is folyósította, mikor megkezdte az egyetemi hallgatók fizetését. A Friedrich-kormány folytatta ezt a gyakorlatot. A novum nem a havi ezer koronák fizetésében, hanem az ellenszolgáltatásként megkövetelt karhatalmi szolgálatban állott.

A tények mindig megelőzik a jogot. Ez a megállapítás a numerusz klauzusra is áll. Azok, akik ezt az intézményt megörökíteni szeretnék, mint az ország megcsonkításának függvényét állítják a közvélemény elé. Holott, ez nem annyira az ország megcsonkításának, mint inkább a világháborús pszichózisnak a szülöttje. Nem is ez első nemzetgyűlés hozta, hanem Friedrich által toborozott katonadiáktömegek kényszerítették ki a szó szoros értelmében, mikor 1919 őszén kivertek minden zsidót az egyetemről.

Ezen első egyetemi zavargásokat nem lehet közös nevezőre hozni az utánna következőkkel. A későbbieket éretlen gyerkőcök rendezik terv és cél nélkül. Az elsőt volt rohamzászadparancsnokok hajtották végre tervszerűen és kimondott céllal. Ehhez képest az elsőnek eredménye betört fejek és vérző orrok helyett abban mutatkozott, hogy az egyetemek túlsúfoltsága megszűnt. A verekedők az 1919—20-as tanévben egyedül maradtak a laboratóriumokban, bonctermekekben és a klinikákon.

Ebben a légkörben születtek a numerusz klauzusszal együtt a bajtársi szövetségek. A világháború utáni ál-katonai szellem emanációi ezek. Alapítóik leszerelt tartalékos tisztek, öntudatlanul másolták a német egyetemi élet formáit, tudatosan saját örökös diákvezéri pozíciójuk megalapítására törekedtek. Egyetemi bajtársi szövetségekre azért volt szükségük, mert az egyetemi karhatalmi zászlóaljok élén tényleges tisztek állottak, csak a hadviselt egyetemi hallgatókat tömörítették és efemer alakulatok

voltak. Ezért gondoskodtak eleve egy olyan szervezetről, amely állandó jellegű lesz, a fiatalabb egyetemi évfázatokat is magába szívja, s amelyben az egyetemi ifjúság 1919-es vezérei 1930-ban is vezérkedhetnek,

Az eredetileg egyetemi szakok szerint csoportosult bajtársi szövetségek mellé később a menekült egyetemi hallgatók területi alapon álló, majd később a katolikus és protestáns klérus által sugalmazott, felekezeti alapon álló bajtársi szervezetek léptek. Ez utóbbiak határozottan különbek, van pénzüik, s legalább a diáksegítés terén érnek valamit. Persze helytelen szempontok szerint segíeyeznek, mert az, hogy ki végezzen egyetemet, napjainkban nem függhet felekezeti hovatartozandóságtól és politikai szempontoktól, pld., hogy royalista-e az illető. S azután szociális tartalomnak elég sovány ez. Rengeteg teendő volna ezen a téren. Pl. a jogon a Werbőczy bajtársi szövetségnek meg kellett volna szerveznie autonóm alapon az egyetemi vizsgákra való előkészítést, a jegyzetkészítést s ellátni az egyetemen mindazokat az adminisztratív teendőket, amikből egy tucat jogi szeminárium pénzel. A mi egyetemeinken dívó jogi oktatás ugyanis fölöttébb hasonló ahhoz az ementálihoz, amelyben több a lyuk, mint a sajt.

A bajtársi szövetségek mulasztása a jogi magánszemináriumok konjunkturális éveit szülte, mert a front adott ugyan élettapasztalatot és emberismeretet, de az egyetemi tanárokkal és asszisztensekkel való kooperatív munkára senkit sem nevelt. így azután nagyon sok karhatalmi pótlék folyt a szeminárium-tulajdonosok pénztárába. Igaz, hogy még több behajthatatlan követelésre szereztek jogcímet. Mert karhatalmi pótdíjak, diákothtonok, menzakedvezmények dacára változatlanul szomorú a háború, utáni egyetemi hallgatók társadalmi színvonala. Pedig rengeteg pénzt pocsékoltak diáksegítésre. De a háború utáni első korszak diákszociális gondoskodását mindenek fölött a tervszerűtlenség jellemezte. Az is súlyosbította a helyzetet, hogy állandóan újabb tömegekről kellett gondoskodni. A menekült egyetemek és menekült diákok után hazaszállingóztak a volt olasz-orosz hadifoglyok. A volt vörös hadsereg, a nyugati front foglyai.

Állandóan újabb ideiglenes menzákat és újabb ideiglenes diákszállásokat kellett felállítani. Hihetetlen nyomorban sánylódtek ezek a diákok. Ingyen ebédjük volt, de azokért az ebédért, amiket a nagykoronautcai menekült-étkezdében, meg a volt pozsonyi egyetem Jurányi-utcai menzáján osztogattak, nem is lehetett ellenértéket követelni. Rizs, avas szalonna, ehetetlen halkonzervek, levesnek keresztelt bűzös folyadék volt az állandó menü s mindez undorító piszokkal körítve.

A lakásviszonyok jellemzésére elég legyen annyi, hogy a

pozsonyi egyetem 60 diáklánya lakott éveken át egyik budai elemi iskola egyetlen tornatermében! Annak, aki ilyen körülmények között végezni akart, le kellett szállítani igényeit a szó szoros értelmében vett proletárnívóra. Nem lehet kétséges, hogy az az igénytelenség, amit ez a főiskolai emberanyag ezekben az években megszokott, ha nem is előidézője, de mindenesetre színezője a mai gazdasági és műveltségbeli válságnak, mert a magyar közgazdaságnak s kulturális termelésnek meg kellett éreznie azt, hogy a legutolsó évtizedben olyan diplomás tömegek kerültek az életbe, akik meglegednek a havi egyszeri fürdővel, a futball mérkőzéssel, akiknek luxus a mozi, a színházba járásról és könyvolvasásról pedig még egyetemi éveik alatt szoktak le.

A társadalmi helyzet sötétsége enyhült a szanálás évében, ezen a téren az 1920—24-ig terjedő időszak jelzi a mélypontot. A menekült egyetemek Pécsre és Szegedre való lehelyezésével kultúrpolitikánkban fordulat állott be, a diáksegélyezésben eddig fennálló tervszerűtlenséget határozott, nem is burkolt osztály politika váltotta fel, mert a köztisztviselői tandíjkezdvezményeken és ösztöndíjakon elkezdve, az újonnan felállított kollégiumokon folytatva, minden egyetlen célt szolgál és pedig a lateiner középosztály fiainak favorizálását. Hivatalos helyről a köztisztviselői tandíjkezdvezményt úgy állítják be, mint a gyöngé köztisztviselői fizetés egyik pótlékát. Ez az érvelés ékesszólóan bizonyítja, mennyire veszedelmesek a féligazságok, mert az egész hazugságokat senkisé fogadja el, de a féligazságok átütő ereje nagy. Tény, hogy a magyar közalkalmazott jövedelme messze lemarad boldogabb nyugateurópai sorstársaiétól, de ugyanekkor a magánalkalmazott, az ipari és mezőgazdasági munkás, kisiparos és kiscgazda jövedelme is jóval a külföldi nívó után kullog. Ezen a logikai alapon tehát nem a köztisztviselői tandíjkezdvezményhez, hanem a szegényjogon való tandíjmentesség és a progresszív tandíj elvéhez jutunk. Az államhatalom, mikor a magyar dolgozók kulturális támogatásra szoruló rétegéből kiragad egyet, azt favorizálja, osztálypolitikát üz. Nem olyan nyíltat, mint I. Rákóczi György, mikor törvénykönyvében az Approbatákban eltiltatta a jobbágy-gyermekeket a tanulástól, vagy a felvilágosult császár: II. József, mikor 1784-ben kelt leiratában elrendelte a helytartótanácsnak, hogy a gimnáziumokba ezentúl csak jeles bizonyítványú paraszt és jó előmenetelű polgárfiúkat vegyenek fel, — a nemes csemetékre természetesen egyik korlátozás sem vonatkozott. A különbség eme jogszabályok között időbeli és kifejezésbeli, az első a 17., a második a 18., a harmadik a 20. század nyelvén van megszövegezve, a jogpolitikai cél mind a háromnál egy, az egyetemet az uralkodó

osztály számára biztosítani.

Ha mindennek dacára az 1929—30-iki tanévre újonnan iratkozott egyetemi hallgatóknak a szülők foglalkozása szerint szemügyrevétele után úgy találjuk, hogy az előző években leg-erősebben képviselt köztisztviselők, papok, tanárok, tanítók, a kereskedelem, hitel, közlekedés körébe tartozó tisztviselők csoportja visszaesést mutat, ezt a meglepő eredményt nem tekinthetjük másnak, mint az élet erejének és diadalának a jogszabályok fölött. A magyar lateiner középosztály fölényét továbbra is fenntartani még morfium injekciókkal sem lehet, A társadalmi osztályok bizonyos idő múlva elsatnyulnak. Az arisztokrácián legszembetűnőbb ez a folyamat, a középosztályon kevésbé, mert ez állandóan felfrissülhet lentről. De ha a feltörekvő rétegek útját elzárják, mint ezt az újabb magyar kultúrpolitika -cselekszi, ezáltal csak a kikerülhetetlen leromlás folyamatát gyorsítjuk. Mikor pld. az egyetemi hallgatók statisztikai adataiból nyilvánvaló, hogy az egyetemi hallgatók fenntartó egyetemi hallgatók száma évről-évre apad, akkor lehetetlen annak felismerése elől elzárkózni, hogy ez nem magyarázható egyedül és kizárólag a magyar közgazdasági helyzet állandó rosszabbodásával, hanem legalább részben az egyetemi hallgatók folyószámlájára Írandó. Arra enged következtetni, hogy amióta a lateiner családok gyermekei vannak az egyetemen túlsúlyban, megcsappant az egyetemi hallgatóban a kezdeményező képesség.

Magát az egyetemi haligatót ma nem az egyetem neveli kizárólag. Ebből a szempontból tisztába kell jönnünk Szeged, Pécs, Debrecen jelentőségével. Az 1929—30-i tanévre pld. 1416 Budapestre, 484 Debrecenbe, 416 Pécsre és 513 Szegedre iratkoztak be. Ez kb. annyit jelent, hogy az eljövendő magyar intelligencia fele az egymilliós főváros kultúréletéből teljesen kikapcsolva, vidéki légkörben nő fel. Ez a tény semmiesetre sem kedvez az egyetemi hallgatók szellemi önállósulásának. A Budapestre került egyetemi hallgatóban rendszeren még gólya korában meghalt a kisújszállási főgimnázium, Kisújszállás és vidékével együtt. A vidéki egyetemek, legyenek bár a legkiválóbb előadóikés intézeteik, ezen a ponton nem mérkőzhetnek Pesttel. A főváros fölénye a vidékkel szembenéppen abban áll, hogy itt, akinek szeme van a látásra és füle a hallásra, láthat, hallhat eleget. Fejlődhetik az egyetemen kívül, sőt az egyetem ellenére is! Fejlődik is, Csakhogy lassan, mert rengeteg gátlást kell leküzdenie. Ilyenek pld. a legnagyobb diákkollegiumnak a város periferiáján való elhelyezése, tisztes távolságra minden egyetemről, a kötelező egyetemi vizsgák állandó szaporítása és szigorítása és nem

*) Ezt az okot megszüntették, ma már a Belvároshoz közel helyezték el.

utolsó sorban a kötelező főiskolai torna. Ezek együttvéve éppen attól az időtől fosztják meg a fiatal egyetemi polgárt, amit önképzésre fordítana. S ezen az úton nincs megállás. A kötelező tornát a szegeói testnevelési kongresszus újabb vívmánya gyanánt a kötelező főiskolai sport fogja követni. Ha ezt a tervet komolyan keresztül viszik, ez az egyetemi oktatás végleges csődjét eredményezheti. Két úrnak senkisé is szolgálhat, az egyetem nem formálható át torna és sportteleppé. Nem egyetemi lövészetekké kell átalakítani a bajtársi szövetségeket, hanem végre-valahára szociális és kulturális tartalmat kell önteni az üres hüvelyekbe.

A gyógyulásnak ez az egyedüli útja, csak hogy az önségítésnek a szellemét az annyira óhajtott szociális érzéket mester-séges eszközökkel megteremteni nem lehet. Az elszakított felvidéki ifjúság mindenkitől, még a magyar társadalom vezető rétegeitől is elhagyatva, merőben idegen környezetben megállott a lábán, mert mindent a tíz körmével kellett kiverekednie. Talán nálunk is ez hiányzik.

A HARMINCASOK.

Amint az orvos régi népbetegségek titkos kórokozóit deríti fel, a szociológus igyekszik akuttá vált társadalmi problémák rejtett erődeit kifürkészni. Feladata abban is hasonló az orvoséhoz, hogy a társadalmi problémák egymással a legszorosabban összefüggnek. A részek változása kihat az egészre, épen ezért a társadalmi problémákat sohasem szabadna elszigetelten taglalni. De, mert az ember szemlencséje szűk, kutatása során megfigyelése apró parcella darabokra töredezik szét.

A magyar ifjúság az u. n. harmincévesek problémája minden fontossága és időszerűsége dacára részletprobléma. Azok a tervek, melyeket ifjúsági vezérek és különféle közéleti tényezők a probléma megoldására kieszeltek, alig érnek többet a politikai napilap vezércikkének megállapításainál. A publicisztika közismerten a legefemerebb irodalmi termék s a vezércikk leggyakrabban mire kinyomtatják már idejét is múlta.

A harmincévesek szanálására vonatkozó tervezetekkel hasonlóan állunk. Mire elkészülnek, a harmincéves arcán az idő új barázdát rajzolt és melléje vagy inkább helyére új és más harmincéves lépett. Beláthatatlan és szűnni nem akaró körforgás ez, akár a víz útja a természetben. A problémának ez az állandó dagadása összefügg egyrészt a szaporodással, másrészt az igények növekedésével. A szaporodás eredménye, hogy a diplomás szülők maguk helyett több gyermeket küldenek az egyetemre; az igények emelkedésének következménye az alsóbb néprétegek felfelé törekvése.

A tények mindig megszülik korrektívumaikat. Ilyen korrektívumok: egyfelől az egyke, másfelől a törvényhozás egykéje, a numerusz klauzusz. Óriási logikai ellentmondás van abban, hogy az egyke elleni harc legfőbb bajnokai a numerusz klauzusz meggyőződéses híveinek soraiból kerülnek ki és viszont, hogy a numerusz klauzusz liberális ellenzői eugenetikai szempontból helyeslik az egykét. Ugyanegy meg gondolás alapján kell mind a kettőt elvetnünk. Az egyke azért helytelen, mert mi sem bizonyítja, hogy az első megszületett gyermek különbb a többi meg nem születettnél. Így pl. ha a korzikai ügyvéd egykézett volna, nincs Napóleon. Különösen groteszk látvány, ha másod és harmadszülöttek propagálják az egykét. Hasonlóké-

pen az egyetemi felvételeknél sincs semmi olyan támpont, melynek alapján minden kétséget kizáróan el lehetne dönteni, hogy a felvettek jobbak a lemaradotaknál. Sem a szülők társadalmi állása, sem faji vagy felekezeti hovatartozandóság, sem középiskolai bizonyítvány nem nyújtanak megfelelő támpontot. A szülők társadalmi állása alapján zárja ki a szovjet a volt polgárság és arisztokrácia fiait az iskolából. A cárizmus alatt viszont egészen 1869-ig érvényben volt az az ukáz, amely a pincérek^ inasok, mezőgazdasági és ipari nincstelenek gyermekeinek elemi iskolai felvételét tilalmazta. A természet erőit zsilipekkel elzárni büntetlenül nem lehet.

A magyar publicisztika a harmincévesek problémáját először agyonhallgatta. Majd koncentrált támadás indult a volt kultuszminiszter ellen, akinek egyetemi és iskolapolitikáját állították bűnbakul a közvélemény elé. Ez az eljárás egyrészt megszüktíti a problémát, másrészt fölcseréli az okot az okozattak. Nemcsak a latejner pályák túlcsőfoltak, minden foglalkozási ág az. A középiskolákra és egyetemekre túdulás végső oka társadalmi és állami fejlődésünk, mely a biztos megélhetést és nyugdíjat nyújtó foglalkozási ágakat favorizálta és túlméretezett állami igazgatást teremtett. Ehhez járult közvetlen ható okként a racionalizálás. A napszámos úgy védekezik a munkanélküliség ellen, hogy szakmunkássá képezi magát. És ez így folytatódik felfelé a végtelenségig. Amíg az érettségi kvalifikált az ifjúság érettségivel igyekezett elhelyezkedni, azután diplomával, napjainkban pedig már nem is egy, hanem több oklevéllel iparkodik a kenyérharcban előnyre szert tenni. A diplomás fiatalság helyzete olyan mértékben válik egyre aggasztóbbá, amilyen mértékben a racionalizálás az ipari és mezőgazdasági foglalkozások után az állami igazgatás terén is érezteti hatását. A helyzet körülbelül úgy jellemezhető, hogy a munkakeresők száma évről-évre a geometriai haladvány szerint emelkedik, az állások száma pedig legalább is a matematikai haladvány szerint csökken. Az esz kimók és főkák közötti diszparitás közvetlen oka ez.

A magyar állami élet irányító tényezői az ebből folyó végsőkövetkezményeket még nem vonták le, de az új magyar nemzedék minden gondolkodó tagja régen tudatára ébredt, hogy ez előbb-utóbb bekövetkezik. Ezért a keserű vonás a szájuk szélén. Főlöleges lénynek születni nem épen kellemes. A magyar közéletben most jelenik meg először olyan nemzedék, melynek akaratát elzsbasztja, megbénítja a feleslegesség tudata. Nem blazírt, nem cinikus ifjúság ez, mint az öregebbek vélik. Csak az önbizalma hiányzik, mert tudja, hogy ötödik kerék a kocsiban. Ezért áll úgy az élet küszöbén, hogy a szemlélőnek önkéntelen Bercsényi szavai tolnak eszébe; a

keserű ígék, amiket Rákóczi vezére önmarcangoló gúnyval a kuruc seregről mond: „Előbb tudja okát miért nem győzhet, mintsem ráindul.”

Önbizalom hiánya, újfajta magyar oblomovizmus a legelőszőr szembetűnő vonás a harmincéves arcon, Az újkor küszöbén a krónikákat és kódexeket másolgotó szerzetesek érezhetekilyet, mikor a könyvnyomtatás és reformáció üllője és kalapácsa közé kerültek. Ők is hasztalan kérték a pápától a könyvnyomtatás betiltását és a könyvnyomtatók kiátkozását.

Vájjon mihez kezdjen ez a tragikus nemzedék a maga humanisztikus műveltségével és papiros oklevelével olyan korszakban, mikor a munkapiacokon ezeknek értékét évről-évre kisebb törtszámokkal jegyzik. Új állások kreálása, az álláshalmazások megszüntetése legfennebb a tőzsdemanőverhez hasonlíthatók, melyek alkalmasak arra, hogy a különböző diplomák árfolyamát ideig-óráig felverjék, de a hiányzó aranyfedezetünket semmikép sem pótolhatják.

Ez a legmélyebb oka az ifjúsági elégedetlenségnek, nem az apával szembenálló fiú berzenkedése ez. Az apák és fiúk közti ellentét Turgenyev óta irodalmi téma, A Turgenyev regény lélektani alapja természetes és hüen érzékelteti, hogy az új szellemnek mindig a fiúk a hordozói. Mindig az ifjúság a forradalmár. A mai magyar társadalomban azonban a generációk ellentétét nem valami anarchikus forradalmi szellem szítja. Ez az ellentét tagadhatatlanul csak a háború utáni sanyarú években, az elhelyezkedésért vívott reménytelen pozíció harcokban mélyült szakadékká. Mert amíg az apáknak jutott kenyér habár „nem puhából és fehérből, csak az árvái szegényből”, addig a fiúk túlnyomó része mától-holnapra él. Ez az első magyar nemzedék, amelynek elhelyezkedése nem a régi patriarchális keretek között, hanem bizonyos amerikai formák szerint történt, Ismerjük jól a különbséget, mely a letűnt Magyarország arisztokratikus úri társadalmát oly élesen határolta el a dolgozó amerikai társadalomtól. Röviden ez abban foglalható össze, hogy amíg Magyarországon diploma és összeköttetések, addig Amerikában tudás és egyéni rátermettség képesítettek. A háború utáni magyar ifjúság az első, amelytől az élet diplomán és protektoron kívül még valami egyebet is követel. Amerikában nincsenek nyugdíjak és az egyes foglalkozási ágak között nincsenek mereven elkülönült határok. Az új magyar generációban sok az olyan ember, aki mai pályájára más pályák hajótöröttjeként került. Minthogy nem egyetlen hivatalszoba ablakából nézte a világot szélesebb horizontú és pillanatnyi helyzetét nem tekinti véglegesnek.

Ezt a nyugtalan keresést és tűnődést tekinti az előző nemzedék forradalmi szellemnek. Ez merőben téves meglátásra

vall. Az ifjúság forradalmi lángja elhamvadt a mindennapi kenyércsatákban. Ezt a nemzedéket az élet minduntalan kompromisszumokra kényszerítette. A harmincasok magyarságában épen ezért akarva, nem akarva sok a deák ferenci vonás. Nem teljes, csonka magyarság ez. Ezért érzi magától idegennek a száz százalékos nacionalista és a szocialista egyaránt. Mintha a magyar sors arra szemelte volna ki őket, hogy a nemzeti és szociális gondolat szintézisét teremtsék meg és hagyják örökül az utánok jövőeknek.

Kérdés azonban, hogy képes lesz-e vájjon ez a nemzedék erre a feladatra?! Mai állapotában semmi esetre sem. Az emberi életben ugyanis a férfikor a produktív időszak. Ennek a nemzedéknek a kiskorúságát viszont kollektíve hosszabbították meg. Itt van a magyarázata annak, amit idősebb bírálói oly előszeretettel hánynak a szemére, hogy t. í. önző, csak a saját bajával törődik a közösségé nem érdekli. A gyermek a legönzőbb teremtés a világon. Apja hitelezőjeként születik és életének első fele a legtisztább egoizmus jegyében folyik le. Míg testét fel nem építette, kenyerét ki nem verekedte, nem törődik a kózzel. A kenyércsata megvívása után jön az asszonyért való harc. Voltaképpen ennek is az önérdék a mozgató rugója; szeretőnkben magunkat szeretjük, Csak midőn megvannak a kenyér és asszony következik el a gyermek, az utód, szóval a másokról való gondoskodás. A bölcső jelentősége a társadalmak életében épen abban rejlik, hogy az emberi életnek ebben a szakában már nem az egoizmus a mozgató rugó. A gyermek táplálása, felnevelése heroizmust, sokszor aszketikus lemondást követel, az utódon, a gyermekén és családon keresztül kapcsolódik az egyes a társadalomba.

A harmincasok helyzetét egyetemes magyar szempontból különösen az teszi tragikussá, hogy közülük a legtöbb, mondhatnók a kilencven percent még mindig a kenyérharcot vívja, az asszonyig sem jutott el, még kevésbé a gyermekig. Ezért egoisták.

Ez az egoizmus teszi fogékonyá őket a szocializmusra, a marxizmus alapján szintén egoizmus, csak másféleképpen fogalmazott materialista alapon álló egoizmus.

A következő jegy az ifjúság arcán a kollektívizmus; ez a generáció minden más előzőjétől függetlenül társaságokba tömörült. A gyengeség szolidaritása hozta létre ezeket a társaságokat. De az alapján individualista magyar pszihé most sem tagadta meg magát. Az időrendben első és ma is működő Bartha Miklós társaság története a legcsattanóbb bizonyíték erre. A társaság megalapítói előtt az a cél lebegett, hogy a progresszív gondolkodású keresztény ifjúság legjobbrait tömörítik egybe, működési teret nyújtva mindenkinek s mintegy kollektíve török

át azt a frontot, amit egyenként megvívniok nem sikerült. Ám erre a célra mindenképp előtt rosszul volt megválasztva a társaság cége. Bartha Miklós ízig-vérig nacionalista és konzervatív publicista volt, nem volt fair eljárás a neve alatt startolni egy olyan nemzedéknek, amely nem volt vele mindenben egy véleményen. És a bekövetkezett kudarc legfőbb okát ebben, t. i. a társaság homogenitásának hiányában kell keresnünk. Három irány küzdött egymással a társaságon belül; egy szocialista, egy nemzeti szocialista és egy fascista. A szocialista csoport volt a legkisebb, de mert a társaság spiritus rectora és a társaság időszaki folyóiratának finanszírozója vezette őket, kifelé minden vérvörösnek látszott, holott valójában rózsaszínű sem volt. A harc a szocialista frakció kilépésével végződött. A mai Bartha Miklós társaság mindenesetre homogénebb a réginél, sőt Bartha Miklóshoz is közelebb áll. Újjászületéséhez mégsem fűzhetők vérmes remények. A társas egyesületeknél is úgy van, mint a társasági nőknél, zajos múlt nem jó ajánlólevél a jövőt illetően.

Mintha a Bartha Miklós társaság sorsa az egész generációt példázná. Pedig ez a nemzedék nem volt értéktelen, volt benne nagy adag szívósság, cicoma mentes egyszerűség és illuziótlan józanság is. És az utánunk következő nemzedék még jobb, legalább is tudásban, mert ezek nem a háborús középkorok és forradalmi évek egyetemét járták. Ezekre is hasonló sors vár?

Heroikus elszánás megváltást hozhatna. Ha nem is mindenkinek legalább az első klasszisnak. Minden helyre megfelelő embert, ez a társadalmi kiválasztás alaptörvénye. E célból el kellene törölni a mai képesítési törvényt, amely a jogászt indoklatlan előnyben részesíti csaknem minden közpályán. Bevezetni minden közszolgálati ágban a felvételi és versenyvizsgákat, szabályozni, helyesebben lehetővé tenni az előléptetést és felemelni a fizetéseket az alsóbb kategóriákban, ha ez másként kivihetetlen, akkor a nyugdíj eltörlése árán kell megvalósítani. A nyugdíj szurrogátumaként be lehetne vezetni az élet és agkori biztosítás államosítását. *Do, ut des Facio, ut facias.* Ez a generáció így szól az előtte járóhoz; adjatok kenyeret, addig amíg meg is tudjuk rágni és cserébe mi is adunk valamit, lemondunk a békés öregségről. Persze ez is csak önzés nálunk, mert mi tudjuk azt jól, amit ti még nem, hogy sohasem vénülünk meg, mert már most is megannyi öregek vagyunk. Olyan öregek vagyunk, mint az indián mesében az erdő szelleme, aki soha fiatal nem volt.

AZ EGYÉNISÉG HALÁLA ÉS ÚJJÁSZÜLETÉSE.

A XX. század úgy indult a világháborúval, mintha az egyént temetni volna a legfontosabb feladata. Minden jel — mondják a kollektivizmus szociológusai — az egyéni életformák alkonyát és a kollektív életformák felvirradását mutatja. A politikában pld. a liberális pártok sorra elvéreznek, a konzervatív és szocialista pártok pedig előretörnek. A művészetben szintén a kollektivizmus a divat. Magyar talajon maradvá meg lehet állapítani tényként, hogy a legindividuaálisabb képzőművészet a szobrászat, dacára a rengeteg háborús emlékműnek kibontakozni nem tud. A legindividuaálisabb művészet, a lírai költészet pedig dacára annak, hogy művelői gomba módjára szaporodnak szintén halottnak tekinthető annyiban, hogy a mai embert a vers nem érdekli. Ehhez hozzá kell tenni magyarázatkép, hogy ennek részben azok a lírikusok az okai, akik saját egyéniségükön kívül semmit meg nem látnak. A XIX. század izolált embere és izolált állama letagadhatatlanul elvérzett a lövészárkokban, de az egyén újjá fog születni a családban, osztályban és fajban,

A líráról elmondottak állanak a szobrászatra is. A sok rossz szoborért elsősorban a szobrászok felelnek. A Kossuth-szobor pld. azért nem sikerült, mert a művész kollektív képet akart adni, ezért összeállított kilenc különböző individuumot, akik között egyáltalán semmi szerves összefüggés nincsen. A szobrászat individuális művészet, de ha az ábrázolt egyén típus, akkor kollektív lesz. Az 1848—49-iki forradalom lelke és vezére Kossuth, ezért a forradalom megszemélyesítője más nem lehet; az első magyar parlamentáris kormányt azonban nem Kossuth személyesíti meg, hanem Batthyány Lajos. Ezt a minisztériumot az orosz szuronyok dönték le. Kifejező ábrázolás lett volna megmintázni a mártírminiszterelnök alakját orosz szuronnal átdöfve. Ennek a szobornak a szavát mindenki megértette volna. Kossuth nem a minisztérium sorsát, hanem a reformkorszakot, a szociális evolúciót, a magyar függetlenséget szimbolizálja a köztudatban, szimbolizálja pedig egyedül társ nélkül, miniszter-társai nem tartoztak hozzá. A művész, mikor a szoborcsoportozatot megalkotta lehetetlen és torz feladatra vállalkozott, kudarcának magyarázata ebben rejlik. Az első magyar minisztérium és az első magyar miniszterelnök sorsa tragikus sors! Kossuth azonban nem tragikus hős, mert Kossuth diadalmas hős, az ő

eszméi halála után sorra megvalósultak. A haladás katonája csak időlegesen bukhatik meg, végleg sohasem!

Itt vannak azután a rosszul sikerült világháborús emlékművek. Ezeknek a megalkotói is a szobrászat alaptörvénye ellen vétkeztek. Egy falunak százötven hősi halottját, a jogszigorló tartalékos tisztet, a zsidó szatócssegéd altisztet, a paraszt közkatonát, a kis- és nagygazda gyermeket az öreg népfölkelőt, a hadifogságban elhunyt hőst és a gránátok által darabokra tépett embert, szóval 150 különböző egyéni tragédiát közös nevezőre hozni, csakis a halál ábrázolásával lehetett; következésképp valamennyi háborús emlékmű azonossá lett.

Sokkal jobb világháborús emlékműveket kaptunk volna, ha a művészek típust adnak. Mi halt meg a világháborúban, ha nem az egyént tekintjük? A katonák családjából meghalt a másodszülött fiú, a magyar huszárság. A legmagyarabb fegyvernem vérzett el a gorodoki rohamban. Az a fegyvernem, amelyet Zsigmond és Hunyadi Mátyás nemzettek, bölcsőjét Kinizsi Pál, Török Bálint és Thury György ringatták, Thököly és II. Rákóczi Ferenc csatáin volt kamasz, Bercsényi Miklós, Bottyán János, Balogh Ádám, Károlyi Sándor voltak az idomítói, nagykorúvá a hatéves háborúban lett Hadik és Nádasdy alatt. Férfikora delén történelmének aranylapját Simonyi József írta a napóleoni háborúban. A szabadságharc alatt még egyszer megmutatta orosz-lánkörmeit — de a szabadságharc hőse már nem a másodszülött, hanem a harmadik fiú, a honvéd tüzérség, — hogy azután a világháborúban végleg eltűnjön. A legkifejezőbb világháborús emlékmű az lett volna, ha a legvitézebb magyar huszár, Simonyi József óbester kap lovas szobrot a Gellérthegy tetején, azon a helyen, amelyet Szabó Dezső kinézett magának. Ebbe az egyetlen emlékműbe kellett volna beleölni azt az összeget, amibe a sok ezer világháborús emlékmű került és ezen a pénzen a világ első művészei által készített tervek közül a legjobbat kiválasztva, fel lehetett volna állítani azt a szobrot, amit a magyar huszárság megérdemelt.

Simonyi Józsefnél jobb szimbólumot a magyar huszár számára keresve sem lehetett volna találni. Természeti törvény, hogy mikor egy állatfaj vagy család kiüregedik és meghalni készül, megjelenik közöttük egy arc, aki megszemélyesíti az összes elődöket és összes kortársakat. Simonyi József közlegényből lett ezredes az osztrák hadseregben, 75 érdemrend díszítette mellét és a világ minden nemzetével verekedett kezdve a töröktől a franciáig és oroszig. Ha Simonyi franciának születik, tábornagy lesz Napóleon alatt és a lovasság főparancsnoka a nápolyi király helyett; ha angolnak ő vezeti a flottát Napóleon ellen, vagy pedig meghódítja Kínát, de mert magyar lett, hát

meg kellett elégedni a legmagasabb ranggal, ami magyarnak az osztrák hadseregben kijárt.

Mennyi halált és jajt látott ez az ember, míg bronzarcáról a mosoly lefagyott! És milyen metamorfózison ment át a halál katonája, hogy vén fejjel debreceni ezredes korában facseteték-
ket ültetett! Ez a kertészé szelídült oroszán a megafonok hangján ordítja világgá, hogy a magyar psziché alapjában békés, a harcot nem az ölés kedvéért szereti, történelme gyúrta katonává, majdnem azt mondhatnók akarata ellen!

Itt van azután a Bethlen—Nagyatádi-féle kézfogást reprezentáló szobor. Ennek az lenne a leghelyesebb ábrázolása, ha a művész Bethlen Istvánt díszmagyarban mintázza meg, Nagyatádit pedig, mint a legkifejezőbb kiscgazda arcot, ragadja meg az egyéni vonások elhanyagolásával. Nagyatádi ugyanis nem egyén, hanem típus, megvan benne a hevesi Csorba Mátyások, a palóc Máté Péterek, a pestmegyei Csöke Ferencek és a székely Birtalan Jánosok minden bölcsessége. A szándékolt gondolatot, a magyar arisztokrácia és a kiscgazda osztály kézfogását a szobor akkor fejezné ki hüen, ha nem egyéneket ábrázolna.

A mai harmincas magyar generációnak is megvan már a szobra, legalább is a viaszbábu, amelyről meg kellene mintázni. 1919. évi június 24-én a Ludovikán egyetlen akadémikus esett el, egy Pogány nevű huszár, akit járőrbe küldtek. Ám a melléképületben levő tüzérek nem értesítették arról, hogy saját járőr ment ki, vörösnek nézték és valamelyik tüzér, aki most a nemzeti hadsereg századosa valahol, belépuskázott. Pogányt kellene megmintázni a harmincasok szobrához abban a pózban, amint jobbfelől kapja a halálos golyót. A mai harmincéves generációt t. i. a jobboldali konszolidátorok puskázták le, mert nem értesítette őket senki, hogy „tüzet szüntess, saját járőr!”

Az egyén 1932-ben már csak mint szimbólum, csak mint egy embercsoport kifejezője maradhat fenn. Nagy szerep vár abban az újkorban, amely felé haladunk a társaságokra. A magyar irodalomtörténet legnagyobb individualistájáról, Petőfi Sándorról elnevezett társaságot pld. úgy kellene reorganizálni, hogy az a fiatal individualisták fellegvára legyen. Ki kellene alapszabályban mondani, hogy a Petőfi Társaságnak csak fiatal tagja lehet. Ilyenek a mai tagok közül Hegedűs Lóránt és Móra Ferenc, magukhoz kellene még venniök az örökifjú Szabó Dezsőt és hárman együtt megreformálhatnák a társaságot Petőfi szellemében. Szabó Dezső nagyon jól megférne Hegedűs Loránttal dacára annak, hogy most támadja, kettőjük lelke ugyanis a legközelebbi rokonságban van, ketten együtt kiteszik gróf Széchenyi Istvánt, mert Széchenyiben két zseni volt, egy közgazdasági

lángész, aki a Hitelt írta, ez megfelel Hegedűsnek és egy pamphlett író zseni, aki Bach miniszterrel hadakozott, ez megfelel Szabó Dezsőnek! Két olyan lélek, akik összetéve tesznek egy emberszámot tartósan nem lehet haragban!

A Petőfi Társaság tagja, — ezt alapszabályban kellene kimondani — 36 éves koron túl nem lehet senkisé, azaz, ha a katonatiszt eléri az őrnagyi rangot, a polgári pályán működő tag pedig az ennek megfelelő rangot pld. bírói vagy ügyészi állást, tartozik a társaságból kilépni! Kivétel csak az örökös tagokkal, az örökifjú lírikusokkal, hírlapírókkal s azokkal az egyetemi tanárokkal lenne, akik az egyetemi tanszék elnyerése után nem fejlődnek tovább, mert annyira szeretik Petőfit, hogy megmaradnak örökifjúnak!

A Petőfi Társaság így átalakulna a Tudományos Akadémia és az irodalmi akadémia a Kisfaludy Társaság előszobájává. Örökös tagok maradnának a Szabó Dezső féle garaboncok, akik nem hajlandók elhullatni csikó-fogaikat. A korlátlan lángelme Petőfi Sándor is örökifjú maradt, mindig izzott, sohasem vált kihűlt titánná, kialudt vulkánná.

A Petőfi Társaságot, a költő személyes barátai alapították a szintén örökifjú Jókaival az élükön. Nem lehet kétséges, hogy az alapítók szeme előtt egy betyár akadémia megteremtése lebegett. A nagyoknak akartak konkurenciát csinálni azok a fiatalok, akik a vének között nem érezték jól magukat. Ez az ideális elgondolás a kivitelben meghiúsult; meghiúsult pedig azért, mert idővel mindenki lehiggad, csak egészen kivételes egyéniségek tudnak öregen is rajongani fiatalkori ideáljaikért. Anélkül, hogy személyeskedni akarnók állapítsuk meg, hogy a mai Petőfi Társaságot megszemélyesítő elnök három lényeges tulajdonságban tér el Petőfitől, először is őszhajú aggastyán, holott Petőfi fiatal volt, másodsor szélso jobboldali, holott Petőfi szélso baloldali volt, harmadsor irodalmi közepszerúség, holott Petőfi orom volt.

A társasági alapszabályokban kötelezően kellene kimondani a magázódást, először mert a kötelező magázódás nem sértő, de a kötelező tegeződés igen, másodsor mert a kötelező magázódás kizárná vagy legalább is megnehezítené a társaságca belül az egyes klikkek kialakulását, az egységes pártban pld. azért is van annyi alcsoport, mert a képviselőknak szabad egymást tegezniök! A Petőfi Társaság üléseire az ellenőrző rendőrtiszt csak polgári ruhában járhatna, a tagok pedig kötelesek lennének a nyakkendő levetésétől a politikai ideológiáig Petőfit követni. Petőfit az irodalomból kitagadni forradalmisága miatt bűn és lehetetlenség! Petőfit meghamisítani és az igazi Petőfi helyett egy konstruktív megfürösztt Petőfit gyártani bűn, lehetetlenség és ocsmányság is. Ellenben fiatal fejjel Petőfit követni

és neki éretten hátat fordítani nem szép ugyan, de sem nem lehetetlen, sem nem erkölcstelen dolog. Ez csak ízlés, temperamentum és judicium dolga. Meg keli ugyanis gondolnunk miszerint Petőfi abban a korban hagyott el bennünket, amelyben a jezsuiták még pappá sem szentelik az embert, mert azt tartják, hogy a 26 éves ember még nem kész ember. Természetesen arról filozofálni mi lett volna Petőfiből ha életben marad, annyira fölösleges, mint a 60 éves férfinak azon merengeni, hogy ha véletlenül nőnek születik mire viszi?! Csak annyi bizonyos, hogy Petőfi lángész volt, a lángésznek pedig az a sajátossága, hogy fejlődni szokott, nem pedig megállapodni egy bizonyos fokon. Már csak ez az egyetlen érv is lehetetlenné teszi, hogy a Petőfi kultuszt érett és megállapodott férfiak hirdessék.

Petőfi azután annyira szláv értelemben individualista, hogy a Petőfi társasági tagság minden más társasági tagsággal inkompatibilis. Mint Petőfi társasági tag az ember csak képviselőjelölt lehet, de már képviselő nem. Ha a társaság tagját képviselővé választják, akkor a társaságnak hoznia kell egy határozatot, melyben kimondják, hogy X. Y. tagot, mivel Petőfi eszméihez hűteien lett, a társaság tagjai sorából kilökték. A kifejezésekben nem kell válogatni, mert Petőfi sem válogatott, A képviselőség komoly dolog, azzal nem fér össze még egy Petőfi társasági tagság sem, annál kevésbé a versírás. Különben verset sem szabadna írni bizonyos koron túl. Okos ember mielőtt megházasodnék elégeti a verseit, nehogy a fiai rájőjjenek, hogy apuka is ...!

Legjobb volna a társasági tagoknak három kategóriáját állítani föl és pedig először látogató tagok, ezek lennének az olyan fiatalemberek, akik legalább egy jó verset, vagy cikket írtak, ezeknek csak annyi joguk lenne, hogy az ülésekre eljárhatnának hallgatni. Ha azután valami nagyobb dologgal is tanújelét adták a tehetségüknek, előlépnének rendes taggá, de rendes tag senki sem lehetne 26 éven alól és 36 éven felül. Tíz év a garabonc korszakból mindenkinek elég! 36 éven túl csakis az örökös tagok maradhatnak benn, a Szabó Dezső és Hegedűs Lóránt féle fiatalok.

Amikor az Akadémiát megalakítottuk olyan szegények voltunk tudósokban, hogy az írókat is bevettük. Ma az Akadémiánkat is reorganizálhatnók úgy, hogy az írókat kihagyjuk belőle. Az írók akadémiájává a Kisfaludy Társaságot kellene megtenni. A Petőfi Társaságba ezzel szemben olyan írók tartoznának, akikből lesz író vagy olyanok, akikből már nem lesz. A Károlyi Imréhez hasonló férfiak lennének hivatottak a Kisfaludy Társaságnak az akadémiakusi patinát megadni. Károlyi Imre, mikor könyvet írt meg is váltotta a belépőjét az írók akadémiájába, a mai Kisfaludy Társaságba. Könyvének csak a címlapja van roszt

szul megválasztva, a sárga a kispolgárok színe, önzés, irigység és könyörtelenség vagy enyhébb formájában kíméletlenség, a kispolgár legjellemzőbb bűnei. Ilyen önző, irigy és könyörtelen francia kispolgárok írták meg a trianoni békét, ilyen önző, irigy és könyörtelen orosz kispolgárok alkották meg a szovjetet, — mert Lenin a gimnáziumi igazgató fia, Dosztojevszky, a katona orvos fia, Csicserin a cári korszak kistisztviselője, Trozskij, az orosz Szabó Ervin nem proletárok, hanem kispolgárok, — az ilyen önző, irigy és könyörtelen magyar kispolgárokat, a szocietász számára, hogy bármi néven nevezendő hasznukat lehessen venni, előbb Petőfi Sándornak gigászi és héroszi alakján keresztül kell emberré nevelni és a kollektív formákhoz gyúrni. A társas együttlét is kollektív forma. Ha Ady Endre keresztül ment volna ilyen társasági nevelésen, nem érezte volna szegény a lelkét kipányvázva. Ady költészete nem egyéb az egyén lázadásánál. Ez a lázadás indokolt volt, mert a XIX. század végi individualizmus és szabadverseny demokrácia az egyéni kiválóságot alárendelte a közészerúségnek. A tehetségtelenek és közészerűek kartellje után meg kell végre teremteni a tehetségesek trösztjét is! Hol van az megírva, hogy egy startoló tehetséget a kiadók kiuzsorázzanak!?

Az izolált egyén meghalt, de a magához hasonlókkal társulva újjászülethetik. Az egyént teljesen megölni nem lehet. A legkollektívebb irányzat, az orosz szovjet erre legcsattanóbb bizonyíték, mikor egy vonatkozásban a nemi élet terén az egyénnek soha nem álmódott szabadságot ad. Nem lehet egyetlen értelmes ember előtt sem kétséges, hogy a szovjet sebezhető pontja itt van. A szovjetnek két útja van: vagy közeledik a nyugati életformákhoz, mint ahogy a protestantizmus közeledett a forradalmi korszak után a katolicizmushoz; vagy pedig jön az anarchia. Azért készül a szovjet a maga székhelyét keletebbre tenni, mert Moszkvában nincs többé biztonságban. És azért nem viselhet a szovjet soha senkivel háborút, mert mihelyt a vörös hadsereg kitenné a lábát a határokon túl, az orosz földön azonnal kitörne az anarchia. Nem szabad szem elől tévesztenünk, hogy az orosz forradalmárt Lenin bujtatta vörös egyenruhába, Lenin előtt az orosz forradalmárok az anarchisták fekete ruhájában jártak. Az orosz anarchistákat Lenin egyszerűen falhoz állította. Nincsenek arról értesüléseink, hogy az anarchisták mit terveznek Oroszországban, de annyi bizonyos, hogy nem felejtettek és a nemi anarchia az ő malmukra hajtja a vizet. Oroszországban most olyan emberek gyakorolják az államhatalmat, akik valamikor forradalmárok voltak és az anarchistákkal egy sorban küzdöttek. Zsiványból lesz a legjobb pandúr, tartja a közmondás, az orosz anarchisták jól

tudják, hogy a szovjettel szemben ma még olyan eszközökkel» mint a cárizmus ellen, küzdeni nem lehet, talán ez az oka annak, hogy a mai Oroszországban ritkák a merényletek. Bármilyen legyen is azonban a jövő fejlődés útja, az föltöbb valószerűnek tetszik, hogy az orosz szovjetnek van egy halálos belső ellensége, az anarchisták, a külföldnek elsősorban a politikusoknak és a szovjet gyáraiba pénzt ölő kapitalistáknak ezzel számolnia kell! Mi lesz a kölcsönökkel, ha az anarchisták uralomra jutnak? Minden méreg megtermi az ellenmégét. A kollektivismus ellenmérge az individualizmus. Az orosz kollektivismusnak ellenmérge az orosz anarchizmus.

BEFEJEZŐ SOROK.

A XIX. század elején, mikor a magyar szellemet a francia forradalom eszméi már megtermékennyítették, játszódott le az első irodalmi párbaj az újkorban magyar földön. A nemzeti ima költője, a filozófus és reformpolitikus Kölcsey, akit Károlyi Sándor megyéje azért küldött a pozsonyi diétára, hogy a magyarság képviselője legyen az európai kultúrnépek között, egy csalódásokban és szenvedésekben gazdag élet delén feljogosítottnak érezte magát a kor divatos költőjének működése felett kritikát gyakorolni. Harag lett a kritika vége és Berzsenyi elnémulása.

Emlékbeszédében azután a túlélő Kölcsey elégtételt szolgáltatott Széchenyi kedves költőjének, a magyar Horaciusnak. A beszéd értelme mai nyelven annyi: amit tettem szeretetből tettem, nem vezetett harag vagy irigység, segíteni akartalak megtalálni jobbik tenmagadat. Azt akartam, hogy a Széchenyiek és Fesztetichék költőjéből minden magyarok költője, a nemesség rezonátora helyett, az európai szellem rezonátora légy, mert igen szerettelek és magamhoz hasonlónak tartottalak. De már szánom bűnömet, belátom, hogy lehetetlent akartam. Bocsáss meg dunántúli nemes a tiszai magyarnak, ma már téged is megértlek, hozzád öregedtem.

Kölcsey emlékbeszédének értelmét Ady egyetlen sorban sűrítette: „Ez a föld a lelkek temetője.”

Kölcsey esete mementóként hatott. Utána kritikusként csupa rossz vívó jelentkezett, agyonhallgatás, félreértés, rosszhiszemű ferdítés voltak fegyvereik. A Kölcsey utódok hallgattak, megtanulták az előd esetéből, hogy a magyar társadalom primitív, nem bírja el az igaz szót. A kritika elviselése kulturáltság jele. Kritika nélkül nincs fejlődés. Kritikai szellem nélkül alakult ki az az állapot, amelyben ha egy közel három évtizedes írói múltra visszatekintő férfiú, aki a Kölcsey megyéjéből Kölcsey szellemével eltelten jött az irodalomba, aki mögött lapok és közvélemény is áll, az irodalmi sarokszobában kiejt egy félhangos őszinte és bátor szót, hónapokig kapkodhatja a fejét utána, annyi ütés éri.

Szörnyű állapot ez, melynek véget kell vetni, ha élni akarunk. Ezeknek a dolgozatoknak az írója, eleve bocsánatot kér korunk összes Berzseny Dánielétől és az összes Kölcsey Ferencek kritikáját jószívvel készül fogadni.

TARTALOMJEGYZÉK:

Előszó	5
Személytelen ember.....	8
Közéleti felelősség	11
Nacionalizmus, imperializmus és turanizmus.....	16
Orosz-magyar párhuzam.....	35
A parlamenti reform körvonalai	44
Parlamenti színpomp.....	54
Történelmi alkotmány és történelem.....	65
A magyar egyetemi hallgató	79
Harmincasok	85
Az egyéniség halála és újjászületése.....	90
Befejező sorok	97